

1300-luvun *Den Heliga Birgittas Uppenbarelser* kontemplatiivisen pedagogiikan ja kestävyyskriisiajan kasvatushaasteiden näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma

Yleinen kasvatustiede, Turun yliopisto

Laatija: Elise Pihlajaniemi

Ohjaaja: Rauno Huttunen

Huhtikuu 2022

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Yleinen kasvatustiede

Tekijä: Elise Pihlajaniemi

Otsikko: 1300-luvun *Den Heliga Birgittas Uppenbarelsen* kontemplatiivisen pedagogiikan ja kestävyyskriisiajan kasvatushaasteiden näkökulmasta

Ohjaaja: dosentti Rauno Huttunen

Sivumäärä: 93 sivua + liite 1 sivu

Päivämäärä: Huhtikuu 2022

Tiivistelmän tyyli on *Abstract*

Ilmastonmuutos ja kestävyyskriisi ovat niin laajoja ja hankalasti ymmärrettäviä ilmiöitä, että ratkaisuyritysten etsiminen vaatii teknologian edistysaskelten ja poliittisten uudistusten ohella myös perustavanlaatuisia muutoksia etenkin länsimaisessa arvomaailmassa, käytänteissä ja ihanteissa. Kasvatus osana vallitsevaan yhteiskuntaan sosiaalistamista on osa isompaa ongelmaa: miten kasvattaa lapsia, joille rahavaurautta tärkeämpää olisi oikein ja sivistyneesti toimiminen ja kaikessa toiminnassaan myös ympäristön huomioon ottaminen?

Tutkin tässä pro gradu -työssäni ruotsalaisen pyhän Birgitan *Uppenbarelsen*-teosta kontemplatiivisen pedagogiikan näkökulmasta. Pyhän Birgitan tekstejä ei ole aiemmin tarkasteltu suomalaisen kasvatustieteen parissa; tämän tutkimuksen tarkoitus on avata sitä, millaisena kontemplatiivisuus näyttäytyy pyhän Birgitan ajatuksissa ja miten Birgitan ajatuksia voisi hyödyntää kestävyyskriisiajan kasvatuksessa. Kontemplaatio, eli syvällinen mietiskely, itseä suuremmalle omistautuminen ja hiljentymisen, on tässä työssä keskiajan käytänteiden ja kestävyyskriisiajan kasvatuksen välinen linkki. Metodeina käytän hermeneuttista, gadamerilaista klassikkotekstin tulkintaa sekä historiallista kontekstointia.

Pyhän Birgitan tekstissä ruumiin ja sielun dialogisuus, sekä pyrkimys näiden holistisuuteen näkyy selvästi. Sekä ihmisen ruumiilla että sielulla on Birgitan mielestä paikkansa ihmisen elämässä, ja molempia tulee käyttää ja kunnioittaa. Ruumis on Birgitan näkemyksissä paitsi tärkeä ja arvokas osa ihmistä, myös uskonnollinen osatekijä. Lisäksi Birgitan tekstissä aistien, tunteiden ja esteettisyyden merkitys uskonnonharjoittamisessa korostuu. Birgitalle ihmisruumis ei ollut yksinomaan negatiivinen asia, vaan asia, josta tuli pitää huolta ja antaa sille fyysisesti mitä ruumis elääkseen tarvitsee, eli työtä, lepoa ja sopivasti ruokaa.

Tutkimukseni tärkein lopputulema on se, että Birgitan kontemplatiivinen perintö siihen liittyvine teemoineen on varsin käyttökelpoinen työkalu myös kestävyyskriisiajan kasvatuksessa, jolloin teknisen osaamisen ohella korostuu holistisuus, ihmisen maailmaan kuulumisen tunne ja uudenlainen sivistysnäkemys. Birgitta tarjoaa 1300-lukulaisia eväitä kohdata oman transmodernin aikamme ongelmat kontemplatiivisen pedagogiikan avulla, vanhasta ammentaen, mutta katse tulevaisuudessa ja holistisessa ihmisyydessä.

Avainsanat: kontemplatiivinen pedagogiikka, kontemplatiivisuus, Pyhä Birgitta, keskiaika, kestävyyskriisi, sivistys, ekososiaalinen sivistys, ruumiillisuus

Master's thesis

Degree Programme for General Pedagogy (University of Turku)

Author: Elise Pihlajaniemi

14th century St. Bridget's revelations from the perspectives of contemplative pedagogy and today's sustainability crisis and educational challenges

Supervisor: Docent Rauno Huttunen

Number of pages: 93 pages + 1 page annex

April 2022

Abstract

Climate change and ecological sustainability crisis are enormous issues, which should be understood and dealt not only on technical and political levels, but also in today's pedagogy and education. The question is, how are we able to educate children to act eco-friendly and with sustainable practices in their lives also in the future?

In this study I focus on St. Bridget, 14th century Swedish female mystic, who for many decades received godly revelations. These revelations are called *Den Heliga Uppenbarelser*, and they are the source material of my study. From my two-fold research question, I studied the revelations from the viewpoints of both contemplative pedagogy and today's sustainability crisis. Contemplation, regarded now as deep meditation and devotion (to something greater than oneself) is seen as the combining concept between medieval ideas and today's needs in education. My main research method was hermeneutic, Gadamerian based close reading together with historical contextualization.

The connection between body and soul, and the effort to combine these two parts of human being holistically, is clearly seen in St. Bridget's text. Both bodily and spiritual conventions have their place in human's life, and in one's religious life as well. Bridget emphasizes the importance of emotions and senses also in religious contexts. For Bridget, the body is not filled with negative aspects, but an object which should be cared for and physically given what it needs (that is, work, rest and adequately nourishment).

In today's educational context, spiced with sustainability crisis and climate change, the most important outcome of my study is that a new kind of belonging to the world, and a new, transmodern view on civilization and wealth is needed. St. Bridget offers tools for a modern reader to face these problems, benefiting from the medieval conventions of contemplative thinking, but still gazing upon the future with a holistic vision of the human being in mind.

Key words: contemplative pedagogy, contemplation, St. Bridget, Middle Ages, sustainability crisis, education, eco-social education, bodily conceptions

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	5
3 MENETELMÄLUKU	6
3.1 Historiallinen kontekstointi tutkimusmenetelmänä	6
3.2 Hermeneuttinen metodi — tapa ymmärtää maailmaa	7
3.3 Mikä on klassikko ja miten sitä luetaan?	11
3.3.1 Uskonnollisten tekstien tulkinnasta	12
3.3.2 <i>Den heliga Birgittas Uppenbarelsen</i> (1377—1492)	13
3.4 Metaforien käytöstä ja tulkinnasta	14
4 PYHÄ BIRGITTA JA KESKIAIKA	17
4.1 Keskiaika Euroopassa	17
4.2 Birgitta Birgersdotterin elämä	20
4.3 Naisen asema keskiajalla	22
4.4 Uskonnollisuus keskiajan kontekstissa ja Birgitan elämässä	24
4.5 Pyhän Birgitan merkitys omana aikanaan ja myöhemmin	27
4.6 Birgitan näkyjen ja tekstien syntykonteksti ja tekijyys	31
5 PYHÄ BIRGITTA JA KONTEMPLAATIO	35
5.1 Kontemplatiivinen pedagogiikka ja transformatiivinen oppiminen	35
5.2 Miten kontemplaatio näkyy Pyhän Birgitan tekstissä?	38
5.3 Nainen Birgitan tekstissä	39
5.4 <i>Vita activa</i> vs. <i>Vita contemplativa</i>	42
5.5 Kehollisuus kontemplaatioissa	44
5.5.1 Ruumiin ja sielun dialogi	46
5.5.2 Ruumiin kolme tehtävää	49
6 PYHÄ BIRGITTA JA KESTÄVYYSKRIISIAJAN KASVATUS	53
6.1 Ekologinen kestävyyskriisi edessä— kasvatuksenkin kestävyys koetuksella	54
6.2 Kestävyyskriisiajan kasvatushaasteet	56
6.2.1 Sivistystä, ekososiaalista sivistystä vai indoktrinaatiota?	60

6.2.2 Ilmastotunteet ja Birgitta	63
6.3 Kontemplaation merkitys tänään — kristillisestä Jumalasta kohti luontoa?	67
6.4 Birgitan ruumiillisuusnäkökulmien tulkintaa kestävyyskriisiajan kontekstissa	70
6.5 Ajatusmallien ammentamista keskiajalta	73
7 LOPUKSI: BIRGITAN KONTEMPLATIIVINEN PERINTÖ	
EKOSOSIAALISEN SIVISTYKSEN POHJUSTAJANA	76
7.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	81
7.2 Jatkotutkimusehdotukset	82
Lähteet	84
Liite 1: Tietosuojailmoitus	94

1. Johdanto

Vähääkään liioittelematta voi sanoa, että ilmasto ja tämän myötä globaali yhteiskuntamme ovat suurten muutosten edessä. Ympäristön saastumisen, biodiversiteetin hiipumisen, luonnonvarojen vähenemisen ja makean veden ehtymisen myötä herää — tai ainakin pitäisi herätä — kysymys siitä, onko tällainen se maailma, johon tulevat sukupolvet haluamme kasvattaa? Paitsi että monilla mittareilla laskien elämänmuotomme ei ole sosiaalisesti tai ekologisesti kestävä, ei se enää takaa myöskään (länsimaisen) ihmisen onnellisuutta ja tyytyväisyyttä, kuten talouskasvun lupaus joskus kuului. Esimerkiksi Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen ovat esittäneet, että merkityskato ja tyytymättömyys ovat suomalaisten uusia kansantauteja.¹ Länsimainen edistysusko tuntuu yhä useammasta tulleen tiensä päähän niin sosiaalisella, ekologisella kuin taloudellisellakin mittapuulla.

Tällaisessa tilanteessa ehdotus siitä, että yhteiskunta, ja kasvatus sen olennaisena osana, tarvitsee uudenlaista sivistystä ja ihmisen kokonaisvaltaisuuden, eli kehon ja sielun muodostaman ihmisen holistisen luonteen huomioimista, ei ole aivan perätön ajatus. Länsimaiseen (yli)kulutukseen nojaava yhteiskunta, jolle ihminen on vain yksi osa taloudellista lisäarvoa tuottavassa tuotantoketjussa, alkaa tuntua ajatuksena yhä useammasta tutkijasta, yhteisöstä ja yksittäisestä ihmisestä aikansa eläneeltä.² Herää kysymys, voisiko maailma, johon tämän päivän ja tulevaisuuden sukupolvet halutaan kasvattaa, olla sittenkin perusteiltaan hyvin erilainen: esimerkiksi ikiaikaisesta viisaudesta ammentava, uudenlaiseen tulevaisuuteen kurkottava ja luonnon sekä muiden olentojen itseisarvon tunnustava maailma, jossa ihmisen mittari ei ole se, paljonko hän kuluttaa?

Tässä pro gradu –työssäni tutkin keskiajalla eläneen pyhän Birgitan (1303—1373 AD) ajatuksia kontemplatiivisen pedagogiikan ja tämän päivän ekologisen kestävyyskriisiajan kasvatustaasteiden näkökulmasta. Analysoin Birgitan sydänkeskiaikaista näkykokoelmaa *Heliga Birgitta. Uppenbarelsen* kontemplaation näkökulmasta ja ehdotan, että tulevaisuusorientoituneen, kestävyyskriisiajan näkökulman ja keskiaikaisen ajattelun voi kontemplaation käsitteen avulla kietoa yhteen. Kontemplaatio, eli ihmisen syvälinen pohdinta, tietoisuustaito, omaan itseen sekä myös omaa itseä suurempaa kohti kääntynyt mietiskely, arvojensa puntarointi ja ajatuksilleen omistautuminen, on se käsite ja

¹ Joutsenvirta & Salonen 2020, 13, 103, 255.

² Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen (2020, 23) toteavat, että ”talouskasvua tavoittelevassa yhteiskunnassa kansalaisuus pelkistyy kuluttajuudeksi”, koska ylikuluttaminen ylipäätään mielletään hyvin normaaliin kansalaiskäyttäytymiseen.

pedagogiikan kenttä, jossa ikiaikainen viisaus ja mietiskelyperinne sekä uudenlaista ekososiaalista sivistystä tavoitteleva moderni kasvatusfilosofia voisivat ehkä kaikkein luontevimmin kohdata ja keskustella.³ Onhan ekososiaalinen sivistys jo suomalaisessa opetussuunnitelmassa tärkeäksi nostettu asia.⁴ Esitän tässä tutkielmassani, että kontemplaatio ja kontemplatiivinen pedagogiikka ovat tämänkin päivän kasvatustavoitteiden saavuttamisessa hyvin tärkeitä käsitteitä.

Pyhä Birgitta ei kuitenkaan ole kovin tavanomainen ajattelijana suomalaisen kasvatustieteen parissa. On siis aivan aiheellista kysyä, miten juuri keskiaikaisen Birgitan ajatuksilla ihmisen olemuksesta tai uskonnollisesta mietiskelystä olisi merkitystä nykyaikana? Birgitan ajatukset ovat kiistatta oman aikansa tuotoksia, keskiajan kontekstissa synnytettyjä, eivätkä mitenkään siirrettävissä 2020-luvun maailmaan — ja tuskin niiden siirtäminen sellaisenaan olisi kovin järkevääkään. Tästä huolimatta Juhani Tähtinen huomauttaa, että vaikka historiantutkimus ei saa olla olemassa puhtaasti tämän päivän hyötyjä varten, on siitä kuitenkin mahdollista, jopa sallittua, ottaa oppia ja mallia oman aikamme (kasvatus)käytänteisiin, nykyaika-historia –suhteen kriittisesti ylittäen.⁵ Vaikka menneisyyteen palaaminen ei ole mahdollista, ei kukaan kiellä ottamasta siitä oppia, etenkin kun oma aikamme kestävyyskriisin valossa selkeästi kaipaava uudenlaista yhteiskunnallista toimintamallia.

Koska nykyinen länsimainen elämäntapamme ei enää ole ekologisesti, sosiaalisesti tai taloudellisesti kestävä,⁶ ovat monet tutkijat alkaneet kääntää katsettaan kohti muinaisia viisauksia länsimaiseen kulttuuriimme iskostettujen tapojen muuttamiseksi. 2000-luvun alussa myös Birgittaan ja sydän-/myöhäiskeskiaikaiseen kulttuuriin liittyvä kontemplatiivisuus on käsitteenä ja käytänteenä löydetty uudelleen. Kontemplatiivisen ajattelun kautta maailmassa olemisen holistisuus, ihmisten tarve yhtenäisyyden löytämiseen ja jopa jumalallisen, itseä suuremman voiman läsnäolo omassa elämässään voisi olla saavutettavissa.⁷ Vaikka kontemplaatio ei ole suora vastaus aikamme ympäristö- tai muihinkaan ongelmiin, tarjoaa kontemplaation perinne silti tavan olla holistisesti olemassa holistisessa maailmassa, tämän päivän pirstaloituneen maailmankuvan sijaan.⁸

³ Pulkki 2014, 6; Anna Lehtosen ja Hannele Cantellin (2015, 5) tekemässä Ilmastokasvatuksen raportissa todetaan, että ihmisen sisäiset arvot ovat kaiken ilmastokasvatuksen lähtökohta, jonka mukaan ilman ihmisen arvoihin vaikuttamista ei voida vaikuttaa myöskään käyttäytymiseen tai elintapoihin.

⁴ OPS 2014, 16.

⁵ Tähtinen 1993, 41–42.

⁶ Kts. mm. Värri 2018; Joutsenvirta & Salonen 2020.

⁷ Christie 2012, 71.

⁸ Christie 2012, 71–72.

Kontemplatiiviseen pedagogiikkaan pohjaavat käytänteet ovat potentiaalisia uudenlaisen elämäntavan ja sosioekonomiset muutokset huomioivan, kestävän ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamisessa.⁹ Teknisten uudistusten ohella myös kontemplatiivisen pedagogiikan kautta saavutettavien, ihmisten kognitiivis-sosiologisten tunnetilojen ja arvojen tulee muuttua, jotta muutos kohti kestävämpää tulevaisuutta on mahdollinen.¹⁰ Kontemplatiivisuus onkin ennen kaikkea paluuta ikaikaisiin kysymyksiin siitä, minkälaista on hyvä elämä, onnellisuus tai eettinen yhteiskunta.¹¹

Tämän pro gradu -työni kantava ajatus on ensisijaisesti pyrkimys tuoda näkyviin keskiaikainen ajattelija, pyhä Birgitta sekä hänen kauttaan pohjoiseurooppalaisen, keskiaikaisperäisen ajatteluperinteen oma kontemplatiivinen perintömme. Tämän päivän kontekstissa meditaatio, mietiskely, ajatuksiinsa uppoutuminen ja niille omistautuminen nähdään edelleen ehkä osaksi ainoastaan idän kulttuureja, joksikin, joka ei ole meille länsieurooppalaisille ihmisille luontaista. Tämän näkemyksen haluan tutkimuksellani kyseenalaistaa. Tavoitteeni on kytkeä pyhän Birgitan keskiaikainen, feminiininen viisaus kontemplatiivisen pedagogiikan kautta osaksi tämän päivän kasvatushaasteiden ratkaisuyritystä. Vaikka “uuden” ajattelijan esitleminen suomalaiselle kasvatushistorian kentälle on osa tämän työn perustaa, on Birgitan ajatusten soveltaminen osana muutokseen pyrkivää nykyajan kasvatusta yhtä lailla tärkeässä osassa.

Työni noudattaa kasvatushistoriallisen (sekä osin kasvatustilosophisen) perinteen mukaista rakennetta. Johdannon ja menetelmäluvun jälkeen kaikki luvut ennen lopun pohdintaa ovat käsittelylukuja, joista jokainen käsittelee omaa pääteemaansa. Nämä käsittelyluvut jaan kolmeen osaan: ensimmäisessä osassa käsittelen keskiaikaa yleensä, esittelen Birgitan aseman keskiaikaiseen kontekstiin sidottuna naisena ja keskityn keskiaikaisen maailmankuvan ja uskonnollisuuden avaamiseen. Pohdin lisäksi Birgitan merkitystä omalla ajallaan sekä Birgitan tekstien tekijyyksymystä.

Toisessa osassa käsittelen kontemplatiivista pedagogiikkaa, erityisesti Birgitan tekstien tasolla. Tarkastelen, millaisia merkityksiä kontemplatiivisuus Birgitan tekstissä saa ja miten kontemplatiivisuus niissä näkyy. Käsittelen kehon ja sielun (ruumiillisuuden ja hengellisyyden) suhdetta ja keskiajan kontekstissa tärkeinä pidettyjen, aktiiviseen elämään

⁹ Wamsler 2019, 113.

¹⁰ Wamsler 2019, 113.

¹¹ Pulkki 2014, 13.

kurottavan *vita activan* sekä mietiskelevään elämään paneutuvan *vita contemplativan* välistä yhteyttä.

Kolmannessa luvussa liitän Birgitan ajatukset tämän päivän kestävyyskriisiajan kasvatuksen haasteisiin. Pohdin, minkälainen merkitys kontemplatiivisuudella voisi tämän päivän sekä tulevaisuuden kasvatuksessa olla, sekä sitä, miten keskiaikaisen naispyhimyksen ajatuksia voisi hyödyntää nykypäivän (kasvatustieteellisessä) ajattelussa. Pyrin löytämään vastauksia siihen, mikä tekee Birgitan ajatuksista tuoreita 2020-luvun kontekstissa, sekä pureutumaan Birgitan keskiaikaiseen, skandinaaviseen ja feministiseen perintöön. Pohdin, miten Pyhä Birgitta puhuu nykyajan ihmiselle ja miten tätä puheenvuoroa voi hyödyntää kestävyyskriisiajan kasvatustyössä.

2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten kontemplatiivisuus ja kontemplatiiviset käytänteet näkyvät Pyhän Birgitan *Uppenbarelses*-teoksessa?
- Miten pyhän Birgitan *Uppenbarelses*-teosta voisi tulkita tämän päivän kestävyyskriisiajan kasvatushaasteiden näkökulmasta?

3. Menetelmäluku

Tässä luvussa avaan käsitteinä tarkemmin kahta käyttämäni pääasiallista tutkimusmenetelmää, nimittäin historiallista kontekstointia ja filosofista hermeneutiikkaa. Historiallinen kontekstointi on luonteeltaan enemmän työni kasvatusthistoriallista suuntaa painottava, kun taas filosofinen hermeneutiikka nimenä mukaisesti enemmän filosofiaan (ja kontemplaatioon) suuntautuva. Sekä (historiallinen) kontekstointi että holistiseen ymmärtämiseen pyrkivä (filosofinen) hermeneutiikka ovat molemmat laadullisen tutkimuksen menetelmiä, ja tässä tutkimuksessa omien “metoditikapuideni” tärkeimmät askelmat. Historiallisen lähteen tutkimisessa on silti tärkeää muistaa ottaa huomioon se, että menneisyyden tutkinnassa tiukat ja tarkat metodit eivät anna sitä parhainta lopputulosta: esimerkiksi Markku Hyrkkänen huomauttaa historiantutkimuksen olleen aina melkoista “metodien sekakäyttöä”, tarkoituksena päästä mahdollisimman hyvään ja todenmukaiseen lopputulokseen.¹² Tämä on tämän työn metodeja harkitessani ja valitessani ollut yksi tärkeimmistä johtoajatuksistani.

3.1 Historiallinen kontekstointi metodina

*Muistaminen ei ole menneeseen takertumista, vaan suuntautuu myös tulevaisuuteen.*¹³

Vaikka edellä esitetty Onnismaan lainaus koskee lähinnä muistitietotutkimusta ja kollektiivista muistia, on muistamisen ulottuvuus hyvin tärkeä myös tässä tutkimuksessa: mitä haluamme menneisyydestämme muistaa? Miten menneisyys osattaisiin paitsi nähdä omassa ajallisessa kontekstissaan, myös osin “irrottaa” sen parhaimmat ajatukset vastaamaan tämän päivän kontekstia? Onnismaan ajatus siitä, miten muistaminen voi parhaimmillaan käynnistää dialogin, auttaen ihmisiä tunnistamaan itsensä paremmin osana alati muuttuvaa historiaa ja historiankuvaa, on tämän työn yksi alkuajatuksista ja lähtökohdista.¹⁴ Historiallinen kontekstointi, eli tutkittavan asian sijoittaminen omaa kulttuuriseen ja ajalliseen ympäristöönsä, on työn metodeista silti ensisijainen. Historiallisessa kontekstoinnissa on kysymys ennen kaikkea siitä, miten tutkittava teksti sijoittuu osaksi oman aikansa maailmaa ja ihmisten elämää ja mitä kaikkea lähdettä tutkiessa

¹² Hyrkkänen 2017, 40.

¹³ Onnismaa 2008, 85.

¹⁴ Kts. Onnismaa 2008.

pitää ottaa huomioon. Huomionarvoista on muistaa se, että metodista riippumatta historiantutkimuksen tarkoituksena (tai historiallisten metodien tarkoituksena) on tuottaa menneisyydestä sellaista tietoa, joka olisi merkityksellistä nykyäänkin.¹⁵

Historiallinen kontekstointi on ennen kaikkea aatehistoriallinen menneisyyden tutkimisen menetelmä, ja sellaisenaan hyvin sovellettavissa myös tähän tutkimukseen.¹⁶ Juhana Saarelainen esittää, että historiallinen kontekstointi kaikessa lyhykäisyydessään tiivistettynä pyrkii vastaamaan kysymykseen, mitä joku asia omalla ajallaan merkitsee?¹⁷ Kontekstin koostaminen, eli kontekstoinnin kannalta tärkeiden asioiden huomaaminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Konteksti ei ole valmis, tutkimuksen ulkopuolelta annettu kokonaisuus, vaan tutkijan itsensä, oman tietämyksensä valossa rajaama ja koostama kulttuurinen, ajallinen, aatteellinen ja historiallinen ”rihmasto”, jota termiä Urpo Kovala omassa kontekstinmäärittelyssään on käyttänyt.¹⁸ Se, mitä tutkija ottaa tämän kontekstirihmaston rakentamiseen mukaan, määräytyy tutkittavan tekstin perusteella: kontekstin rakennuspalikat löytyvät lähteistä.¹⁹ Tutkijan koostama konteksti, tutkittava lähde ja tutkijan hyödyntämät metodit ja teorit muodostavatkin yhdessä sen kokonaisuuden, jota nimitetään historiallisen kontekstoinnin pohjalta tapahtuvaksi historioinniksi.²⁰

Maarit Leskelä-Kärki on todennut, että tämän päivän ihmisen on vaikea päästä omasta kontekstistaan irti, ja miten hiemankaan elämäkerralliset tekstit kertovat enemmän omasta historiallisesta kontekstistaan kuin jonkun tietyn ajan ihmisen toiminnasta.²¹ Tästä huolimatta uskaltaudun tämän tutkimuksen kuudennessa luvussa silti yrittämään kontekstin ”ylittämistä”. Tämä tapahtuu kasvatustieteellisen pragmaattisuuden, eli käytännönläheisen tarpeellisuuden nimissä, kun hahmottelen ilmastokriisiajan uudenlaisten kasvatushaasteiden ratkaisuehdotuksia pyhän Birgitan ajatusten pohjalta. Tätä Birgitan ajatusten irrottamista omasta ajallisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan yrittäessä on silti hyvin tärkeää pitää mielessä, että Birgitta kiistatta oli oman aikansa edustaja, keskiaikainen, ruotsalainen nainen, eivätkä hänen ajatuksensa sovi 2020-luvun kestävyyskriisiajalle sellaisenaan. Mutta vaikka Birgitan ajatusten tarkastelu aivan toisenlaisesta ajallisesta ja kulttuurisesta kontekstista on vaikeaa, voi historiallisen toiseuden tarkastelu ja omien länsimaisten juurienne

¹⁵ Hyrkkänen 2017, 54.

¹⁶ Saarelainen 2013, 244.

¹⁷ Saarelainen 2013, 244.

¹⁸ Kts. mm. Kovala 2014, 159; Kovala 2001.

¹⁹ Koivisto 2013, 161.

²⁰ Kovala 2014, 158.

²¹ Leskelä-Kärki 2013, 35.

paljastaminen olla antoisa tehtävä. Kuten Markku Hyrkkänen korostaa, historiallinen lähde ei metaforasta huolimatta silti “pulppua itsestään”, vaan vain ja ainoastaan tutkijan työn ja tulkinnan ansiosta.²² Jos lähteen luomisesta kuluneen ajan antaa säikäyttää, ei menneiden aikojen viisaus olisi koskaan enää kenenkään löydettävissä.

Historiallinen kontekstointi on siis metodisena apuvälineenä tärkeää, mutta hyvin mielenkiintoista on tämän jälkeen pohtia myös sitä, miltä Birgitan ajatukset tämän päivän länsimaisessa yhteiskunnassa näyttäisivät, tai miten niistä voisi kasvatustieteellisesti jopa ottaa opiksi. Birgitan ajatukset kun eivät keskiaikaisuudestaan huolimatta ole millään lailla “väärää” ajatuksia, loppujen lopuksi ehkä eivät edes niin kovin vieraitakaan, vain hyvin erilaisessa kontekstissa synnytettyjä. Tässä yhteydessä kannattaa muistaa nimittäin se, että Birgitan 1300-lukulainen konteksti on myös monen tämän päivän suomalaisen omaa historiaa, mennyttä kontekstia, aikoinaan jokaiselle tuttuja.

3.2 Hermeneuttinen metodi laadullisessa tutkimuksessa— tapa ymmärtää maailmaa

Tässä työssä käyttämäni hermeneuttinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa tekstiä ja sen kirjoittajaa sekä kirjoittajan ajatuksia ymmärtämään pyrkivää holistista tutkimusmetodia. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullista, eli tutkimuskohdettaan ei-numeraalisista lähtökohdista ja tutkijalähtöisesti lähestyvää, sekä pikemminkin lähteiden laatuun (sekä harkittuun otantaan) kuin suureen määrään perustuvaa.²³ Useista hermeneuttisista perinteistä sovellan tässä työssä filosofista hermeneutiikkaa. Filosofisen hermeneutiikan avulla teksti, sen esittämä maailma ja tekstin lukija kietoutuvat toisiinsa, ja “keskustelevat” keskenään.²⁴ Kuten edellisen luvun lopussa totesin, olisin voinut käyttää pääasiallisena tutkimusmenetelmänäni myös vaikka teemoittelua tai tekstianalyysia; keskiaikaista tekstiä tulkittaessa ja avatessa nämä menetelmät eivät kuitenkaan vaikuttaneet täysin sopivilta metodeilta työni tutkimuskysymysten kannalta. Historiallinen kontekstointi yhdistettynä filosofiseen hermeneutiikkaan ja sen holistiseen ymmärrykseen pyrkivä tutkimusperinne tuntuivat kaikkein soveliaimmalta tavalta lähestyä tyystin eri kulttuurisessa kontekstissa synnytettyjä tekstejä ja ajatuksia. Myötäilen tutkimuksessani Jarkko Tontin ajatusta siitä, miten *kaikki*

²² Hyrkkänen 2017, 36.

²³ Eskola & Suoranta 1998, 13, 18.

²⁴ Tontti (2019) kuvaa tällaista dialogista ulottuvuutta tärkeänä etenkin gadamerilaisessa hermeneutiikassa, jossa toisen ymmärtämistä kuvataan ”horisonttien sulautumiseksi yhteen”; kts myös Petrovici 2012, 23–24.

*tulkinta on menneisyyden soveltamista nykyisyyteen; jotta mennyt olisi ymmärrettävissä, se pitää ilmaista nykyisyyden kielellä.*²⁵

Hyödynnän tutkimuksessani samanaikaisesti silti monenlaisia filosofian hermeneutiikan perinteitä ja käsitteitä. Yksi näistä on gadamerilainen käytäntö nostaa klassikot auktoriteetin käsitteen avulla sille jalustalle, joka niille oman ajattelumme esi-isiinä ja -äiteinä kuuluisi.²⁶ Auktoriteetin kunnioittaminen ei tarkoita gadamerilaisessa hermeneutiikassa alistumista, vaan toisen tuottamien ajatusten tai tekstin totuuden kunnioittamista.²⁷ Omassa työssäni tämä tarkoittaa sen hyväksymistä, että pyhä Birgitta on näkykokoelmaansa tuottaessaan ollut ajatustensa, näkyjensä ja metaforisen kielensä suhteen tosissaan, omassa kontekstissaan; Birgitan tutkiminen nykyajassa ei siis saa tapahtua oman aikamme ehdoilla ja käsitteillä.²⁸ Gadamerilainen perinne hyväksyy sen, että tällaista (Birgitan kaltaista) toiseutta tutkiessa on myönnettävä joskus se, että historiallinen auktoriteetti voikin nähdä oman tilanteensa paremmin kuin asiaan tyystin toisesta (ajallisesta ja kulttuurisesta) kontekstista käsin perehtyvä tutkija. Tämä ajatus on jonkin verran habermasilaiseen suuntaan sovellettuna yksi työni kantavista metodisista tukipilareista.²⁹ Birgitan tekstejä analysoidessa tärkeää on siis huomata niiden pyrkimys oman aikansa totuudellisuuteen.

Filosofisen hermeneutiikan ajatus siitä, miten tekstissä yhdistyvät toisiinsa kirjoittaja, tekstin lukija sekä itse teksti omana objektinaan, on kaiken kaikkiaan kiehtova. Iasmina Petrovici esittää tähän liittyen, että toiseuden voi löytää tarkastelemalla itseäänkin uudestaan.³⁰ Kun Petrovicin ajatuksiin lisää Tuomen ja Sarajärven³¹ näkemyksen siitä, miten hermeneuttinen perinne on loppujen lopuksi ihmisten asioille luomien merkitysten tutkimista, kietoutuvat historiallisperäisessä hermeneuttisessa tutkimuksessa toisiinsa siis mennyt, nykyaika, toiseus, tuttuus, sinä ja minä. Kaikki tasot käyvät dialogia keskenään, ja tässä dialogin käymisessä tutkija on omalla subjektiivisella tutkimusotteellaan ja ymmärtämiskyvyllään

²⁵ Tontti 2019.

²⁶ Auktoriteetin käsitteestä Gadamerin ajattelussa tarkemmin kts. Tontti 2019.

²⁷ Tontti 2019.

²⁸ Tämän takia juuri kontemplatiivisuuden käsite on sopiva yhdistäväksi käsitteeksi keskiajan ja oman aikamme välillä: se ei ole nykyajan hahmotelma, vaan tärkeä käsite jo Birgitan ajalla.

²⁹ Luvussa 3.3. käsittelem habermasilaisesta käsityksestä klassikkojen tulkinnasta, jonka mukaan tutkijan ei tule klassikkoa tulkittaessaan itseään kokonaan, vaan pyrkii ymmärtämään klassikkoa jopa paremmin kuin tämä ymmärsi itseään. Vaikka habermasilainen ajattelutapa voikin kuulostaa hieman kopealta ja omaa aikaamme suosivalta, pyrin poimimaan habermasilaisesta ja gadamerilaisesta ajattelutavasta omaan työni sopivimmat käytänteet: kunnioittamaan Birgittaa ja hänen ajatuksiaan sellaisinaan, kuin myös tavoittaa hänen ajatuksistaan se, mikä niissä on tämän päivän (kasvatustieteen) kannalta kaikista tärkeintä ja hedelmällisintä, ja tärkeintä ymmärtää.

³⁰ Petrovici 2012, 23.

³¹ Tuomi ja Sarajärvi 2018, 37.

(omassa kontekstissaan) aina uusi ja aina erilainen. Jokaisen kyky ymmärtää asioita on toisesta poikkeava; tässä poikkeavuudessa ja inhimillisen ymmärryksen variaatioissa piilee hermeneuttisen tutkimusmenetelmän rikkaus ja anti.

Hermeneuttisen tekstien ymmärtämisen suhteen työssäni merkityksellistä on myös Paul Ricouerin näkemys hermeneutiikasta. Ricouer nostaa esille tekstien merkityksen ylipäättään toisen ihmisen ja toiseuden tavoittamisen välineenä, ja esittää tekstien olevan näin aina tulkinnanvaraisia ja empaattista ymmärrystä vaativia.³² Tekstit, eli toisen ihmisen sanoiksi puettu todellisuus ja ajatusmaailma, ja niiden tulkitseminen ovat kuitenkin ainoita keinoja tavoittaa toinen ihminen ja toiseus,; ainoastaan jos toinen olisi sielun ja ruumiin tasolla, ilmeiseen ja eleiseen läsnä samassa hetkessä tulkitsijan kanssa, olisi toisen tavoittaminen ilman tekstin kaltaisia epäsuoria lähteitä mahdollista.³³ Ricouerin ajatusten suurin anti tutkimukselleni on ymmärrys siitä, miten toisen ihmisen ajatusten tavoittaminen aikojenkin takaa ja hyvin erilaisesta kontekstista käsin on mahdollista nimenomaan toiseuden huomaamisen ja hyväksymisen keinoin.

Tässä yhteydessä on tärkeää muistaa myös se, että nyt tutkimuksen alla olevien pyhän Birgitan ilmestysten lähestymisessä on välttämätöntä olla hermeneuttisten metodien suhteen luova; jotta pyhän Birgitan ajatuksia millään tavalla voisi nykyajasta käsin tutkia ja tulkita, on pakko hyväksyä ricouerilainen tulkinnanvaraisuus ja tutkijariippuvuus. Lohduttavaa kuitenkin on, että sama tulkinnanvaraisuus koskee kuitenkin lähes kaikkea laadullista tutkimusta. Toisen ihmisen sosiaalinen ja kulttuurinen tausta vaikuttaa tutkittaviin asioihin aina, ja toiseuden ymmärtäminen (hermeneuttisella tavalla) mahdollisimman täydellisesti on aina tulkinnanvaraista ja epävarmaa.

Jotta 2020-luvun kontekstista käsin keskiaikaisen ihmisen ajatusmaailma ja tämän ajallinen ja kulttuurinen toiseus olisi siis mitenkään mahdollista tavoittaa, on hermeneuttiseen, eli ymmärtämisen kehään asettuminen ja toiseuden empaattiselle kohtaamiselle antautuminen ainoa keino lähestyä asiaa.³⁴ Hermeneuttisen kehän käyminen puolestaan vaatii tutkijalta ennakkotietoja: ilman minkäänlaisia ennakkotietoja tai –luuloja ei tutkijan antautuminen

³² Ricouer 2000, 121.

³³ Ricouer 2000, 121.

³⁴ Ricouer (2000, 122–123) korostaa silti, ettei tekstin ymmärtäminen saa mennä niin pitkälle, että tekstin alkuperäinen merkitys katoaa tulkitsijan antamien merkitysten alle, ja jatkaa, että vaikka alussa (tekstin/toiseuden) ymmärtäminen on vain arvaus, syntyy ymmärtäminen tekstin etäännyttämisen, eli objektifikaation, seurauksena, selittämisen ollessa näiden kahden ymmärtämisen tason välinen yhdistävä tekijä.

hermeneuttiseen, ymmärryksen kehään ole mahdollista.³⁵ Tätä varten historiallinen kontekstointi omassa tutkimuksessani on hyvin tärkeä osa ymmärrysprosessia.

Toiseuden tutkimisen ja hermeneuttisen kehän lisäksi pohdin metodisesti ja eettisestikin ennen kaikkea sitä, miten sydänkeskijalla tuotetun tekstin pystyy ylipäättään irrottamaan omasta keskiaikaisesta kontekstistaan, ja onko tämä edes sallittua? Irrottamisen pitäisi tapahtua toisaalta siten, että nähdään tekstin antama merkitys keskiajan ihmisille, mutta toisaalta myös siten, että pystytään näkemään Pyhän Birgitan tekstein käyttökelpoiset ajatukset tämän päivän kontekstissa, Birgitan oman äänen kaikesta huolimatta säilyttäen. Miten klassikkoa kuuluisi (hermeneuttisen perinteen valossa) lukea ja tulkita oikein? Voiko nykyajan ihminen ymmärtää missään olosuhteissa keskiajalla syntynyttä tekstiä, vaikka kuinka yrittäisi kontekstoida sen omaan aikaansa ja hermeneuttisesti ymmärtää tekstin syntyä ja kaikkea sen takana piilevää? Seuraavassa luvussa pohdin tarkemmin juuri klassikon käsitettä.

3.3 Mikä on klassikko ja miten sitä luetaan?

Klassikko on teos, joka kestää aikaa, ja josta jokainen sukupolvi löytää omalle ajalleen sopivia ajatuksia. Klassikko on aina uusi, aina tuore, vaikka olisikin useita vuosisatoja vanha. Kasvatushistoriassa tuttuja klassikoita ovat Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Kant, Montessori, antiikin Aristoteles ja oppi-isänsä Sokrates. Keskiaikaisia klassikoita kasvatushistorian joukoissa on kuitenkin vähän; keskiaika ei ollut eurooppalaisen kirjallisen sivistyksen kannalta kirkkainta kulta-aikaa, ja sama koskee vähänkään kasvatustieteellisiä ajattelijoita ja heidän tuotoksiaan. Keskiaika, eli karkeasti tuhannen vuoden aika antiikin lopun (500 AD) ja uuden ajan alun (n. 1500 AD) välissä, ei silti nykytietämyksen valossa ollut äärimmäisen takapajuista tai täysin oppimatonta aikaa. Nykypäivän valossa kasvatustieteelliseksi tulkittavaa ajattelua esiintyi, tosin voimakkaan uskonnollisella sävöksellä.

Klassikko on tärkeä muistaa nähdä osana oman aikansa kulttuurista kenttää, oman aikansa tuotoksena.³⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että kukin klassikkoteos pitää sisällään oman aikansa kontekstin, eli ihanteita, arvostuksia, tapoja ja perinteitä, tahtoi tai ei; omaan kulttuuriin on

³⁵ Tontti (2019) tarkoittaa tällä Gadamerin ajatuksiin perustuvalla näkemyksellään sitä, että tutkittavasta asiasta tulee olla edes jonkinlainen ennakkokäsitys, ennakoajatus, sillä ilman tätä ei hermeneuttinen kehä, itseään jatkuvasti täydentävä ymmärryksen kehä voi lähteä edes liikkeelle.

³⁶ Huttunen 2007, 43; kts. myös luku 2.1.

kasvanut sisälle, ja siitä on äärimmäisen vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, irtautua. Tästä huolimatta klassikon tunnistaa siitä, että siinä on tietynlaista ajatonta viisautta, universaaleja elementtejä, joita voi tulkita eri tavoin erilaisista konteksteista käsin, ja joilla on arvoa oman kontekstin ulkopuolellakin.³⁷ Jotta klassikosta löytäisi jotain sellaista, joka on merkityksellistä myös omalle ajallemme, mutta jota ei periaatteessa ole ollut olemassa menneisyydessä, tarvitaankin tietynlaista kriittistä retrospektiivisyyttä, joka usein leimaa historiaan suuntautuvaa tutkimusta.³⁸

Klassikon tulkintaan liittyviä tutkijan työkaluja on useita erilaisia. Esimerkiksi Rauno Huttunen pohtii yhtenä kasvatushistoriallisena tulkintatyylinä gadamerilaista tapaa, jossa tutkijan rooliksi jää hävittää itsensä klassikkoa lukiessaan, ja toisaalta esittää heideggerilaisen näkemyksen siitä, miten klassikko väistämättä peittää aina jotakin alleen, pyrkiessään korostamaan jotain muuta, ja tutkijan rooliksi jää näiden seikkojen paljastaminen.³⁹ Olen itse tässä työssä taipuvainen käyttämään kahden edellä mainitun näkökulman ohella myös habermasilaista valistushenkistä hermeneutiikkaa, eli pyrkimystä ymmärtää klassikkoa ehkä jopa paremmin kuin tämä aikoinaan ymmärsi itseään.⁴⁰

Ohjenuorana Birgitan näkyjen tulkinnassa pidän sitä, että kontekstoimalla aineiston monipuolisesti omaan keskiaikaiseen syntykontekstiinsa, ja uskaltautuen (suurta varovaisuutta käyttäen) rikkomaan historiankirjoituksen pragmaattisuutta välttävän dogman, pystyn etenemään siten, että pyhän Birgitan ajatukset ja arvot uskonnollisen termistön takaa pääsisivät ääneen. Käsittäakseni juuri tämä on Huttusen peräänkuuluttamaa kriittisen (sekä historiallisen) hermeneutiikan maksimin ydintä:⁴¹ kontekstoida klassikko omaan aikaansa, ja tämän lisäksi haluta nähdä ja ymmärtää tämän kontekstoinnin taakse, eli mitä klassikko huolimatta oman aikansa konventioista olisi voinut nykyaikaiselle kielellä tulkittuna, nykyaikaisin termein ja käsittein sanoa ja tarkoittaa.

3.3.1 Uskonnollisten tekstien tulkinnasta

Koska keskiaika Euroopassa on kristinuskon kyllästämaa, on tärkeää muistaa, että jos kasvatustieteen historian parista etsittäisiin keskiaikaista dokumenttia, jossa uskonnolla ei

³⁷ Skinner 1969, 4.

³⁸ Salmi 2017, 421.

³⁹ Huttunen 2007, 41.

⁴⁰ Huttunen 2007, 41.

⁴¹ Huttunen 2007, 43.

olisi mitään roolia, saataisiin tällaista tekstiä todennäköisesti etsiä turhaan. Uskonto on keskiajan kulttuurissa vahvasti läsnä, ja tämä tutkijan täytyy hyväksyä.⁴² Käsittelen tässä tutkielmassa myöhemmin sitä, miten keskiaikaisen uskonnollisuuden voisi nykypäivän kontekstissa “ohittaa”, eli miten sen voi ymmärtää keskiaikaan kuuluvaksi, elintärkeäksi kulttuuriseksi elementiksi, mutta ilman uskonnon nykyaikaista merkitystä. Onkin tärkeää huomata käsitysten välinen ero: se, mikä keskiajalla käsitettiin Jumalaksi tai uskonnoksi, ei ole (välttämättä) sama Jumala, tai samanlaista uskontoa, kuin mitä tänä päivänä. Käsitteiden ja käsitysten muuttuminen on siis tärkeä asia huomata etenkin silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat keskiaikaiset tekstit. (Uskonnon läpileikkaavasta roolista läntisen Euroopan keskiaikaisessa maailmassa tarkemmin luvussa 4.4.)

Tämän tutkimuksen ote keskiaikaiseen pyhänä pidettyyn henkilöön, Birgitta Birgersdotteriin, myöhemmin pyhään Birgittaan, on näkökulmaltaan osa valtavirtaista modernia pyhimystutkimusta; siinä pyhimyksen elämä itsessään ei ole kirjallisten tuotosten tai pyhimyselämäkertojen, eli hagiografien, kautta tutkimuksen kohde, vaan pikemminkin pyhimyksen edustama maailmankuva, arvostukset tai pyhimyksen ja häntä ympäröineen yhteiskunnan välinen suhde.⁴³ Hagiografeja pidettiin keskiajan tutkimuksessa pitkään epäluotettavina ja keskiaikaiset ihmekevaukset nähtiin tosielämästä irrallisiksi ja vähintäänkin vääristyneiksi.⁴⁴ Nykyään hagiografien merkitys keskiaikaisen aatemaailman, sosiaalisten käytänteiden ja yhteiskunnallisten ajattelutapojen ilmentäjänä tunnustetaan.⁴⁵ Näyistä paljastuu tämän päivän lukijalle se maailma, johon keskiaikaisen ihmisen oli helppo samaistua ja uskoa, sekä häivähdys niistä tavoista, joiden mukaan arkitodellisuudessa toimittiin.⁴⁶

3.3.2 Den heliga Birgittas Uppenbarelsen (1377/1492)

Tämän pro gradu -tutkimuksen kohteena olevan teoksen kirjoittajan, keskiaikaisen ruotsalaisnaisen Birgitta Birgersdotterin, kuullisuus johtui pääasiallisesti hänen kuullisuudesta ilmestyskokoelmastaan, ruotsinkieliseltä nimeltään *Den heliga Birgittas Uppenbarelsen*.⁴⁷

⁴² mm. Myrdal 2004, 5–6.

⁴³ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 218; Salmi 2017, 421.

⁴⁴ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 218.

⁴⁵ Lehmijoki-Gardner 2000, 26; Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 218.

⁴⁶ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 218.

⁴⁷ Bergh (2002, 21) huomauttaa, että Birgitan maineen toinen osatekijä oli Birgitalle muodostunut aikalaisasema Jumalan sanansaattajana, jolta saattoi tilata hengellisiä näkyjä; Tässä tutkimuksessa puhun kyseisestä näkykokoelmasta myös nimellä *Heliga Birgitta. Uppenbarelsen*.

Ilmestyksissä eli näyissä Birgitta keskustelee ensisijaisesti Jeesuksen ja Neitsyt Marian kanssa, käyttää rikasta ja monipuolista metaforista kieltä, kommentoi omia aiempia näkyjään, todistaa ennustuksellisia tapahtumia tai Jeesuksen ja Marian välistä dialogia.⁴⁸ Birgitan näyt ovat laajuudessaan 1300-luvun ruotsalaiselle naiselle ainutlaatuinen tuotos, ja sellaisenaan tärkeä lähde esimerkiksi keskiaikaisen taloushistorian tarkastelemisessa.⁴⁹

Tutkimuksen tekoon ryhtyessäni tein valinnan käyttää lähteenäni Birgitan näkyjen ruotsinkielistä käännöstä, *Den heliga Birgittas Uppenbarelser*, Alf Härdelinin ruotsintamana ja lyhentämänä, vuonna 2003 ilmestyneenä nykyruotsinkielisenä versiona. Valintani johtui siitä, että osaan lukea ruotsia, toisin kuin latinaa; jos siis haluaisi päästä Birgitan alkuperäisiä näkyjä mahdollisimman lähelle, tulisi perehtyä vuonna 1377 julkaistuun (vuonna 1492 painettuun) latinankieliseen versioon, nimeltään *Reuelationes celestes*.⁵⁰ Tämän keskiaikaisen, latinankielisen version pohjalta Tryggve Lúnden teki sanatarkan ruotsinnoksen 1957--59, ja Lúndenin käännös on ollut yleisimmin se versio, jonka pohjalta tieteellistä Birgitta-tutkimusta on tehty.⁵¹ Valitsin tiiviimmän ja lyhennetyn version Birgitan näyistä, sillä uskoin Birgitan ajatusten näkyvän ja välittyvän tutkimuskysymystäni ajatellen lyhyemmästäkin teoksesta. Nyt käyttämäni versio on Birgitan koko *Uppenbarelser*-teoksesta ja tuotannosta noin kahdeksasosa. Tämän tutkimuksen lähteenä olevassa *Uppenbarelser*-teoksessa olevat näyt ovat Alf Härdelinin ja Svenska Akademienin valitsemia, ja pituutta teoksella on kommenttien kera 314 sivua.

3.4 Metaforien käytöstä ja tulkinnasta

Pyhän Birgitan keskiaikainen ja uskonnollinen näkykokoelma on niin kyllästetty mitä erilaisimmilla vertauskuvallisilla ja metaforisilla kytköksillä, että lukijalle ei jää tekstin uskonnollinen ja raamatullinen kytkös huomaamatta. Jotta pyhän Birgitan käyttämä metaforien ja vertauskuvien keskiaikainen maailma olisi nykyihmisen käsityskyvyllä ymmärrettävissä, pitää metaforat ja vertaukset nähdä omana ilmiönään, eikä niinkään elämästä irrallisena tekstinä. Tärkeää on huomata myös vertauskuvan ja metaforan välinen ero: vertauskuva tarkoittaa kahden asian vertaamista toisiinsa kuin-sanan avulla, metafora puolestaan kytkeytyy voimakkaasti käyttäjänsä elämään, tunteisiin, kulttuuriin ja kieleen.⁵²

⁴⁸ kts. Myös Bergh 2002, 21.

⁴⁹ Myrdal 2014.

⁵⁰ Bergh 2002, 22.

⁵¹ Bergh 2002, 23.

⁵² Auranen 2004, 1.

Birgitan kirjoituksissa ovatkin läsnä yhtä lailla moninaiset vertauskuvat kuin myös laajempi metaforinen kieli, jolla näyistä kerrotaan.

Georg Lakoff ja Mark Johnson esittävät metaforat ihmisen arkisen elämän ja sisäisen elämysmaailman heijastajina: metaforien kautta ihminen tahtomattaankin kytkee oman arkisen kokemusmaailmansa puheeseensa ja tekstiinsä.⁵³ Käytetty kieli ja metaforat ovat keino tavoittaa mennyt maailma edes jollain tavalla.⁵⁴ Koska Birgitan näkykokoelman tarjoama kieli on runsasta ja pohjoismaiseksi, sydänkeskiaikaiseksi tekstiksi muutenkin hyvin ainutlaatuinen ja poikkeuksellinen kirjallinen kokonaisuus, voi nimenomaan kielen metaforien kautta parhaiten päätellä myös monia sosiaalisia ja kulttuurisia tapoja sekä käytänteitä. Esimerkiksi kuvatessaan tietä Jeesuksen luo umpeenkasvaneena ja piikikkäänä, tien helvettiin ollessa leveä ja täydellisen auki,⁵⁵ voi tästä päätellä ehkä sen, että Birgitan ajatuksissa tien Jeesuksen luo, tien taivaaseen, uskonnonharjoittamisen ehkä kaiken kaikkiaan, tulikin olla fyysisten kipujen kokemisen takana. Mielikuva kivusta oli tärkeä, ja Kristuksen kipu saattoikin ilmetä heijastuksena jopa oman fyysisen ruumiin kautta.⁵⁶

Metaforien kyllästämä kieli ja vertauskuvat ovat Birgitalle kuitenkin ennen kaikkea tapa saada asiansa ymmärretyksi. Värikkäät vertauskuvat olivat keino saada maallinen näkyjen kuulija ymmärtämään Birgitan sanoma hengellisistä asioista, ja tässä Birgitta ansiokkaasti onnistuu. Birgitta toteuttaa itse asiassa metaforista kieltä käyttäessään jumalallista esimerkkiä. Jeesus sanoo Birgitalle näyssä, *miten henkiset asiat eivät voi tulla ymmärrettäviksi muuten kuin ruumiillisten vertausten kautta*.⁵⁷ Näyissä toistuu harvoin sama vertauskuva. Esimerkiksi Neitsyt Maria, Birgitan hengellinen esikuva, on milloin Salomon temppele tai ylipapin äiti⁵⁸, milloin vain ”siunattu” (koska on samanaikaisesti neitsyt ja äiti⁵⁹), milloin taivaan valtiatar⁶⁰, milloin ”hengen sytyttämä”⁶¹.

Runsaiden metaforien avulla uskonto tulee eläväksi ja ihmistä lähelle. Kuulijalle ajatus siitä, miten maalliset vaatteet muuttuvat henkiseksi vaatteiksi,⁶² ihmisen jatkuvasti mukanaan

⁵³ Lakoff & Johnson 1980, 3.

⁵⁴ Lakoff & Johnson 1980, 3; Myrdal 2013, 5.

⁵⁵ Birgitta 2003, 2:15.

⁵⁶ Meri Heinonen (2000, 131–132) toteaa, että ruumiillinen ja henkinen kärsimys kietoutuu 1200-luvun naimismystikkojen Mechthild Hackebornilaisen ja Mechthild Magdeburgilaisen näkemyksissä keinoksi lähestyä Jumalaa, ja vapautua lihan himoista, ja Birgitan metaforat toistavat paikoin tätä ajatusta.

⁵⁷ Birgitta 2003, 4:58. *Andliga ting inte blir fattbara annat än genom kroppsliga liknelser.*

⁵⁸ Birgitta 2003, 3:29.

⁵⁹ Birgitta 2003, 4:18.

⁶⁰ Birgitta 2003, 3:29.

⁶¹ Birgitta 2003, 2:5.

⁶² Birgitta 2003, 1:7.

kantamiksi asioiksi, on nykylukijallekin helposti avautuva ajatus uskon ja Jumalan ihmistä ympäröivästä voimasta. Metaforat tekevät Birgitan tekstistä yhtä lailla keskiajan arkisiin käytäntöihin kiinnittyvän, kuin myös raamatullisen. Kumpikin näistä ulottuvuuksista oli keskiaikaisen naisyhteyksien ilmestyksistä kootulle teokselle tärkeä.

4. Pyhä Birgitta ja keskiaika

Birgitta eli elämänsä 1300-luvulla, eurooppalaisella myöhäiskeskiajalla, jolloin maallikkohengellisyys alkoi hiljalleen vallata tilaa kirkon virallisilta instituutioilta, ja tie taivaaseen aukeni muillekin kuin maailmasta täydellisesti pidättäytyneille nunnille ja munkeille luostareissaan.⁶³ Kuten jokainen aina on, myös Birgitta oli oman aikansa ihminen, eli loppujen lopuksi kaikissa toimissaan ajallisesti ruotsalaisen 1300-lukulaisen keskiajan tapoihin ja käytänteisiin sidottu. Vaikka Birgitta ei näkyä nähdessään (tai pikemminkin teologikirjaajan niitä tallentaessa) erityisesti tarkoittanut kuvata keskiajan ruotsalaista yhteiskuntaa, tapoja tai uskomuksia, näin kuitenkin kävi⁶⁴; oman aikansa kulttuuria on lähes mahdoton täysin paeta. Tästä syystä Birgitan näyt, syvästä uskonnollisuudestaan huolimatta, ovat tutkittavissa myös muusta kuin uskonnollisesta näkökulmasta käsin.⁶⁵

Tässä luvussa esittelen lukijalle tiivistetysti eurooppalaista keskiaikaa, uskonnollisuuden merkitystä keskiajalla ja naisen asemaa etenkin pohjoiseurooppalaisessa kontekstissa. Analysoin Birgitan tekstien tekijyyttä ja kirjoittajuutta sekä pohdin lisäksi hänen hahmonsaa ja kirjallisten tuotostensa (jälki)vaikutusta myöhäiskeskiajan pohjoisessa Euroopassa.

4.1 Keskiaika Euroopassa

Kristillinen keskiaika Euroopassa sijoittuu ajallisesti antiikin ja renessanssin väliin siten, että Länsi-Rooman viimeisen keisarin viraltapanon vuonna 476 AD voi nykykäsityksen mukaan nähdä toimineen keskiajan aloittaneena tapahtumana, ja Itä-Rooman, Bysantin, kukistumisen vuonna 1453 AD eurooppalaisen keskiajan päätepisteenä. Keskiajan päätepisteenä voidaan tutkijasta ja tulkintatavasta riippuen käyttää myös esimerkiksi Kolumbuksen Amerikan löytymiseen johtanutta löytöretkeä vuonna 1492 AD tai reformaation lopullisesti käynnistänyttä Lutherin teesien julkilausumaan vuodelta 1517 AD.⁶⁶ Vaikka tarkkoihin vuosilukuihin lukkiutuminen ei keskiajan alkamisen tai loppumisen kohdalla olekaan tarpeen, on syytä silti pitää mielessä, että usein (jälki)merkitykseltään isot tapahtumat kuitenkin olivat aikansa suurten yhteiskunnallisten muutosten seurauksia, tapahtumien ilmentäjiä ja kuvaajia. Esimerkiksi Tuomas Heikkilä ja Samu Niskanen eivät

⁶³ Salmesvuori 2003, 15.

⁶⁴ Myrdal 2013, 5.

⁶⁵ Myrdal 2013, 5–6.

⁶⁶ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 15.

keskiaikaista Eurooppaa kuvatessaan mainitse juuri minkäänlaisia vuosilukuja, ja toteavat yhteiskunnallisten mullistusten olevan kuvaavampia aikakausien alkamisten ja loppumisten symboleja.⁶⁷ Itse otan asiaan hieman toisen kannan omassa tutkimuksessani: uskon, että on tärkeää olla edes jollain tavalla tietoinen niistä vuosiluvuista, joihin aikakausien kuvaannollinen alkaminen ja loppuminen voidaan kytkeä. Historiaa on helpompi hahmottaa, kun se ei pelkästään mullistuksia täynnä, vaan siitä voi nähdä myös pitkiä ajallisia jatkumoit. Tuhatvuotinen keskiaika kokonaisuudessaan on sisäisistä mullistuksistaan huolimatta silti yksi iso jatkumo.

Keskiaika jaetaan perinteisesti kolmeen alaperiodiin: varhaiskeskiaikaan, sydänkeskiaikaan ja myöhäiskeskiaikaan. Varhaiskeskiaika ajoittuu karkeasti vuosiin 500—1000 AD, sydänkeskiaika vuosiin 1000—1250 AD ja myöhäiskeskiaika vuosiin 1300—1500 AD⁶⁸. Pohjoisessa Euroopassa käytetään kuitenkin erilaista ajoitusta, ja keskiajan katsotaan alkaneen täällä vasta myöhemmin siten, että vasta rautakauteen sisältyvän viikinkiajan (n. 750—1050 AD) jälkeen Pohjolassa alkoi varsinainen keskiaika. Kun Ruotsissa (johon nykyisen Suomen alue keskiajalla lukeutui) siis elettiin sydänkeskiaikaa Birgitan elinaikana 1300-luvulla, oli Euroopassa tuolloin nykyperiodisoinnin mukaisesti jo myöhäiskeskiaika. Tekstissäni esiintyvien sydän- ja myöhäiskeskiajan termien limittäinen käyttö selittyy tällä seikalla, ja määräytyy lähinnä asiakontekstin mukaan. Birgitta eli sydänkeskiajan Ruotsissa, mutta hänen kuolemansa jälkeinen vaikutus (manner-Euroopassa) tapahtui pääosin myöhäiskeskiajalla.

Pohjoismaiden erilaisesta keskiaika-ajoituksesta huolimatta keskiajasta yleisesti puhuessa on hyvä huomata se, että eurooppalainen keskiaika todellakin alkoi heti antiikin ajan päättymisen jälkeen. Rooman valtakunnan perintö jäi elämään kristillisessä Euroopassa monine tapoineen: esimerkiksi roomalainen valtakieli, latina, jäi nuoren ja vastainstitutionalisoituneen kristillisen kirkon ydinkieleksi kreikan ohella. Varhaiskeskiaikaa leimasivat niin kutsutut kansainvaellukset, maaseutumainen asutusjakauma ja Euroopan kristillistäminen (ja kristillistyminen).⁶⁹ Sydänkeskiaika, eli ajanjakso n. vuosien (800/900) 1000 — (1250/1300) 1350 AD välillä, päättyen Eurooppaa 1300-luvun puolivälissä koetelleeseen Mustaun surmaan, on aika, johon moni perinteisesti keskiaikaiseksi mielletty ilmiö voidaan ajallisesti sijoittaa.⁷⁰ Tällaisia ilmiöitä ovat

⁶⁷ Heikkilä & Niskanen 2004, 10.

⁶⁸ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 15.

⁶⁹ mm. Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 15.

⁷⁰ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 15; Lehmijoki—Gardner 2000, 12.

esimerkiksi ristiretket, kaupunkien ja talouselämän kasvu, ritarimantiikka, feodalismi ja myös naisten voimistunut asema uskonnonharjoituksessa (niin luostareissa kuin maallikkohengellisyiden kautta), mutta myös yliopistojen perustaminen ja tieteellisyyden kukoistaminen 1100-luvulta alkaen, individualismin kehittyminen sekä kerjäläisveljestöjen kautta ihmisiä houkutellut vaatimaton elämäntapa yhdistettynä aktiiviseen hengellisyteen.⁷¹

Myöhäiskeskiajan (n. 1350—1500 AD) yhteiskunnallisiin trendeihin kuului muun muassa *ars moriendi* –taide (eli kuoleamisen taitoa painottava kuvamateriaali ja hyvän kuoleamisen taitoon liittyvät tekstit) sekä elämän onnenkauppaan (“onnenpyörään”) rinnastava *rota fortunae* –maalustaide ja ajattelutapa. Katolisen kirkon moninaisuus ja maallikkohengellisyiden eri muodot tavoittivat myöhäiskeskiajalla myös pohjoisen kristikunnan.

Keskiaikaisesta Euroopasta puhuttaessa on lisäksi tärkeää muistaa läntisen ja itäisen Euroopan kahtiajakautuneisuus, joka eskaloitui katolisen ja ortodoksisen kirkon eriytymiseen toisistaan vuonna 1054.⁷² Usein eurooppalaisesta keskiajasta kirjoitettaessa tarkoitetaan juuri katolista, läntistä eurooppalaisuutta, eikä niinkään bysanttilaista ja ortodoksista Eurooppaa. Vaikka tämä pro gradu -työni keskittyy länsieurooppalaiseen kristilliseen perinteeseen, jossa kontemplaatio on etenkin nykypäivän kontekstissa tuntemattomampi käsite, on hyvä pitää mielessä, että itäisessä kristinuskossa mietiskelyperinne, *vita contemplativa*, on ollut osa valtavirtaista uskonnonharjoitusta aina.

Keskiajan aikakausista ja niiden välisistä aikarajauksista puhuttaessa on syytä pitää mielessä Lambergin, Lahtisen ja Niirasen⁷³ huomio siitä, miten erilaiset periodisoinnit loppujen lopuksi ovat keinotekoisia ja karkeita yleistyksiä. Heikkilä ja Niskanen toteavat silti, että historian jakaminen eri aikakausiin on keinotekoisuudestaan huolimatta lähes ainoa tapa hahmottaa menneisyyttä ja sen jatkumoa.⁷⁴ Tämän päivän keskiajantutkimus korostaa keskiajan outouttamisen sijaan, tai ainakin tämän ohella, sitä, miten keskiaika tulisi nähdä pimeiden vuosisatojen sijaan omanlaisenaan, elinvoimaisena ja uutta luoneena aikakautena,

⁷¹ Lehmijoki-Gardner 2000, 12.

⁷² Heikkilä 2004, 131.

⁷³ Lamberg, Lahtinen & Niiranen 2020, 16.

⁷⁴ Heikkilä & Niskanen 2004, 11.

joka vaikuttaa tavalla jos toisellakin myös oman aikamme kulttuuriin.⁷⁵ Aikakausten lokerointia tärkeämpänä tulisi nähdä asioiden välinen jatkuvuus.⁷⁶

4.2 Birgitta Birgersdotterin elämä

Birgitta Birgersdotter syntyi Ruotsin Upplannissa vuonna 1303 ruotsalaisen laamannin Birger Perinpojan ja Ingeborg Bengtsdotterin aatelisperheeseen. Birgitan äiti kuoli Birgitan ollessa 11-vuotias, ja Birgitan elämä jatkui ajalle sovinnaiseen tapaan tädin, Katariinan, kasvattilapsena.⁷⁷ Birgitan lapsuus päättyi hänen solmiessaan avioliiton laamanni Ulf Gudmarinpojan kanssa, Birgitan ollessa tuolloin 13-vuotias.⁷⁸ Birgitta sai ensimmäisen lapsensa, Märthan, 16-vuotiaana, ja ollessaan 34-vuotias Birgitalla oli puolisonsa kanssa kahdeksan lasta: Märthan lisäksi Gudmar, Karl, Ingeborg, Birger, Bengt, Katariina ja Cecilia, jotka kaikki lähetettiin keskiajalle tavallisen käytänteen mukaan kasvatettaviksi synnyinkotinsa ulkopuolelle, useimmat heistä luostariin.⁷⁹

Jo naimisissa olonsa aikana Birgitan perheen ystäviin ja tuttavapiiriin kuului paljon maallista ja hengellistä ylimystöä, esimerkiksi Turun piispa Hemmingin lisäksi Ruotsin kuningas ja kuningasperhe; Birgitan tiedetään antaneen hovietikettineuvoja Ruotsin kuningatar Blankalle ja ohjanneen myös kuningasta, Maunu Eerikinpoikaa.⁸⁰ Puolisonsa Ulfin kuollessa Birgitta oli 41-vuotias.⁸¹ Vaikka Birgitta oli jo lapsuudesta lähtien nähnyt hengellisiä näkyjä ja avioliittonsa loppuaikoina aktiivisesti pyrkinyt kohti hengellisyyttä muun muassa Santiago de Compostelaan suuntautuneen pyhiinvaellusmatkan myötä, vasta jäätyään leskeksi ja ollessaan epävarma tulevaisuudestaan, hän vastaanotti näyn, jossa Jumala kertoi Birgitalle haluavansa tämän ryhtyvän morsiamekseen, eli antautuvan täysin

⁷⁵ Lehmijoki-Gardner (2000, 13)

⁷⁶ Tästä kirjoittavat myös Heikkilä ja Niskanen (2004, 11): periodisoinnin tulisi olla mahdollisimman vähän arvolatautunutta, ja toimia vain tutkimuksen apuvälineenä, muistaen että historian todellinen ja loputon jatkuvuus on periodisointia tärkeämpi asia huomata.

⁷⁷ Salmesvuori 2003, 10–11.

⁷⁸ Salmesvuori 2003, 11.

⁷⁹ Hanska & Lahtinen 2010, 38; Keskiajalla lasten kasvattaminen muualla kuin synnyinperheessään oli aateliipiireissä tavallista: Jussi Hanska ja Anu Lahtinen (2010, 32) kuitenkin kieltävät tämän olleen merkki vanhempien tunnekylmyydestä lastensa suhteen. Nykytutkijat näkevätkin asian niin, että lasten katsottiin oppivan enemmän itsekuria ja kiitettäviä käytöstapoja kasvaessaan toisten hoivissa. Tytöille kasvaminen sukulaisten talouksissa merkitsi myös parempia avioliitonäkymiä, sekä panostusta perinteisiin, tärkeinä pidettyihin ompelutaitoihin ja kunnialliseen käytökseen (Hanska & Lahtinen 2010, 33).

⁸⁰ Salmesvuori 2003, 11.

⁸¹ Bergh (2002, 22) kertoo, että historiallisten lähteiden mukaan ei ole aivan varmaa, kuoliko Birgitan puoliso vuonna 1344 vai 1346; vuotta 1344 pidetään kuitenkin luotettavampana tietona.

Jumalan palvelemiseen.⁸² Todellinen muutos maallisesta leskestä taivaalliseksi morsiameksi saattoi alkaa.⁸³ Birger Bergh ja Päivi Salmesvuori kertovat, miten Birgitta koki aluksi suurta epävarmuutta siitä, oliko hänen kuulemansa ääni Jumalasta vai paholaisesta peräisin, miten Birgitta otti pois edesmenneeltä aviomieheltään saaman sormuksen maallisuuden merkkinä ja miten Birgitan näkijän ”uran” alkutaival oli kaikkea muuta kuin yksioikoinen ja selkeä.⁸⁴ Birgitta kokikin aluksi vastustusta monelta taholta, mutta kun Birgitta vihdoinkin sai näyilleen teologista tukea arvostetulta teologilta, maisteri Mathiakselta, sai Birgitan matka näkijän maineeseen toden teolla tuulta purjeisiin.⁸⁵

Birgitta sai ilmestyksineen runsaasti julkisuutta jo elinaikanaan, ensin Ruotsissa ja myöhemmin myös laajemmin. Birgitta asui vuodesta 1349 alkaen Roomassa, jossa hän jatkoi näkyjen saamista, eikä palannut enää Ruotsiin.⁸⁶ Birgitan taivaalliset ilmestykset koottiin yhteen jo Birgitan elinaikana ja yhdessä Birgitan saaman näkijänmaineen avulla ne takasivat siinä määrin julkisuutta, että kun Birgitta laati uuden luostarisäännön ja halusi perustaa oman luostarijärjestön, tämä toteutui jo ennen Birgitan kuolemaa ja pyhimykseksi julistamista.⁸⁷

Birgitta kanonisoitiin, eli julistettiin pyhäksi vuonna 1391 paavi Bonifatius IX:n toimesta.⁸⁸ Pyhä Birgitta julistettiin Ruotsin suojelepyhimykseksi vuonna 1396, ja koko Euroopan suojelepyhimykseksi Birgitta julistettiin paavi Johannes Paavali toisen toimesta vuonna 1999, yhdessä Katariina Sienalaisen ja Edith Steinin kanssa.⁸⁹ Nykyajan tieteellisissä tutkimuksissa pyhän Birgitan merkitys keskiaikaisena naisajattelijana ja –kirjoittajana on laajasti tunnustettu. Birgitan näkykokoelma, myös tämän pro gradu –tutkielman pohjana toimiva *Uppenbarelsen*-teos kopioitiin useille eri kielille myöhäiskeskiajan Euroopassa. Birgitan vaikutusvalta, ja toisaalta samankaltaisuus muiden naismystikoiden kanssa, näkyy siinä, miten pyhä Birgitta on myöhemmissä tutkimuksissa liitetty englantilaisten 1300-luvun naismystikoiden Julianna Norwichilaisen ja Margery Kempen rinnalle, ja jopa esitetty näiden naisajattelijoiden käyttäneen Birgittaa esikuvanaan.⁹⁰

⁸² Salmesvuori 2003, 11, 15; Hanska & Lahtinen 2010, 38.

⁸³ Bergh 2002, 40; Salmesvuori 2000, 16–19.

⁸⁴ Bergh 2002, 40; Salmesvuori 2000, 16–19.

⁸⁵ Salmesvuori 2000, 16–19.

⁸⁶ Walta 2010, 287.

⁸⁷ Walta 2010, 287; Bergh 2002, 21.

⁸⁸ Temple 2015, 144, 150.

⁸⁹ Setälä 2003, 7.

⁹⁰ kts. Temple 2015.

4.3 Naisen asema keskiajalla

Keskiajalla, kuten muinakaan historiallisina ajanjaksoina, ei naisia voi käsitellä yhtenä homogeenisena kokonaisuutena. Vaikka naisen elämää määrittivät niin syntyperä, varallisuus kuin sosiaaliset suhteetkin, sukupuoli silti oli naiselle kaikkein eniten elämää määrittävä tekijä.⁹¹ Kristinuskon värityksellä keskiajalla kaikkia naisia toisaalta yhdisti ennen kaikkea uskonto: hurskas rahvaannainen ja uskonnollisuutta harjoittava eliitin naispuolinen edustaja olivat kaikessa lähempänä toisiaan kuin vaikka oman säätynsä uskonnollisuudelle vihkiytyneitä miehiä.⁹² Koska Birgitta Birgersdotter kuului 1300-luvulla aikansa ruotsalaiseen eliittiin, esittelen tässä alaluvussa keskiaikaisen naisen asemaa lähinnä pohjoisen Euroopan aatelin naisen kannalta.

Sydänkeskiajan Ruotsissa aatelisperheen tytär oli keskiajalla liki omaisuuteen rinnastettava asia. Avioliitto oli naiselle ensisijainen tulevaisuudennäkymä. Liitto saattoi merkitä naisen suvulle montaa eri asiaa: naisen suvun kohoamista joko vieläkin korkeampaan asemaan, rahan ja omaisuuden naimista tai pahimmassa tapauksessa rahanmenoa myötäjäisten muodossa. Yhteisöllisellä keskiajalla naisen tärkein suojelija oli hänen sukunsa, joten naisen oma mielipide ei välttämättä avioliittoa solmittaessa ollut merkittävä tekijä; naisen tuli avioliitossaan ja sitä solmiessa seurata sekä sukunsa (miespuolisten jäsenen) mielipidettä sekä myöhemmin olla oman miehensä vaikutusvallan alla. Keskiajalla katolisen kirkon ollessa Ruotsissakin hyvin tärkeä tekijä ja kaikkien elämään vaikuttava asia, aatelin naiset olivat usein vahvoja kirkon suosijoita. Monesti naisen rippisä oli naiselle läheinen ja uskottu mies, ehkä jopa omaa etäistä aviomiestä läheisempi. Puolisoiden välinen ikäero saattoi sydänkeskiajan Ruotsissa olla suuri, avioero ei ollut sallittu (tai ainakaan tavallinen käytäntö), ja kotiväkivalta vaimoa kohtaan oli yleistä. Naimisiin meneminen nähtiin naisen velvollisuudeksi, ja ainoa vaihtoehto avioliitolle oli luostariin meno.⁹³

Keskiajan naiselle oli jo lapsuudessa tullut tutuksi informaalin kasvatuksen keinoin moninaiset taidot niin uskonnonharjoittamisessa, siveydessä ja tottelevaisuudessa kuin taloudenpidossa ja käsityöissäkin.⁹⁴ Käsityöt olivat tärkeä kasvatuksen osa-alue myös luostareissa, joissa erityisesti (alttarivaatteiden) kirjonta oli tärkeä naisten työ; uudet kirjontamallit levisivät usein luostarien välisen yhteydenpidon välityksellä (kuten asia oli

⁹¹ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 48.

⁹² Bynum 1987, 26.

⁹³ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 68—69, 72—73.

⁹⁴ Hanska & Lahtinen 2010, 30.

esimerkiksi birgittalaisluostarien, Vadstenan ja Naantalin välillä).⁹⁵ Vaikka kirjoitus- ja lukutaito olivat keskiajan Ruotsissa harvinaisia, jopa ei-haluttavia taitoja naiselle, ei aatelistyttöjen lähettäminen luostarin kouluun 7—12 vuoden iässä ollut epätavallista;⁹⁶ luostareissa naiset opettelivat hengellisen kirjallisuuden, kristinopin ja kirjallisten taitojen ohella myös arvostettuja käsityötaitoja ja puutarhanhoitoa.⁹⁷

Kuva 1. Pyhä Birgitta Vadstenan luostarikirkossa. Wikimedia Commons.

Pohjoisen Euroopan osalta on silti säilynyt myös lähteitä, joiden mukaan kaikki keskiaikainen ylhäisönaisen elämä ei ollut pelkkää ompelutyötä luostarin seinien sisällä tai taloudenhoitoa omassa kodissa: Jussi Hanska ja Anu Lahtinen korostavat, ettei ajatus oppineesta naisesta ollut keskiajan kontekstissa täysin vieras.⁹⁸ Keskiajalta peräisin olevia, naisten kirjoittamia asiakirjoja on löytynyt Suomen ja Ruotsin alueelta; varmuudella näistä

⁹⁵ Hanska & Lahtinen 2010, 36—37.

⁹⁶ Hanska & Lahtinen 2010, 37.

⁹⁷ Hanska & Lahtinen 2010, 36.

⁹⁸ Hanska & Lahtinen 2010, 31.

asiakirjoista osa on nimenomaan Naantalin birgittalaisluostarin sisarten kirjoittamia.⁹⁹ Oppineen naisen malliin vaikutti ehkä sekin, että suuresti kunnioitettu pyhimys ja kaikkien naisten esikuva neitsyt Maria oli itsekin legendan mukaan viettänyt osan lapsuudestaan Jerusalemin temppelin koulussa.¹⁰⁰ Myös monet Birgittaa kuvaavista kuvallisista lähteistä esittävät Birgittaa kynä tai kirja kädessä.¹⁰¹

1300-luvun puolivälissä leskeytyneelle naiselle sovinnaisin tapa jatkaa elämäänsä olisi ollut vetäytyminen luostariin, tai hiljaiselo lastensa talouksissa, esimerkiksi kirkolle ompelutöitä tehden.¹⁰² Birgitan ajatus lesken elämästä oli kuitenkin täysin toinen: omistautuminen kontemplatiiviselle mietiskelylle ja taivaallisten ilmestysten vastaanottamiselle. Birgitalle leskeys ei ollut elämän loppumisen, vaan uuden alkamisen merkki. Birgitasta tuli Jeesuksen morsian.¹⁰³

4.4 Uskonnollisuus keskiajan kontekstissa ja Birgitan elämässä

Keskiajan Euroopassa kristinusko vaikutti lähes jokaiseen elämän osa-alueeseen. Ruotsi ei ollut tästä poikkeus. Ruotsin alueella kristillistyminen alkoi monen tutkijan mukaan toden teolla ensimmäisen kristillisen kasteen ottaneen kuninkaan, Olavi Sylikuninkaan (n. 995—1020) myötä; jo 1010-luvulla Ruotsiin perustettiin ensimmäinen hiippakunta.¹⁰⁴ Pakanuus ja pakanalliset tavat väistyivät kuitenkin hitaasti, ja vasta 1100-luvun puolivälissä paavin valta ylsi legaatien muodossa koko silloisen Ruotsin alueelle.¹⁰⁵ Sydänkeskiajalle tullessa ja Birgitan elinaikana kristinusko oli jo asemansa vakiinnuttanut uskonto.

Keskiaikaisessa uskonnollisuudessa vallitsi sydän- ja myöhäiskeskiajalta lähtien voimakas murroskausi: erityisesti naisten ja alempien säätyjen hengellisyyden kaipuu kasvoi, ja esimerkiksi kerjäläisveljestöinä tunnettujen fransiskaanien ja dominikaanien sääntökunnat perustettiin.¹⁰⁶ Meri Heinonen toteaa, että sydän- ja myöhäiskeskiajan vuosista, eli 1100—1200-luvulta lähtien kristillistä maisemaa väritti vanhojen ja uusien, kirkkoon sidottujen

⁹⁹ Salonen 2017, 119.

¹⁰⁰ Hanska & Lahtinen 2010, 31; kts. myös Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 158, 162.

¹⁰¹ Bergh 2002, 119, 127.

¹⁰² Hanska & Lahtinen 2010, 36.

¹⁰³ Birgitta (2003, 1:20) kirjoittaa, että Jeesus halusi Birgitan synnyttävän tälle monia hengellisiä lapsia: nämä olivat eräänlaisia Birgitan taivaallisia häälahjoja ylkämiehelleen.

¹⁰⁴ Heikkilä & Niskanen 2004, 191.

¹⁰⁵ Heikkilä & Niskanen 2004, 191.

¹⁰⁶ Heinonen 2000, 12—13.

sekä vapaampien maallikkoliikkeiden eläminen rinta rinnan.¹⁰⁷ Keskiajan katolinen kirkko läntisessä Euroopassa oli vastoin yleistä anakronistista näkemystä hyvinkin monipuolinen, suvaitsevainen ja rönsyilevä, ja monenlaiset uskonnon erilaiset ilmiöt mysteerinäytelmistä ankaraan askeesiin sallittiin kirkon piirissä.¹⁰⁸

Maallikkohengellisyys ja monipuolisen uskonnollisuuden suosion nousun ohella naismystikot olivat sydän- ja myöhäiskeskiajan Euroopan ilmiö. Etenkin eliitin naisten perinteiset ja lähes ainoat vaihtoehtoiset tulevaisuudenkuvat, naimisiin meno tai luostariin astuminen, saivat maallikkohengellisyys levitessä kolmannenkin vaihtoehdon, nimittäin omistautumisen Jumalalle ilman virallista ja lopullista luostariin astumista ja maailmasta sulkeutumista. Koska luostariin meno oli kallista ja vain harvoille mahdollista, kotona suoritettava, hengellisyydelle omistautunut elämä tuli monin paikoin Eurooppaa naisille suosituksi vaihtoehdoksi.¹⁰⁹ Italiassa kuuluisimpia maallikkoliikkeitä olivat penitentit, Keski-Euroopassa puolestaan begiinit.¹¹⁰

Pyhä Birgitta ei kuitenkaan ollut penitenti tai begiini; silti hänen tavassaan kahdeksan lapsen äitinä, eli kaikkea muuta kuin Jumalalle suotuisana nuorena neitsyenä, ruveta saamaan taivaallisia näkyjä, toteutui monta sydän- ja myöhäiskeskiajan tyypillistä asiaa. Maallikkoliikkeiden begiinit ja penitentit antoivat monesti siveellisyyslupauksen, eli omistautuivat jumalalliselle elämälle, vaikka eivät asuneetkaan luostarin seinien sisäpuolella: samoin Birgitta julisti näkyjensä kautta olevansa neitsyt, morsian, eli koskematon ja tahraton, yli neljännesvuosisadan mittaisen avioliittonsa jälkeenkin.¹¹¹

Vaikka meille 2020-luvun ihmisille on selvää, että neitsyt ei ole neitsyt enää pitkän avioliittoelämän ja lastensaamisen jälkeen, tilanne ei keskiajan kontekstissa ollut näin yksinkertainen. Neitsyyden yksi osa-alue oli ruumiin koskemattomuuden ohella sielun ja mielen siveys; ajatukset ja teot olivat liki sama asia, ja näin ollen neitsyyden saattoi menettää pelkästään ajattelemalla seksiä.¹¹² Tällä tavoin nähtynä ristiriita neitsyyteen ”astumisen” ja kahdeksan lapsen äitinä ja leskenä olemisen välillä ei ole niin suuri kuin voisi tämän päivän

¹⁰⁷ Heinonen 2000, 14.

¹⁰⁸ Liam Peter Temple (2016, 144) näkee, että vaikka katolisen keskiajan Eurooppa oli yhtä kristikuntaa, paikallisesti jossain alueilla naisten kristinuskonharjoitus sai värikkämpiä muotoja kuin toisaalla. Erityisen ansioitunutta seutua oli East Anglia, josta uskonnollista mainetta saaneet naismystikot Juliana Norwichilainen että Margery Kempe olivat kotoisin.

¹⁰⁹ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 68.

¹¹⁰ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 68.

¹¹¹ Birgitta 2003, 1:20.

¹¹² Katajala-Peltomaa 2009, 163.

kontekstista käsin ajatella.¹¹³ Voi myös olla, että Birgitta 1300-luvun ruotsalaisena naisena on nähnyt avioliiton ennemminkin sukujen välisenä sopimuksena ja käytännöllisenä elämänjärjestelynä, kuin sielujen ja sydänten välisenä liittona. Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Maria Toivo huomauttavat tähän liittyen, että avioliitto itse asiassa säilyi kauan sukujen välisenä liittona, eikä kirkko saanut sitä vielä keskiajallakaan täysin kontrolliinsa.¹¹⁴ Ehkä Birgittakin näkin avioliiton tällä tavoin. Puolisonsa kuoltua Birgitta oli joka tapauksessa vapaa maallisesta avioliitosta ja sen ulottuvuuksista; loppuelämän aloittaminen taivaallisena morsiamena saattoi Birgitaasta olla kaikista luontevin teko.

Vaikka Birgitta ei virallisten tietojen mukaan kuulunutkaan maallikkohengellisiin järjestöihin, on tässä yhteydessä kuitenkin huomattava, että Ruotsin Skänningeen perustettiin 1200-luvulla begiiniyhteisö, ja että yksi tämän yhteisön johtavista naishenkilöistä oli sukua Birgitta Birgersdotterille.¹¹⁵ Marko Lamberg mainitsee, että itse asiassa Birgitta vietti hyvin samankaltaista elämää kuin maallikkohengellisyyttä harjoittaneet penitentit.¹¹⁶ Tähän samankaltaisuuteen Lamberg lukee muun muassa julkisen omalla nimellä esiintymisen, ja kirkon miehisen vallan uhmaaminen tällä tavoin.¹¹⁷ Ehkä myös avoin omasta elämästä päättämisen halu ja haluttomuus sitoutua monesti hyvin patriarkaalisesti johdettuihin yhteisöihin oli osa samaa ilmiötä. Oma uskonnonharjoitus haluttiin pitää omissa käsissä.

Heinonen kirjoittaa, miten keskiajalla uskonnollinen sitoutuminen usein tarkoitti maallisten perhesuhteiden merkityksen vähenemistä, jopa suoranaista katkaisua.¹¹⁸ Pyhä Birgitta on tästä kuvaava esimerkki. Kahdeksan lapsen äidin ja aatelismiehen lesken olisi luullut tyytyvän omiin sukulaisiinsa ja näiden elämien ohjailuun: tätä vastoin Birgitta koki leskeytymisensä elämän käännekohtana, ja nimenomaan hengellisen elämän alkamisena.¹¹⁹ Marko Lamberg nostaa tässä yhteydessä esiin sen, miten Birgitta jopa luopui mieheltään saamastaan sormuksesta, vastoin edesmenneen miehensä tahtoa, merkinä siitä, että oli luopunut kaikesta maallisesta ja astunut taivaallisen liiton piiriin.¹²⁰ Tästä voi päätellä, että Birgitan elämässä vaimon ja äidin rooli edusti *vita activaa*, josta Birgitta nyt — taivaallisen

¹¹³ Lamberg (2007, 338) tulkitsee asiaa niin, että Birgitta näki kuuliaisuuden neitsyyttä tärkeämpänä asiana, ja sisäisen mielenlaadun ulkoista ruumiin tilaa olennaisempana.

¹¹⁴ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 72.

¹¹⁵ Lamberg 2007, 278—279.

¹¹⁶ Lamberg 2007, 279.

¹¹⁷ Lamberg 2007, 279.

¹¹⁸ Heinonen 2000, 17.

¹¹⁹ Salmesvuori 2003, 16.

¹²⁰ Lamberg 2007, 278.

ilmestyksen luvalla — saattoi irtaantua kohti *vita contemplativa*. Birgitalle uskonto ei ollut kahle tai pakon sanelema asia, vaan keino noudattaa omaa kutsumusta ja halua. Myöhäiskeskiajalla tullessa tämä oli Birgitan onneksi jo yhteiskunnallisesti hyväksyttyä ja mahdollista, myös kristikunnan reuna-alueelta tulevalle naiselle.

4.5 Pyhän Birgitan merkitys omana aikanaan ja myöhemmin

Birgitta Birgersdotter eli elämänsä 1300-luvulla, joka oli tutkijoiden mukaan varsinaista katolilaisten naimystikkojen kulta-aikaa. Keskisessä Euroopassa naimystikoita tunnettiin jo 1100-luvulta lähtien, kuuluisimpina Hildegard Bingeniläinen (1098—1179), Juliana Norwichilainen (1342—n. 1416) ja Katariina Sienalainen (1347—1380). Vaikka uskonnollisille kokemuksille omistautuneiden naisten toiminta oli usein paikallista ja vaatimatonta, saattoi sydän- ja myöhäiskeskiajan kontekstissa nainenkin toimia uskonnollisten näkyjensä kautta uskonnollisena esikuvana ja valtaapitävien neuvonantajana.¹²¹ Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Maria Toivo esittävät, että keskiajalla “uskonto tarjosi naisille vapautta ja tilaa toteuttaa itseään, ja joskus jopa mahdollisuuden purkaa sukupuolittuneita käytösnormeja”.¹²²

Birgitan saavutuksista merkittävin on ilmestysten tuomasta uskonnollisesta arvovallasta huolimatta kuolemanjälkeinen, nimittäin pyhimysaseman saavuttaminen. Birgitan julistaminen pyhimykseksi tapahtui vain muutama vuosikymmen hänen kuolemansa jälkeen. Pyhimykset olivat välittäjiä taivaan ja maan välillä, ja pyhimyskultit yksi keskiaikaisen uskonnollisuuden perustekijöistä.¹²³ Birgitta toimi samastumisen kohteena myös muille aikalaisnaimystikoille, jakaen ajan uskonnollisen maiseman heidän kanssaan.¹²⁴

Vaikka naimystikot toimivat aktiivisesti ja itsenäisesti, tuki moni heistä silti toimillaan kirkon patriarkaalista rakennetta.¹²⁵ Birgittakin tarvitsi rippi-isänsä tukea ja kannustusta saadakseen näytilleen julkisuutta sekä tunnustuksen näkyjen oikeaoppisuudesta.¹²⁶ Birgitan

¹²¹ Lehmijoki-Gardner 2000, 28.

¹²² Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 182.

¹²³ Lehmijoki-Gardner 2000, 25.

¹²⁴ Temple (2015, 153) kertoo, että englantilaiset Juliana Norwichilainen ja Margery Kempe nojasivat omissa hengellisissä tuotoksissaan samanlaisiin asioihin (esim. neitsyt Marian osaan taivaallisena emäntänä) kuin pyhä Birgitta.

¹²⁵ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 178, 182.

¹²⁶ Bergh 2002, 44.

kohdalla maskuliinisten valtarakenteiden tukeminen näkyy myös siinä, miten Birgitta tukeutui näkyjensä muistiinmerkitsemisessä rippi-isänsä Mathiaksen apuun. Vaikka Birgitan alkuperäiset näyt olivat hänen omakätisesti ruotsiksi ja myöhemmin latinaksi kirjoittamiaan käsikirjoituksia, niiden muokkaamiseen levittämiskelpoisiksi osallistuivat paitsi Birgitan aputeologit ja rippi-isät, myös kirjatehtailija Alfonso.¹²⁷ Birgitan tekstit eivät siis ole miehisisistä vaikutteista täysin vapaita tekstejä, eikä niitä sellaisina tule pitää.

Miehisiä apureita tai ei, Birgitta oli jo omana aikanaan ”elävä pyhimys”, ja yksi Ruotsin vaikutusvaltaisimmista naisista. Bergh korostaa, että Birgitan saama kuuluisuus halki Euroopan ei 1300-luvun lopussa perustunut kuitenkaan ainoastaan näkyihin, vaan myös Birgitan saamaan maineeseen Jumalan erityisenä sanansaattajana, jumalallisena lähettinä.¹²⁸ Huomionarvoisaa on, että samalla tavoin myös Hildegard Bingeniläinen nousi ”Jumalan lähettiläänä” Euroopan laajuiseen julkisuuteen jo kaksi vuosisataa ennen Birgittaa.¹²⁹ Tähtäkin osin Birgitta kytkeytyy tiiviisti osaksi laajempaa eurooppalaista kirjoittavien naismystikkojen perinnettä, haastaen nykyajan näkemystä siitä, miten naisen osa ja asema keskiajalla oli lähtökohtaisin huono. Virallisesti kodin ulkopuolinen maailma oli keskiajan käsitysten mukaan toki miesten, mutta kuten Päivi Salmesvuori huomauttaa, naisen keino nousta uskonnollisesti ja tätä kautta yhteiskunnallisesti tärkeään asemaan oli toimia suoraan Jumalan alaisena, profeettallisella oikeutuksella.¹³⁰ Virpi Mäkinen ja Ritva Palmén lisäävät, että keskiajan kontekstissa naiselle nimenomaan visionaarinen mystiikka ja spiritualiteetti olivat tärkeitä keinoja saavuttaa vaikutusvaltainen asema.¹³¹

Birgitta ei siis ollut täysin poikkeuksellinen naishahmo sydän- ja myöhäiskeskiajan Euroopassa. Katolisen kirkon uskonnollinen rikkaus ja kristillisen Euroopan laaja ja monipuolinen uskonnollinen elämä sai aikaan myöhäiskeskiajalle tullessa sen, että naisen oli aiempaa helpompaa löytää oma uskonnollinen tekijyytensä kirkon sisällä, tai ainakin sen reunoilla.¹³² Uskonnollisuuden ollessa lähes ainoa naisen mahdollinen yhteiskunnallinen vaikutuskanava,¹³³ ei ole mikään ihme, että leskeksi jäänyt Birgittakin tämän tien valitsi. Tien valitsemisesta voi puhua varauksellisesti; toki Birgitalle olisi jäänyt myös paljon sovinnaisempi ja perinteisempi tie, nimittäin omistautua näyilleen ja ajatuksilleen vain oman

¹²⁷ Bergh 2002, 121.

¹²⁸ Bergh 2002, 21.

¹²⁹ Salmesvuori 2000, 70.

¹³⁰ Salmesvuori 2000, 59.

¹³¹ Mäkinen & Palmén 2017, 191.

¹³² Salmesvuori 2003, 19.

¹³³ Salmesvuori (2003, 19) mainitsee näkyjen näkemisen olleen keskiajalla etenkin naisten suosima kommunikointitapa Jumalan kanssa, eikä Birgitta ollut tässä suhteessa poikkeus.

perhepiirinsä ja paikallisen seurakuntansa sisällä, tai jopa kokonaan yksityisesti. Birgitan rippi-isän Mathiaksen innostus Birgitan näkyihin ja halu levittää niiden sanomaa kertookin paitsi siitä, että Birgitta on luvan asiansa levittämiseen mitä todennäköisimmin itse antanut, myös siitä, että Mathiaksen usko Birgitan uskonnolliseen toimijuuteen oli ilmeisen vankka.¹³⁴ Henkilökotaista ”lupaa” tärkeämpi saattoi kuitenkin olla sekä Birgitan että Mathiaksen yhteinen näkemys siitä, että Birgitta todellakin oli saanut Jumalalta armolahjan, jota ei sopinut jättää käyttämättä kaikkien kristittyjen hyväksi.¹³⁵

Kuva 2. Pyhälle Birgitalle läheiseksi tullut Ruotsin kuningatar Blanka Namurilainen Albert Edelfeltin kuvaamana 1877. Suomen kansallisgalleria.

Birgitan todellinen perintö ja merkitys alkoivat näkyä toden teolla Birgitan kuoleman ja kanonisoimisen jälkeen vuonna 1391. Pyhän Birgitan uskonnolle ja Jumalalle omistautunut elämä täydellistyi lopullisesti oman luostarilaitoksen ja -säännöstön myötä.¹³⁶ Eurooppaan

¹³⁴ Bergh (2002, 43—44) kertoo, miten Birgitta oli ensimmäisessä näyssään saanut kehotuksen välittää näyissä kuulemansa asiat rippi-isälleen. Birgitan tuli myös kertoa, että Jumala on valinnut Birgitan armonsa välikappaleeksi, ei vain oman itsensä, vaan muidenkin pelastuksen tähden.

¹³⁵ Armolahjan merkityksestä kts. Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 179.

¹³⁶ Salmesvuori 2003, 44.

perustettiin 1400-luvun aikana useita naiskeskeisiä birgittalaisluostareita, joiden kautta pyhän Birgitan ajatukset ja näkemykset levisivät.¹³⁷ Ensimmäinen birgittalaisluostari perustettiin Ruotsin Vadstenaan, jonne Birgitan maalliset jäännökset toi itsekin myöhemmin pyhimykseksi julistettu Birgitan tytär Katarina.¹³⁸ Myös nykyisen Suomen alueella toimi myöhäisellä keskiajalla birgittalaisluostari, alun perin Maskuun vuonna 1441 perustettu, ja jo pian Naantaliin siirretty kaksoisluostari.¹³⁹ Birgittalaisluostarit olivat tunnettuja siitä, että ne keskittyivät toiminnassaan erityisesti kontemplatiiviseen rukous- ja mietiskelyelämään.¹⁴⁰ Birgittalaisluostareille tyypillistä oli myös maallisen omavaraisuuden tavoittelu, ja tämä mahdollistui muun muassa maallikkojäsenten tekemän työn voimin.¹⁴¹

Birgitan merkitys ei oman birgittalaissäätökunnan suosioista huolimatta rajoittunut pelkästään birgittalaisliikkeen sisälle. Birgitan esimerkki pyhänä naisena ja Jumalan sanansaattajana kantoi myös sellaisenaan hedelmää. Liam Peter Temple näkee, että esimerkiksi tunnetut englantilaiset myöhäiskeskiaikaiset naisajattelijat ja -kirjoittajat Margery Kempe ja Juliana Norwichilainen olisivat molemmat käyttäneet Birgittaa esikuvanaan omissa tuotoksissaan 1400-luvun aikana.¹⁴² Temple jatkaa, että ajalla, jolloin luostarien ja koko katolilaisuuden yleistä arvomaailmaa alkoi vallata mietiskelevän kontemplaation sijaan aktiivisempi ote uskonnolliseen elämään, uskonnolliset mystikot Margery Kempe ja Juliana Norwichilainen olisivat tarkoituksella halunneet nostaa esiin edellisen vuosisadan kontemplatiivista ajattelijaa, pyhää Birgittaa.¹⁴³

Birgitan jälkivaikutus on kaikesta päätellen ollut valtaisa.¹⁴⁴ Uskonnollisen merkittävyyden lisäksi on tärkeää pitää mielessä myös Birgitan näkyjen historiallinen lähdearvo; Birgitan näkyjen lisäksi ei sydänkeskiaikaa eläneestä Ruotsista ole saatavilla mitään vastaavanlaisia lähteitä. Birgitan näkykokoelma, ollen miten uskonnollissävyytteinen hyvänsä, on harva edes jollain tavalla sydänkeskiaikaista ruotsalaisen naisen elämää, arkea, tapoja ja ajatuksia kuvaava lähde. Keskiaikaiset kirjalliset lähteet Pohjoismaista ovat hyvin vähäiset: tähän faktaan suhteutettuna tutkijan on oltava tyytyväinen, että näinkin kattavaa, kieleltään rikasta ja runsasta aineistoa kuin Birgitan näyt ovat, on ylipäätään olemassa. Birgitan kirjoitukset

¹³⁷ Setälä 2003, 79; Naiskeskeisyyden ongelmasta lisää Lamberg 2007, 291 ja Salmesvuori 2003, 46.

¹³⁸ Lamberg 2007, 207; Heikkilä 2002, 107.

¹³⁹ *ibid.*

¹⁴⁰ Knuutila 2020, 161.

¹⁴¹ Heikkilä 2002, 108.

¹⁴² Temple 2016, 145.

¹⁴³ Temple 2015, 145.

¹⁴⁴ Heikkilä (2002, 107) kertoo, että reilu sata vuotta Birgitan kuoleman jälkeen, vuonna 1500, birgittalaisluostareita oli jo 27.

ovat omalta osaltaan lähes kaikki, mitä feministisestä näkökulmasta on ruotsalaisesta keskiajasta jäänyt jäljelle, ja niistä on tämän päivän tutkijan pakko yrittää tutkimuskysymystensä vastaukset löytää.¹⁴⁵

4.6 Birgitan näkyjen ja tekstien syntykonteksti ja tekijyys

Tässä työssä en perehdy Birgitan näkyjen syntykontekstiin tarkasti, vaan käsittelen näkyjä ikään kuin ”annettuina”. On kuitenkin tärkeää tässä yhteydessä mainita, että Birgitta koki itse olevansa näkyjä nähdessään täysin hereillä, eikä uneksuvansa.¹⁴⁶ Niistä mahdollisista psykologisista tai neurologisista olosuhteista, joissa ihminen voi kokea saavansa näkyjä, tai kokevansa niitä, ei tässä työssä keskustella; Birgitan näkyihin suhtaudutaan subjektiivisena totuutena, huomioiden nyt erityisesti sen, että keskiajalla suhtautuminen ihmisen ”normaaliuteen” saattoi poiketa omastamme. 1300-luvun Ruotsissa ei näkyjen näkeminen ollut mitenkään epätavallista, ja Jumalan katsottiin tuolloin voivan saavuttaa ihminen millaisessa muodossa, ja minkälaisen kokemusten kautta tahansa.¹⁴⁷ Ilmestysten saaminen ei ollut merkki hulluudesta.¹⁴⁸

On silti kasvatustieteellisessäkin tutkimuksessa tärkeää pohtia Birgitan henkilökohtaista elämäntilannetta, jonka perusteella hän näkyjä näki. Birgitan kohdalla nimenomaan leskeytymisen katsotaan aiheuttaneen sen, että Birgitta rupesi saamaan jumalallisia ilmestyksiä.¹⁴⁹ Vaikka Birgitan kerrotaan saaneen kyseisiä näkyjä jo lapsena, on syytä muistaa, että Birgitta oli ruotsalaismiehen leskenä ja kahdeksan lapsen äitinä 1300-luvun puolivälissä hyvin maallinen henkilö. Vaikka tämä seikka tuntuisi kumoavan kaiken hengellisyyden, asia voi hyvinkin olla jopa päinvastoin. Birgitan kohdalla voi olla

¹⁴⁵ Tällaista ”rivien välistä” lukemista kutsutaan historiallisessa tutkimuksessa mikrohistorialliseksi metodiksi, Carlo Ginzburgin legendaarisen *Il formaggio e i vermi* -teoksen (1976) myötä viime vuosikymmeninä laajemminkin käyttöön otetuksi (aikaisemmassa historianmetodologiassa tällainen mikrohistoriallinen ote on nähty esim. ”mytologiana” Quentin Skinnerin (1969, 7, 13) mukaan).

¹⁴⁶ Bergh 2011.

¹⁴⁷ Bergh 2011; erilaiseen mielenterveys-/normaaliin käyttäytymiseen viittaisi myös Pulkki (2014, 7), joka esittää vaihtoehdoksi länsimaiselle ”normaaliudelle” itämaisen näkemyksen, jossa länsimainen ”mielen lattea tasamaa” voikin aivan hyvin olla monenlaista tietoisuutta, ja poikkeavat tajunnantilat luonteva osa sisäistä mielenmaisemaa.

¹⁴⁸ Bergh (2002, 27–28) kertoo hauskan anekdootin siitä, miten tämän päivän maailmassa ihmistä pidettäisiin mielenvikaisena, jos hän kertoisi nähneensä jumalallisen näyn esimerkiksi siitä, että ydinvoimalat pitää sulkea. Keskiajan kontekstissa Birgitta sai juuri tämän kaltaisia, maallisia asioita koskevia näkyjä, ja niitä ei pidetty mitenkään omituisina, vaan nimenomaan jumalallisina ilmestyksinä.

¹⁴⁹ Ahl 2003, 225.

mahdollista, että 13-vuotiaasta asti vietetty vaimon elämä, *vita activa*, olisi voinut saada Birgitan syvästi kaipaamaan keskiaikaisen elämän toista tärkeää osaa, *vita contemplativa*.

Mielenkiintoista kyllä, mutta Birgitta puhuu tästä itsekin näyissään todeten, että kontemplatiivista elämää tulisi aina edeltää *vita activa*, elämän aktiivisempi ja maallisempi vaihe, Birgitan kohdalla vaimona ja äitinä toimiminen.¹⁵⁰ Jäin tähän liittyen pohtimaan sitä, miten Elizabeth Gandolfo esittää äitinä olemisen olevan omalla tavallaan jumalallisen rakkauden ilmentämistä, ja miten hänen mielestään lapsen rintaruokinta edustaa äidille toiminnallisen elämän kontemplatiivista vastakohtaa, hetkellistä touhuamisen taukoamista.¹⁵¹ Imettämisen voisi ajatella siis olevan äidin elämässä askel kohti meditaatiota, ja kohti Jumalaa.¹⁵² Tämän perusteella olisi mahdollista ajatella, että kahdeksan lapsen äidin, Pyhän Birgitan, omakohtainen kokemus omien lasten hoidosta tai rintaruokinnasta olla ollut Gandolfon esittämää “Jumalan rakkauden kokemista”, ja kaiuuta kohti suurempaa kontemplatiivisuutta. Tarkkaa tietoa Birgitan kohdalla ei tosin ole siitä, onko hän itse imettänyt lapsiaan: vaikka keskiajalla lastenhoito toisaalta oli alempiarvoisille varattu tehtävä ja imettäjiä käytettiin yleisesti, etenkin pohjoisessa Euroopassa aatelisnaiset tyypillisesti imettivät sydänkeskiajalla itse omia lapsiaan.¹⁵³ On silti aivan mahdollista, että äidin elämä, ja tämän elämän äkillinen vaihtuminen leskeydeksi saattoivat kuitenkin Birgitan kohdalla olla tärkeimmät näkyjä pohjustaneet elämänmurrokset.

Birgitan näkyjen kohdalla tärkeässä roolissa oli hänen rippi-isänsä, Linköpingin kaniikki Mathias, joka oli yksi Ruotsin 1300-luvun tärkeimpiä teologeja. Muutama vuosi leskeytymisensä jälkeen, ensimmäisiä jumalallisia näkyjä nähtyään ja varsinaisen “sanansaattajakäskyn” Jumalalta saatuaan, Birgitta kääntyi rippi-isänsä puoleen neuvoja kysyäkseen.¹⁵⁴ Rippi-isä Mathias kehotti Birgittaa kirjoittamaan näkynsä ylös. Näin tapahtui,¹⁵⁵ ja pohdittuaan asiaa muiden ruotsalaisten kirkonmiesten kanssa Mathias tuli siihen lopputulokseen, että Birgitan näyt olivat jumalaista alkuperää, ja Birgitta Jumalan todellinen sanansaattaja.¹⁵⁶ Birgitan tehtäväksi jäi vastaanottaa lisää näkyjä sekä kirjoittaa pappien ja rippi-isän käskystä näkynsä ylös: Birgitta ei historiallisten tietojen mukaan siis

¹⁵⁰ Birgitta (2003, 6:65) viittaa useasti Raamatun Mariaan ja Marttaan, käyttäen heitä aktiivisen ja kontemplatiivisen elämän esimerkkeinä.

¹⁵¹ Gandolfo 2013, 169.

¹⁵² Gandolfo 2013, 169.

¹⁵³ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 88.

¹⁵⁴ Bergh (2002, 43--44) kertoo, miten Jumala puhui Birgitalle keskellä yötä, ja kehotti tätä menemään ja kertomaan rippi-isälleen, että Birgitasta oli tuleva Jumalan hengen välittäjä ja sanansaattaja.

¹⁵⁵ Birgitta oli siis itse kirjoitustaitoinen nainen, ja jo tämä kertoo Birgitan merkittävästä oppineisuudesta ajalla, jolloin luku- ja kirjoitustaito oli vain harvan osaamista.

¹⁵⁶ Bergh 2002, 52—53.

oma-aloitteisesti aloittanut näkyjensä ylöskirjaamista, vaan toimi miesteologien ja pappien ohjeiden mukaan.¹⁵⁷

Birgitan asema pyhien viestien vastaanottajana on ollut kyseenalainen lähinnä siksi, että Birgitta pyrki jo aiemmin olemaan poliittisesti aktiivinen juuri miehensä valta-aseman takia.¹⁵⁸ Aiemmassa Birgitta-tutkimuksessa pyhimyksen rooli onkin vaihdellut poliittiskansallisen ja uskonnollisromanttisen näkemyksen välillä; nykyään Birgitan rooli yhtenä keskiajan tärkeimmistä ruotsalaisista, kirjallisesti esiin nousseista naisista on yleisesti tunnustettu.¹⁵⁹

Kaikesta huolimatta *Uppenbarelsen*-teoksen tekijyys jää silti hämärän peittoon. Koska monesti naisen nimiin laitettujen tekstien *de facto* kirjoittamisen takana oli keskiajalla mies, on syytä kysyä, kumman ääni näkyy Birgitan teoksessa voimakkaampana, miehen vai naisen?¹⁶⁰ Katajala-Peltomaa ja Toivo pohtivat, onko tällainen teksti sittenkään aito kuva naisen sielunelämästä, vai pikemminkin miehinen kuvaus siitä, minkälainen pyhiä näkyjä näkevän naisen olisi hänen mielestään pitänyt olla, ja mitä hänen olisi kuulunut nähdä?¹⁶¹ Myös Birgitan apuna näkyjen vastaanottamisessa ja analysoimisessa toimi aina apuna vähintään yksi oppinut miesteologi, jonka avulla näkyjen oikeaoppisuus saatiin todentaa, ja ruotsiksi näkyjä sanalleen Birgitan kokemukset saattoi saman tien kääntää latinaksi.¹⁶² Lopullinen näyistä kertova teksti on siis Birgitan ja keskiaikaisten miesteologien keskinen tuotos, ei pelkästään Birgitan itsensä kynästä syntynyttä tekstiä.¹⁶³ Tämä on tärkeä asia huomata ja palaan sukupuolien väliseen dialogiin tarkemmin luvussa 5.3.

Syntykontekstin epäselvyydestä huolimatta Birgitan näyt paljastavat silti monenlaista ruotsalaisen, keskiaikaisen, uskonnolle omistautuneen naissukupuolen edustajan sallituista ajatuksista, arvoista, mielipiteistä ja koko siitä keskiaikaisesta maailmasta, jossa Birgitta eli, avioitui, synnytti lapsensa ja omilla toimillaan lopulta vaikutti uskonnollisesti ja yhteiskunnallisesti. Birgitan tekstien syntykonteksti on kuitenkin hyvä tiedostaa, ja tutkimusetiikan huomioiden myös kriittisesti kyseenalaistaa (aivan kuten esimerkiksi Raamatun tekstit voidaan kyseenalaistaa tietoisesti muokattuina myöhäisantiikkisina

¹⁵⁷ Bergh 2011.

¹⁵⁸ Ahl 2003, 225.

¹⁵⁹ Ahl 2003, 233.

¹⁶⁰ kts. Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 48, 50.

¹⁶¹ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 50.

¹⁶² Setälä 2003, 20.

¹⁶³ Teologien nimistä tiedetään sen verran, että kaksi Birgitalla oli apunaan kaksi varsinaista apukirjuria, Skänningens pyhäntalon johtaja ja Alvastran luostarin priorin (historiantutkijan epäonneksi molemmat nimeltään Peter Olofsson) sekä Alvastran luostarin munkki Nils.

teksteinä, eikä pitää niitä “Jumalan sanana”). Tästä huolimatta Birgitan näkyjen kohdalla on muistettava myös eettisyys: kymmenille miljoonille ihmisille keskiajan katoliset pyhimykset, heidän tekonsa ja sanansa ovat pyhiä, eikä niitä ole sopivaa epäillä.¹⁶⁴

Birgitan näkyjen tutkimuksellinen arvo on kaikesta huolimatta tänä päivänä sama, olivat ne sitten todellista jumalallista alkuperää tai harkittuja teologiryhmän kasaamia kokonaisuuksia: näkyihin on kudottu sisään keskiajan ajatusmaailmaa, toiveita, ajatuksia, arvostuksia ja käytänteitä. Vaikka näyt eivät siis kertoisikaan siitä, miten asiat oikeasti olivat, ne kertovat kuitenkin lukijalle tänä päivänäkin siitä, miten asioiden keskiajan kontekstissa toivottiin, uskottiin ja haluttiin olevan. Birgitan edustama keskiaikainen ajatusmaailma on luettavissa ilmestysten rivien välistä.

¹⁶⁴ Keskiaikaisen tutkimuksen eettisyydestä Marika Räsänen 12.4.2022.

5. Pyhä Birgitta ja kontemplaatio

Birgitan näyissä kontemplatiivisuudella on tärkeä asema, onhan koko näykokielma Birgitan hiljentymisen, kuuntelemisen ja meditaation, eli nimenomaan kontemplaation kautta muodostunut kokonaisuus. Tästä syystä tuntui luontevalta lähteä etsimään Birgitan ajatuksista nimenomaan kontemplatiivisuuden painottamisen merkkejä, sillä mietiskelevä kontemplatiivisuus oli sydän- ja myöhäiskeskiajan uskonnollisen elämän yksi tunnusomaisia piirteitä.¹⁶⁵ Kiinnostavaa kyllä, kontemplatiivisuus on uudestaan tänä päivänä nousemassa enenevässä määrin tärkeäksi käsitteeksi myös kasvatustieteen parissa. Kontemplatiivinen pedagogiikka on varteenotettava keino aiempaa kokonaisvaltaisemmin ohjata kasvatettavat kohtamaan moninainen maailma ja itsensä osana sitä. Kontemplatiivisen pedagogiikan voi nähdä auttavan jopa kriittisesti kyseenalaistamaan nykyajan kulutukseen ja konsumerismiin perustuvan länsimaisen yhteiskunnan arvoja.¹⁶⁶

Tässä luvussa perehdyn ensimmäisen tutkimuskysymykseni osalta siihen, millaisena kontemplaatio Birgitalle 1300-luvulla näyttäytyi. Tutkin, miten Birgitan teksteissä kontemplaatio on huomattavissa, millainen merkitys maskuliinisuudella ja feminiinisyydellä sekä ruumiin ja sielun suhteella kontemplaatioissa ja kontemplatiivisessa elämässä on. Avaan ensin kontemplatiivista pedagogiikkaa käsitteenä, jonka jälkeen analysoin Birgitan keskiaikaisia näkemyksiä kontemplatiivisuudesta. Tämän luvun pääasiallinen tehtävä on siis selvittää, minkälaisia konnotaatioita kontemplatiivisuus keskiajan naisnäkökulmaisessa kontekstissa saa.

5.1 Kontemplatiivinen pedagogiikka ja transformatiivinen oppiminen

Kontemplaatio tarkoittaa syvällistä ajattelua, hiljentymistä, pohtimista, rukoilua, syventymistä ja oman sisimpänsä sekä itseä suuremman kuuntelua; kontemplaatiota on myös itsensä kokeminen osaksi maailmaa, tietoisuus maailmasta, Jumalan äänen kuuleminen, keino elää maailmassa kokonaisena, luonnon kauneuteen ja herkkyyteen heräämistä, hyvää oloa luonnon keskellä ja Jumalan läsnäolossa.¹⁶⁷ Kontemplaatio on siis hyvin vahvasti sisäistä ajattelua ja tuntemista, sekä oman itsen ja ympäröivän (henkisen ja/tai fyysisen

¹⁶⁵ mm. Lehmijoki-Gardner 2000, 14.

¹⁶⁶ Pulkki 2014, 5.

¹⁶⁷ Muun muassa näillä käsitteillä Douglas Christie (2012, 6) kuvaa kontemplaation käsitettä; kts. Myös Muldoon 2003, 81; Pulkki 2014.

maailman) välistä vuoropuhelua. Kontemplaatiota on kyky ihmetellä, odottaa ja kuunnella hiljaisuudessa, empaattinen ja syvä (toiseuden) huomioiminen, kaiken kokonaisuuteen uskomisen ja luottaminen.¹⁶⁸ Hyvin monenlaisia asioita voi siis pitää kontemplaationa: lyhyesti sanottuna kontemplaatio on syvää, sisäistä mietiskelyä ja itseä suuremmalle hiljentymistä sekä omistautumista.

Kontemplaation merkitys uudenlaisen maailmankuvan omaksumisessa on suuri. Esimerkiksi Mark Muldoon kyseenalaistaa teknisiin ratkaisuihin nojaavan maailman muuttamisen ja ehdottaa henkisen muutoksen suuremmaksi ja perustavammaksi muutoksen moottoriksi.¹⁶⁹ Muldoon esittää, että nykyihmisen suhde materiaan on hyvin kompleksinen: monet hakevat luonnonvaroja kuluttavasta, materiaan sidotusta ostamisesta ja kuluttamisesta itselleen elämää, jopa elämäntarkoitusta.¹⁷⁰ Koska ihmisen suhde maailmaan ja omaan itseensä on niin tiukasti materiaan ja kuluttamiseen sidottu, eivät varoitukset maailman tilasta auta pääsemään ympäristökriisin kuopasta ylös, ja ratkaisujen nykytilanteeseen tulisikin olla paljon syvällisempiä ja henkisempiä, eli juuri kontemplatiivisia.¹⁷¹

Myös suomalainen tiedemaailma on herännyt kontemplatiivisuuden tarjoamiin mahdollisuuksiin. Esimerkiksi teologi Panu Pihkala esittää kontemplatiivista pedagogiikkaa kokonaisvaltaiseksi ratkaisukeinoksi erilaisiin ilmastokriisin herättämiin negatiivisiin tunteisiin.¹⁷² Kontemplaation nousu näkyy myös akateemisen maailman ulkopuolella: esimerkiksi Suomen ainoan ortodoksisen munkkiluostarin, Valamon, johtaja isä Mikael arvelee, että luostarielämä on alkanut kiinnostaa nuoria aikuisia uudella tavalla; monelle luostarielämän rauha ja hiljaisuus on kiehtova, jopa huojentava vaihtoehto kilpailuun, maalliseen menestymiseen ja rahalliseen vaurauteen perustuvassa nykymaailmassa.¹⁷³ Oravanpyöräyhteiskunnassa henkinen vaihtoehto elämäkululle sekä elämän kontemplatiivinen luonne nostaakin selvästi taas päätään.

Kontemplatiivisen pedagogiikan lähisukulainen tämän päivän kasvatustieteessä on transformatiivinen oppiminen, joka tarkoittaa uudistavaa oppimista, kokemuksen syvällistä ja perusteellista muuttumista, myös suhteessa omaan itseän ja omiin uskomuksiin.¹⁷⁴ Transformatiivisuus planetaarisesta näkökulmasta käsin rohkaisee tarkastelemaan kriittisesti

¹⁶⁸ Christie 2012, 11, 14, 20.

¹⁶⁹ Muldoon 2003, 76.

¹⁷⁰ *ibid.*

¹⁷¹ Muldoon 2003, 76–77.

¹⁷² Pihkala 2019b.

¹⁷³ Yle 22.1.2022.

¹⁷⁴ Mezirow 2009, 20; Laininen 2018, 23; Ekosivistys 2020; O’Sullivan, Morrell & O’Connor, 2002.

sitä yhteiskuntaa, jossa elämme, sen tapoja ja tottumuksia siten, että lopputuloksena syntyisi ekologinen ja kestävä tapa olla maailmassa.¹⁷⁵ Transformatiivisen oppimisen suhteen kontemplatiiviseen pedagogiikkaan voisi käsittää siten, että vaikka tavoitteena on uutta syleilevä transformatiivinen oppiminen, keinovalikoima voisi olla hyvinkin kontemplatiivinen, eli syvälliseen sisäiseen kokemukseen nojaava, kehollisuuden huomioiva pedagogiikka.¹⁷⁶

Syy, miksi halusin nostaa kontemplatiivisuuden rinnalle transformatiivisen oppimisen, on se, että nykyisen ilmastokriisin ja lajikadon taustalla ei ole pelkästään irrallisia, teknologisia seikkoja, vaan kokonainen länsimainen elämäntyyli ja elämänkatsomus, kasvatusta osana tätä kokonaisuutta.¹⁷⁷ Kristillisen, uuden ajan alussa entisestään vahvistuneen käsityksen mukaan kaikki luonnonvarat ovat puhtaasti ihmisen omaisuutta ja ihmisen hyödynnettävissä. Jos halutaan vaikuttaa syvällisesti kestävyyskriisiin, suojella luontoa, eläimiä, meriä ja metsiä, ei mitenkään riitä, että tehdään muutama pinnallinen tekninen uudistus. Transformatiivinen oppiminen luo toivoa siitä, että yhä useampi uskaltaisi, ehtisi ja rohkaistuisi katsomaan omien ennakkoluulojensa ja nykyisen yhteiskuntamme taakse, kriittisesti ja arvioivasti. Ilman uudenlaiseen oppimiseen tähtäävän transformatiivisuuden tarjoamaa metodipalettia muutos toisenlaiseen huomiseen ei ole mahdollinen.¹⁷⁸

Kontemplatiivisuus voisi siis tänäkin päivänä olla kriittisyyttä arvostavan transformatiivisen oppimisen kautta — samoin kuin Birgitan aikana — kokonaisvaltainen ja syvälinen keino kohti muutosta ja parempaa tulevaisuutta. Birgitta käyttää näyissään kontemplatiivisuutta keinona nähdä Jumala ja tavoitella Jumalaa, olla hyvä kristitty: kysymys kuuluukin, voisiko kontemplatiivisuus olla tämän päivän ihmiselle keino tavoitella syvää transformatiivista oppimista, syvällistä uuden maailmankuvan omaksumisen tilaa? Voisiko kontemplatiivisuuden kautta oman kehollisuuden hyväksyminen ja huomioiminen tuoda ihmisen lähemmäs luontoa ja halua suojella sitä? Onko keskiaikana suosittuun kontemplatiivisuuteen palaaminen mahdollista, tai edes suotavaa, tämän päivän kontekstissa? Voisiko kontemplatiivinen pedagogiikka auttaa oman aikamme ongelmien ratkaisemisessa ja siirtymisessä kohti transformatiivisen oppimisen tilaa?

¹⁷⁵ O’Sullivan, Morrell & O’Connor, 2002; Laininen 2018, 23.

¹⁷⁶ Mezirow 2009, 20.

¹⁷⁷ mm. Värri 2018, 21.

¹⁷⁸ Mezirow (2009, 20) toteaa, että mm. habermasilaiseen traditioon nojaava transformatiivisen oppimisen teoria tarkoittaa käytännössä sitä, että yksilö pystyisi vallitsevan yleisen diskurssin lomasta näkemään asiat empaattisesti, ymmärtämään pyrkien, vallitsevat ”totuudet” tiedostaen ja vailla itsepetosta.

5.2 Miten kontemplaatio näkyy Pyhän Birgitan tekstissä?

Kontemplaation, eli syvällisen mietiskelyn ajatus on käsitteenä yksinkertainen: suljetaan mieli häiritsevältä maailmalta ja tavoitetaan tällä tavoin itseä suurempi. Jos halutaan tarkastella, miten kontemplaatio näkyy Birgitan tekstissä, on tärkeää huomata, että koko näkykokoelma on syntynyt kontemplatiivisuuden kautta, mietiskelyn seurauksena ja hiljaisessa rukouksessa, omaehtoisessa dialogissa Jumalan ja itsen välillä. Ruumis ja sielu yhdistyvät kontemplaatioissa; hiljentymisen sekä kontemplatiivisen ajattelun kautta Birgitta näkee saavuttavansa Jumalan, sanoen, että *ne, jotka (sitä vasten) jahtaavat maailman iloja, kuinka Jumala voisi olla heille ihana? Heidän silmissään hän on pikemminkin muukalainen.*¹⁷⁹

Birgitan tekstistä välittyy kontemplatiivisuuden tärkeydestä huolimatta kuitenkin se, miten hankala kontemplatiivinen olotila on saavuttaa. Birgitta toteaa, että moni, joka luulee jo päässeensä ”kontemplaation lepoon”, huomaakin elävänsä edelleen kiusausten keskellä.¹⁸⁰ Maailman hälyssä elävä ihminen voi siis lohduttautua Birgitan ajatuksella siitä, miten ilman kiusauksia ja ihmisen sisäistä myllerrystä, ei kontemplaation mukanaan tuomaa ikuista rauhaa voi saavuttaa. Kiusaukset ovat lopullisen rauhan kannalta välttämättömiä, ja kontemplaatio mahdollistuu vain näiden avulla.

Birgitan tekstissä korostuu, että kontemplaatio ja kontemplatiivisuus on Raamatun tarjoaman esimerkin (Martan sisaren Marian) kaltaisesti ihmiselle paras osa.¹⁸¹ Birgitta korostaa metaforien avulla, miten Jumalan ”tulsta” varten ihmisen pitää symbolisesti kerätä polttopuita, eli olla ruumiillaan mieluisa Jumalalle, ja miten ihmisen tulee mieluummin olla yksin ja hiljaa, omaa kuolevaisuuttaan miettien, kuin toisten kanssa seurassa.¹⁸² Maallista touhua ja tekemistä tärkeämpää on hiljainen, omaehtoinen mietiskelevyys.

Mutta vaikka Birgitan näkykokoelma painottaa kontemplatiivisuutta, se ei Birgitan tekstissä esiinny aina pelkästään positiivisessa valossa. Eräässä näyssä Birgitta epäilee, että jos sielu olisi aina kontemplaation tilassa, koituisi tästä lopulta oman sielun ja ihmisyyden unohtaminen, ja täten ”ihanuuden kruunu pienenis”.¹⁸³ Birgitta (ja hänen miehiset aputeologinsa) voi tällä tarkoittaa naisen roolia elämässä ja käytännön töihin kannustamista;

¹⁷⁹ Birgitta 2003, 4:76. *De däremot som eftertraktade världens fröjder, hur skulle Gud vara ljuvlig för dem? I deras ögon var han snarare en främling.*

¹⁸⁰ Birgitta 2003, 5:6. — *men då de menar sig ha nått fram till kontemplationens vila invecklas de i frestelser.*

¹⁸¹ Birgitta 2003, 6:65.

¹⁸² Birgitta 2003, 6:65.

¹⁸³ Birgitta 2003, 4:12. — *skulle härlighets krona bli mindre.*

ehkä Birgitan näkyjen sanoma oli yhteiskunnallisesti helpompi hyväksyä, kun se sisälsi edes joiltain osin myös naisen perinteisen keskiaikaisen aseman painottamista. Todennäköisempi vaihtoehto, jota käsittelemme myöhemmissä luvuissa, on kuitenkin se, että nostamalla tärkeiksi myös maalliset, ei-hengelliset asiat, Birgitta pyrkii muistuttamaan ihmistä siitä, että elämä loppujen lopuksi on sekä aktiivista ja maallista, että hengellistä ja kontemplatiivista. Ihmisen, etenkin naisen, haasteellinen tehtävä jumaluuden saavuttamiseksi on pyrkiä yhdistämään nämä kaksi. Ruumiin ja sielun holistinen kokonaisuus on kontemplaation käytänteiden ihannetulos.

5.3 Nainen Birgitan tekstissä

Birgitasta tekee mielenkiintoisen ajattelijan ja kirjoittajan jo hänen sukupuolensa. Keskiaikaisessa kontekstissa naisen oli ylipäättään hankalampaa ja rajoitetumpaa saada omaa itseään ja omaa tekijyyttään esille, ja tässä asiassa piti Birgitan turvautua miehen apuun (kts. Luku 4.5). Birgitta osasi kuitenkin korostaa naiseutta ja naisen merkitystä uskonnossa ja kirkossa. Tästä kertoo ennen kaikkea se, miten Birgitan onnistui saavuttaa arvostettu uskonnollinen, jopa profeetallinen asema aikana, jolloin naisen tehtävä oli lähinnä olla kuuliainen miespuolisille holhoojilleen, antaa almuja hyväntekeväisyyteen ja kirjailla käsitöitä.

Naiseus on Birgitan tekstissä metaforisen kielen, naisnäkökulman ja lukuisten vihjausten kautta läsnä vahvasti. Birgitta nostaa esiin, että vaikka ilman Jumalaa ihminen (sen paremmin mies kuin nainenkaan) ei ole mitään, tarvitaan jumalallisuuden välikappaleeksi kuitenkin nainen; *Minä olen Jumala, en kivistä enkä puusta, enkä mistään muustakaan luodusta, vaan kaiken luoja, ilman alkua ja ilman loppua. Olen se, joka tuli Neitsyestä, joka oli olemassa Neitsyen kanssa, ilman että kuitenkaan erotuin jumaluudesta.*¹⁸⁴ Birgitta toteaa, että ilman Marian naisellista ruumista ja maallista olemusta ei Jumalankaan olisi ollut mahdollista tulla maan päälle Jeesuksen hahmossa.¹⁸⁵ Naisen rooli jumaluuden maanpäälletulemisen välikappaleena on Birgitan tekstissä silmiinpistävä.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Birgitta 2003, 2:5.

¹⁸⁵ Birgitta (2003, 4:18) toteaa näyssään, että *Oi autuas Maria — siksi sinua siunaavat kaikki taivaassa ja maan päällä, sillä sinun kauttasi Jumala, Luoja, on tullut ihmiseksi —*

¹⁸⁶ Birgitta (2003, 2:5) kertoo myös muun muassa, miten *henki sytyttää Neitsyen, ja Jumala tulee näin ihmisten keskelle, ei kivenä tai puuna, vaan ihmisenä*; Birgitta 2003, 3:29.

Jumaluuden ruumiillistamisen lisäksi Jumala on Birgitan mukaan läsnä naiseudessa muutoinkin; Marian naisellinen ruumis on Salomon temppeli, kullattu, hyväntuoksuinen ja kaunis rakennus.¹⁸⁷ Maria on taivaallisen kaunis, jokaisen keskiaikaisen naisen esikuva, neitsyen ja äidin sekoitus, jota ei yksikään maallinen nainen voinut saavuttaa.¹⁸⁸ Birgitan oma merkitys ja painoarvo pyhän Äidin suhteen tosin näkyy erityisesti tässä: itseään Birgitta nimittää useassa kohden tekstissään niin morsiameksi kuin tyttäreksikin, omaa rooliaan uudelleen syntyneenä neitsyenä korostaen, kuitenkin kahdeksan lapsen äitiyden muistaen.¹⁸⁹

Välillä naiseuden siunaus tosin tuntuu tulevan vain Marian osaksi. Vaikka naisen sukupuolisen olemuksen puntarointi näkyy useassa näyssä, naisen ihannekuva on aina neitsyt Maria, joka kristinuskon opin mukaan ollessaan neitsyt synnytti maailmaan jumalhahmon, eli Jeesuksen. Marian pyhyiden tärkein elementti onkin juuri tässä: olla samaan aikaan sekä neitsyt että äiti.¹⁹⁰ Oliko kenties niin, että naiselle arvostus omana itsenään oli aina jotenkin paradoksaalista? Saattoihan nimittäin samanaikaisesti äiti ja neitsyt olla vain yksi nainen, taivaan kuningatar neitsyt Maria. Neitsyt Marian rooli voi siis olla naiseutta ja naisen ruumista ihannoivan katseen sijaan myös naiseuden asettamista ahtaaseen muottiin, jossa vain yksi malli on oikea. Voisiko jopa olla niin, että neitsyt Marian jalustalle asettamisen myötä onkin sallittua polkea alas kaikki ne naiset, jotka eivät mitenkään Marian rooliin ilolla ja kivutta synnyttävänä neitsyenä kykene? Voisi kysyä myös, miten paljon neitsyt Marian ristiriitaisten hyveiden ylistämisessä kuuluu Birgittaa avustaneiden miesteologiiden ääni; niiden, joiden sydämessä ainoa todellinen uskontoon liitettävä nainen oli Jeesuksen äiti, neitsyt Maria?¹⁹¹ On huomattava myös, että Birgitan näkykokoelmassa ei juurikaan muita naisia neitsyt Marian ja Birgitan itsensä lisäksi mainita.¹⁹² tekstissä on tätä vastoin useita mainintoja eri miehistä, nimettömistä ja nimeltä mainituista. Nainen on aina

¹⁸⁷ Birgitta 2003, 3:29. *Välsignad vare du, Maria, Guds Moder, du Salomos tempel, vars väggar var förgyllda — vars inre i allt var väldoftande ock skönt att skåda.*

¹⁸⁸ Birgitta (2003, 4:18) ilmaisee Marian olevan siunattu nimenomaan sen takia, että tämä on samanaikaisesti sekä neitsyt että äiti.

¹⁸⁹ Sama pätee myös neitsyt Marian kohdalla, joka ansaitsi taivaallisen kruununsa vain sen takia, että oli sekä äiti että neitsyt (Birgitta 2003, 5:4).

¹⁹⁰ Birgitta 2003, 4:18; Lambergin (2007, 338) mukaan keskiajan ajatusmaailman mukaan neitsyys oli naisen kolmesta ”säädyistä” arvostetuin, avioliiton ja leskeyden ollessa kaksi muuta, vähemmän palkitsevaa säätyä; neitsyydestä saatava palkinto oli taivaassa satakertainen, kun kuuliaisesti elävän lesken osa oli vain kuusikymmentäkertainen ja siveän avioaimon vain kolmekymmentäkertainen.

¹⁹¹ Katajala-Peltomaa ja Toivo (2009) esittävät, että sydänkeskiaikaisen mystikko Katariina Sienalaisen tapauksessa nimenomaan Katariinan hagiografiaa kirjanneiden miesten mielestä Katariinan äärimmäisen paaston korostaminen olisi ollut tärkeää, ja että miten Katariina itse ei suinkaan olisi pitänyt ankaraa paastoamistaan suurimpana esimerkillisenä tekonaan.

¹⁹² Poikkeuksen tästä tekevät Uudessa testamentissa mainitut sisarukset Maratta ja Maria.

ihanteellinen, aina joko naisista kaikkein pyhin, Maria, tai Jeesuksen morsian, Birgitta. Mikä sija muille naisille jää?

Birgittaa kuvaillaan tämän päivän tutkimuksessa poliittisesti aktiiviseksi ihmiseksi ja mielipiteineen jopa uhkarohkeaksi.¹⁹³ Birgitalla oli myös poliittista vaikutusvaltaa arvovaltaisen sukunsa kautta.¹⁹⁴ Tähän liittyen herää kysymys, voisiko Birgitan tavoitteena olla ollut sittenkin näennäisen sovinnaisesti ja nöyrästi osoittaa naisen asema (suhteessa miehiseen sukupuoleen), mutta nöyryyden kautta korostaa naisen arvoa, naisen roolia ja uskonnon maallisen olemuksen tärkeyttä?¹⁹⁵ Birgitta itse on nainen, mutta silti Jumalan sanansaattaja ja profeetta; tämän poikkeuksellisen aseman korostaminen on läpileikkaava teema koko *Uppenbareelser*-teoksessa. Onko naisen ruumiillisten ihanuuksien ihailun, etenkin niiden kytkeytymisen uuden sukupolven syntyyn ja jumalallisuuden maailmaan tuloon, tarkoituksena olla sittenkin ollut ylistää koko naissukupuolta? Birgitta ei varmastikaan voinut unohtaa asemansa kahdeksan lapsen äitinä; kenties Birgitta koki, että oli itse voinut lunastaa paikkansa arvostettuna leskenä ja naisena nimenomaan naisellisten, ruumiillisten ansioidensa takia. Tästä syystä näiden samojen ominaisuuksien arvostaminen näkyteksteissä oli ehkä vain luontevaa, ja Birgitan maallisen menneisyyden kautta koko naissukupuolen tavoittavaa.

Sukupuolieroihin liittyen on syytä mainita vielä, miten Birgittaa on uudella ajalla ollut tarkoituksella halveksuttu, eikä vähiten sukupuolensa takia. Birger Bergh kirjoittaa, että vielä 1800-luvulla Birgitan näkyjen synnyn katsottiin olevan keskiajan talojen huonossa valaistuksessa, kehnossa ruoassa sekä leskeksi jääneen Birgitan tyydyttymättömissä seksuaalisissa tarpeissa.¹⁹⁶ Birgitan poliittisiin asioihin puuttumisen syynä pidettiin propagandistista vallanhimoa, joka oli naiselle erityisen huono ominaisuus.¹⁹⁷ 1800-luvulla yleinen suhtautumistapa Birgitan teksteihin oli lähinnä poliittinen, ja Birgittaa pidettiin jopa feministisenä Ruotsin kansallisvaltion puolestapuhujana.¹⁹⁸ Nykyään suhtautuminen Birgittaan on kuitenkin arvostavampi ja moniulotteisempi, ja Birgitta on nostettu jopa Martti

¹⁹³ mm. Salmesvuori (2003, 31--32) kertoo, miten historiallisten lähteiden mukaan Birgitan ensimmäinen toimi Italiassa pyhiinvaellusmatkalla Roomaan olisi ollut rajusti arvosteleva ja moralisoiva näky Milanon entisestä arkkiepiispasta, eikä suinkaan yritykseen käyttäytyä miellyttävästi ja nöyrästi uudessa kotimaassaan.

¹⁹⁴ Salmesvuori 2003, 30.

¹⁹⁵ Lehmijoki-Gardner 2000, 28.; Birgitta (2003, 1:59) nostaa esiin sen, miten maalaisvaimon tuli totella miestään kaikessa, ja pitää tätä herranaan, mutta näyn loppuosassa Birgitta nostaakin metaforisesti itsensä maalaismiehen osaan, pitäen muita kristittyjä tämän miehen vaimona.

¹⁹⁶ Bergh 2011.

¹⁹⁷ Setälä 2003, 207.

¹⁹⁸ Setälä 2003, 208.

Lutherin rinnalle kirkon uudistajana.¹⁹⁹ Birgitan asemaa ruotsalaisena keskiaikaisena naiskirjoittajana osataan arvostaa: nykytutkimus korostaakin Birgitan (tekstien) tarkastelua niin sukupuolinäkökulmasta kuin talousaspektistakin käsin.²⁰⁰ Birgitan naisista sukupuolta ei enää pelätä tuoda esiin: esimerkiksi *Uppenbarelsen*-tekstin uusin ruotsinnos vuodelta 2003 käyttää hän-sanana ruotsin kielen naista tarkoittavaa sanaa *hon*, maskuliinisen *han*-sanan sijaan.

5.4 *Vita activa* vs. *Vita contemplativa*

Maiju Lehmijoki-Gardner esittää, että keskiaikaisessa kontekstissa uskonnollinen sitoutuminen edellytti lähes täydellistä maallisten perhesiteiden katkaisua.²⁰¹ Munkkien, nunnien ja pappien naimattomuus, tai luostarien maallikkojäsenten kohdalla seksuaalisuudesta pidättäytyminen ja luostarimaisten olojen ja käytänteiden imitointi myös maallisissa olosuhteissa, oli hyvin olennaista Jumalalle omistetussa elämässä; Raamatun oppien mukaan ja keskiajalle yleisen käsityksen mukaan kukaan ei voinut ”palvella kahta Herraa”.²⁰² Maallisen elämän *vita activan* ja hengellisen elämän edellyttämän *vita contemplativan* yhdistäminen ei siis ollut kirkon oppien mukaan yhdistettävissä.

Birgitan elinaikana 1300-luvulla katolinen luostarilaitos oli jo nähnyt yhden suurimman haasteensa, nimittäin ihmisen omakohtaista uskonnollisuutta painottavan maallikkouskonnollisuuden nousun sekä naisten mystisten hengellisten kokemusten vaalimisen osana uskonnon kenttää. Varhaiskeskiajan melko tiukka maallisen ja hengellisen välinen dikotomia oli keskieurooppalaisessa kontekstissa jo muuttunut sallivammaksi; Lehmijoki-Gardner toteaa, miten kerjäläisveljestöjen vaikutus heijastui myöhäiskeskiajalle tullessa myös seurakuntapappeihin, joita toisinaan moitittiin jopa liian maailmallisiksi.²⁰³ Jos aiemmin kirkko ja hengelliset järjestöt olivat siis vaatineet jäseniltään ehdotonta uskonnolle omistautumista, saattoi eurooppalaiselta sydänkeskiajalta (1100-luvulta eteenpäin) nainenkin yhdistää maallisen ja hengellisen, *vita contemplativan* ja *vita*

¹⁹⁹ Setälä 2003, 168.

²⁰⁰ Setälä 2003, 214; Myrdal 2015.

²⁰¹ Lehmijoki-Gardner 2000, 16.

²⁰² Lehmijoki-Gardner 2000, 16.

²⁰³ Lehmijoki-Gardner 2000, 21–24.

activan.²⁰⁴ Uskonnollisista näyistä tuli naisille suhteellisen yleisesti hyväksytty tapa ottaa paikkansa maailmassa ja vaikuttaa yhteiskuntaan.²⁰⁵

Kuva 3. Pyhä Birgitta, Salemin kirkon alttarikaappi, 1400-luvun loppu. Wikimedia Commons.

Vaikka *vita activan* ja *vita contemplivan* yhdistäminen oli siis mahdollista erityisesti maallikkohengellisyyttä vaalineissa järjestöissä, esimerkiksi begiini- ja penitenttiyhteisöissä, ei suhtautuminen tätä kohtaan ollut kritiikitöntä.²⁰⁶ Hengellisen ja maallisen elämän yhdistäminen nähtiin nimenomaan kahden Herran palvelemisena, ja ajalla, jolloin ihmisen paikka maailmassa oli säätyjärjestelmän myötä tarkoin määritelty, ei eri säätyjen, tehtävien ja elämänsuuntausten keskenään sekoittaminen ollut suotavaa. Myös Birgitan kohdalla tilanne oli eriskummallinen. Birgitta oli alun perin valinnut elämänsä maallisen suunnan menemällä naimisiin Ulfin kanssa; hänen onnistui silti kääntää *vita activansa* suunta kohti taivaallisen autuuden edellyttämää *vita contemplivaa*, suhteellisen itsenäisesti ja omilla toimillaan, kuulumatta siltikään maallikkoliikkeisiin ja jopa katolisen

²⁰⁴ Lehmijoki-Gardner 2000, 18, 20.

²⁰⁵ Salmesvuori 2000, 59.

²⁰⁶ Lehmijoki-Gardner 2000, 23.

kirkon oppineiden tuella ja kannustuksella. Birgitta siis toimi juuri kuten Maiju Lehmijoki-Gardner esittää²⁰⁷: Birgitan kaltaisten ”elävien pyhimysten“ toiminta oli yhteiskunnallisesti hyväksytympää, kun heillä oli oman uskonnollisen panostuksen lisäksi vahva suhde myös johonkin kirkolliseen auktoriteettiin, Birgitan kohdalla omaan rippi-isään Mathiakseen.

Itse asiassa Birgitta menee *vita activan ja vita contemplativan* yhdistämisessä niinkin pitkälle, että (omakohtaiseen kokemukseen ja omaan elämäänsä viitaten) esittää tämän olevan oikeastaan ainoa suositeltavissa oleva tie kohti todellista kontemplatiivisuutta; nähdä ja kokea ensin myös aktiivinen elämänvaihe. Birgitta toteaa, että *sen, jolla nimittäin on täydellinen toive olla Maria, tulee ensin olla Martta ja ruumiillisesti ponnistella minun kunnioitukseksi*.²⁰⁸ Birgitta jatkaa Raamattuun vedoten, että *Martan osa on parempi, kun hän huolehtii siitä, miten ihmiset voivat elää — mutta Marian osa on parhain, kun hän aivan kokonaan on suuntautunut taivaallisten asioiden kontemplaatioon* —²⁰⁹

Birgitan näyissä toistuu kerta toisensa jälkeen ajatus siitä, miten Jeesus tuli maan päälle ihmisen hahmossa, ihmisruumiissa, mutta jumalallisella luonnolla varustettuna.²¹⁰ Kaikessa ruumiillisuudessaankin Jeesus oli ruumiinsa sisällä olemukseltaan taivaallinen ja hengellinen, *vita activan ja vita contemplativan* jumalallinen yhdistelmä. Tämän ajatuksen valossa on selvää, miksi Birgitta ei nähnyt juurikaan ristiriitoja *vita activan ja vita contemplativan* yhdistämisessä; olihan näiden kahden, aineellisen ja aineettoman yhdistäminen jo niin uskonnon, jumaluuden, kuin ihmisenä olemisenkin ytimessä. Ehkä Birgitalle hengellisen ja maallisen samanaikainen yhdistäminen omassa elämässä oli mahdoton ajatus (oliko tämä kenties mahdollista vain Jeesukselle?), mutta saman elämän sisällä *vita activan ja vita contemplativan* peräkkäinen yhdistäminen sitä vastoin onnistui Birgitan mielestä hyvin.

5.5 Kehollisuus kontemplaatioissa

Keskiaikaisen näkemyksen ihmisen ruumiin ja sielun yhteydestä voi huomata ehkä selkeimmin eräästä hyvin tavallisesta katolilaisuuden ilmiöstä: paastopäivistä. Ihmisen tuli, ja tulee katolisen uskon mukaan edelleenkin tiettyinä viikonpäivinä, sekä joulun ja

²⁰⁷ Lehmijoki-Gardner 2000, 23.

²⁰⁸ Birgitta 2003, 6:65. *Den som nämligen har en fullkomlig önskan att vara en Maria bör först vara en Marta genom att kroppsligen anstränga sig att hedra mig.*

²⁰⁹ Birgitta 2003, 6:65. *Martas del är bättre, när hon bekymmer sig över hur människorna skall kunna leva — Men Marias del är bäst, när hon helt och hållet är inriktad på kontemplerationen av de himmelska tingen* —

²¹⁰ mm. Birgitta 2003, 1:53, 2:5, 4:58.

pääsiäisen edellä kunnioittaa Jumalaa luopumalla lihasta, kahvista ja herkuttelusta. Tällä tavoin, eli ruumiin pidättäytymisellä nautinnoista päästään lähemmäs Jumalaa ja tuotetaan hänelle kunniaa.²¹¹ Paastoaminen on paljon tutkittu ominaisuus keskiajan naismystikoiden parissa,²¹² eikä ajatus ruumiillisuuden ja hengellisyyden kiinteästä suhteesta ollut Birgitallekaan vieras. Paaston aikana pelkät Jumalan sanat olivat nimittäin Birgitan mukaan kuin maukkainta ruokaa, jotka toisaalta tekivät kylläiseksi, toisaalta saivat haluamaan lisää tätä ”ruokaa”.²¹³ Ruumiin tarpeet eivät kuitenkaan olleet Birgitalle vieraita, ja hän korostaa, että ihmisen on tarkoitus syödä sen verran, mikä ihmisen luonnolle on välttämätöntä, vaikkakaan ei sitä ruokaa, mitä ruumis silkaksi nautinnokseen haluaa syödä.²¹⁴ Paaston merkitys Birgitalle ei kuitenkaan useiden tähän liittyvien viittausten perusteella ole niin tärkeä kuin esimerkiksi toiselle keskiaikaiselle naismystikolle, Katariina Sienalaiselle, joka melkein näännytti itsensä hengiltä tullakseen Jumalalle mieluisaksi.²¹⁵ Paastoaminen oli tärkeää, mutta ei suinkaan tärkeintä uskonnonharjoituksessa.

Erityisen kontemplatiivista Birgitan kehollisuudessa on ruoan lisäksi suhtautumisen elämän mukanaan tuomiin (ruumiillisiin) tunteisiin. Birgitan ajatukset ovat tosin ajoittain nykyihmiselle melko outoa luettavaa, ja niissä näkyy keskiajan ihmisen ajatusmaailman toiseus, mutta tietyiltä osin ne voisivat olla kuin nykyajan länsimaisesta elämäntaito-oppaasta. Esimerkiksi epämiellyttäviin tunteisiin Birgitta kehottaa suhtautumaan kuin huonoihin vieraisiin: surun, vihan, himon ja ylpeyden saa antaa tulla, mutta niistä ei tarvitse iloita.²¹⁶ Birgitta lisää, että maailman houkutus viettellessä kannattaa pyytää Jumalalta voimaa harkita niihin ryntäämistä; eräänlainen kontemplatiivinen harjoitus sekin. Ilman kiusauksia ja niiden voittamista ei ihminen koskaan voi saavuttaa ikuista rauhaa.²¹⁷

Birgitan teksteistä voikin päätellä, että vaikka ihmisen tuli olla ruumiinsa herra, ei ruumiin ylenmääräinen kurittaminen ollut Jumalalle eduksi. Ruumiille tuli antaa se, mitä ruumis tarvitsi; pystyihän ruumis tällä tavoin toimimaan Jumalan iloksi ja hyödyksi. Toisaalta ruumiin kautta ihminen pystyi myös lahjoittamaan Jumalalle suuren aarteen, nimittäin

²¹¹ Katajala-Peltomaa & Toivo (2009, 157) kertovat paaston olleen almujen antamisen, messussa käymisen, pyhiinvaellusten ja ripittäytymisen ohella olleen olennaisia osia keskiaikaisen kristityn elämää.

²¹² Bynum 1987.

²¹³ Birgitta 2003, 4:77.

²¹⁴ Birgitta 2003, 4:94.

²¹⁵ Paaston epätärkeydestä: Birgitta 2003,6:65 & 6:69; Katajala-Peltomaa ja Toivo (2009, 164, 166)

huomauttavat myös, että tämän päivän tutkimuksen valossa vaikuttaisi siltä, että myöhemmille sukupolville välitetyt tekstit pyhien naisten ankarasta paastosta ovat mieselämäkertakirjoittajien painotuksia, eivätkä pyhien naisten itse olennaisina pitämiä asioita.

²¹⁶ Birgitta 2003, 6:65.

²¹⁷ Birgitta 2003, 5:6.

luopumalla juuri siitä, mistä rakasti, Jumalan hyväksi: *sillä yksikään uhrilahja ei ole Jumalalle miellyttävämpi kuin uhraus sen suhteen, mitä ihminen rakastaa eniten.*²¹⁸

Jäin tämän pohjalta miettimään, voisiko Birgitan ajatuksia tässä kohden soveltaa länsimaiseen nykyelämään. Jos keskiajan ihminen luopui Jumalan kunniaksi ja ruumiinsa kautta lihasta (joka keskiajan makumaailmassa ilman kahvin, kaakaon, sokerin ja monen muun nykyajan herkun puuttuessa oli varmastikin ihmisen suurimpia mahdollisia makunautintoja), onko liikaa ajateltu, että nykypäivän ihminen luopuisi suuremman hyvän ja ympäristön pelastuksen vuoksi vaikka ylenpalttisesta matkustelusta, turhien tavaroiden shoppailun tarjoamasta euforisesta hormonimyrästä ja myös lihasta ruokavaliossaan? Jos ruumiin nautinnoista luopuminen nähdään vaikeana, ellei jopa mahdottomana, voidaanko tämän päivän ihmisen sanoa enää olevan ruumiinsa herra? Olemmeko me, 2000-luvun koulutetut kuluttajakansalaiset siis enemmän ruumiin halujen vietävissä kuin keskiaikaiset ihmiset? Jos keskiajan ihmisiä on kutsuttu ruumiinhalujensa ja niille antautumisen takia lapsiksi, mikä voisi olla nykyihmisten määritelmä?

5.5.1 Ruumiin ja sielun dialogi

Keskiajalla vallinneen ajatteluperinteen mukaan ihminen oli jakautunut kahteen osaan, sieluun ja ruumiiseen.²¹⁹ Ruumiin asema oli kuitenkin yleisesti sielulle alisteinen: ihminen oli loppujen lopuksi yhtä kuin hänen sielunsa, ruumiin ollessa lähinnä pään kannattelija, aivojen ruokkija ja tätä kautta ajatusten mahdollistaja.²²⁰ 1500-luvulta lähtien, reformaation jälkeisessä luterilaisessa Pohjolassa ruumis onkin korostetusti ollut lähinnä peittämisen ja unohtamisen kohde; asia, jota ei saa koristella, johon ei tule kiinnittää huomiota, joka on paras unohtaa.²²¹ Nykyajan transmodernissa kontekstissa ruumista puolestaan on sallittua tarkkailla, kiduttaa ja juoksuttaa, jotta ruumis olisi ”oikeanlainen” ja täyttäisi ulkonäkövaatimukset. Ruumis ei ole enää peittämistä, vaan näyttämistä varten.

²¹⁸ Birgitta 2003, 4:87. — *ty ingen offergåva är Gud mera behaglig än offret av det som människan älskar mest.*

²¹⁹ Largier 2014, 58.

²²⁰ Ruumiin ja sielun kahtiajaon, eli dikotomian ”keksijänä” pidetään ranskalaista filosofia René Descartes’ia (1596—1650), jonka näkemysten mukaan sielu oli jakamaton, toisin kuin ruumis; David Rosenthal (2014, 541) toteaa Descartes’n jaottelun pääasiallisen tarkoituksen olleen tieteellisen ja matemaattisen totuuden etsiminen.

²²¹ Riitta Laitinen (2017, 335, 337) toteaa, että seksuaalisuus oli ruumiillisuuden osalta yksi kaikkein tärkeimmän säädelyistä asioista: reformaatioajan Pohjolassa naisen kontrolloimattoman seksuaalisuuden nähtiin olevan uhka koko yhteiskunnalle, ja tämän takia seksuaalikuri uuden ajan alussa Suomessakin 1600-luvulla kiristyi.

Tällainen laava katsaus ruumiin ja sielun kanssakäymiseen kertoo sen, että ihmisenä olemisessa ulkoisen ruumiin ja sisäisen sielun suhde on aina ollut hankalasti määriteltävä: usein jompikumpi nähdään tärkeämpänä. Ihminen kuitenkin on sekä sielun että ruumiin muodostama holistinen kokonaisuus, ja jos tämä kokonaisuus järkkyy, ihminen ei kykene täyteen ihmisenä olemiseen. Nykyään holistisuus alkaa tosin saada yhä enemmän jalansijaa: länsimainen lääketiede tunnustaa ihmisen sisimmän merkityksen myös fyysisen hyvinvoinnin kannalta sekä *vice versa*. Yleisesti tunnustettua on, että ihmismieli voi hyvin silloin, kun ihminen pystyy olemaan maailmassa kokonaisvaltaisesti läsnä, osana maailmaa, sekä sielun että ruumiin voimin.

Vaikka Birgitta oli 1300-luvulla elänyt naismystikko, eikä varmastikaan osannut ennustaa länsimaisen lääketieteen kehitystä, tai esimerkiksi suolistomikrobien ja aivosolujen yhteyttä, Birgitan tekstissä ajatus kaiken yhteydestä näkyy selvästi. Eräässä Birgitan näyssä Jeesus saa puheenvuoron ja painottaa siinä holistisuutta erityisen selvästi: *Vannon siis jumaluuteni kautta, joka on yhdessä ihmisluontoni kanssa sekä ihmisluontoni kautta, joka on Hengessäni sekä Henkeni kautta, joka on jumaluudessani ja ihmisluonnossani — ja nämä eivät ole kolme jumalaa, vaan yksi ainoa Jumala* —²²² Myös ruumiillisesta tuskasta puhuessaan Birgitta neuvoo, että inhimillisten tunteiden ei tarvitse jättää sydäntä, sillä ilman näitä (maallisia) murheita vain harva ihminen pääsisi taivaaseen.²²³ Kahden yhdistämättömän yhdistäminen koskee siis Birgitan mielessä paitsi ihmistä, myös ihmistä suurempia asioita, elämää ja olemista kaiken kaikkiaan. Sielu ja ruumis, hengellinen ja maallinen, ovat yhdessä yksi.²²⁴

Ihmisen sisäinen ja ulkoinen maailma saattavat Birgitan näkemyksissä yhdistyä ennen kaikkea meditatiivisessa tilassa, syvässä rukouksessa. Myöhäisellä keskiajalla tunteiden ja tuntemusten (*emotion/sensation*) näkyminen rukouksessa ei ollut lainkaan tavatonta, vaan oman ajallisen kontekstinsa mukaista, holistisuuden ilmentymä.²²⁵ Sielun ajattelemia eri

²²² Birgitta 2003, 2:5. *Jag svär alltså genom min gudom som är tillsammans med min mänskliga natur och genom min mänskliga natur som är i min Ande, och genom min Ande som är i min gudom och i min mänskliga natur — och dessa tre är inte tre gudar utan en enda Gud*; Birgitan teksti osallistuu hämmästyttävän hyvin kirkkoisä Augustinukselta periytyvään, Tuomas Akvinolaisen uusintamaan keskiaikaisen teologian keskusteluun, jonka yleinen ajatus kuului niin, että ”jos Jumala on rakkauden täydellisin muoto, jumalallisessa luonnossa on oltava kolme persoonaa” (Posti 2017, 92, 95).

²²³ Birgitta 2003, 6:57.

²²⁴ Birgitta (2003, 1:31) toteaa hyvin yksiselitteisesti, että kuten tulta ja lämpöä ei voi erottaa toisistaan, ei myöskään jumaluutta voi erottaa ihmisluonnosta.

²²⁵ Largier 2014, 69.

rukouksia täydennettiin erilaisilla rukousasennoilla.²²⁶ Myös Birgitalle ruumiin merkitys jumaluuden saavuttamisessa on iso; kuten aiemmin totesin, ilman ihmisruumiin tuomaa *vita activa* ei ihmisen ollut mahdollista kokea myöskään jumalallista *vita contemplativa*. Tärkeää on huomata lisäksi se, miten ruumiin avulla sielu voi kokea sille merkityksellisiä asioita, kuten vaikka musiikin mukanaan tuoman, sanoilla jopa mahdottomasti kuvailtavan tunne-elämyksen.²²⁷ Ruumis ei ole siis sielun palvelija tai uskonnollisen ylemmän tilan saavuttamisen este, vaan elintärkeä elementti ihmisen maallisessa ja hengellisessä elämässä.

Keskiaikaisen kontekstin huomioiden on silti mielenkiintoista, miten Birgitta tällä tavoin kytkee ruumiin hyvinkin keholliset, jopa eroottiset kokemukset osaksi Jumalaa. Vaikka ruumiin tulisi olla (ihmisen sielulle) kurinalainen, on se kuitenkin asia, jonka avulla voi kokea taivaallisen armon mukanaan tuomaa juovutuksen tunnetta, voiden kantaa (Jumalan) hedelmää ja kukkia.²²⁸ Kontemplatiivisuuden huomioiva otollinen ruumis jopa ”synnyttää Jeesukselle lapsia”.²²⁹ Birgitan tekstissä ruumiin olemus ja eroottisuus on usein läsnä; myös toisen keskiaikaisen naismystikon Mechthild Hakebornilaisen ajatusten mukaan Kristuksen seuraamiseen kuului Jeesuksen kärsimyksen muistelu ja tuskaan osallistuminen.²³⁰ Tähän liittyen Katajala-Peltomaa ja Toivo muistuttavat, että nykyaikaisen lukijan silmissä ruumiillisen rakkauden kuuloisia kuvauksia ovat raportoineet muutkin pyhät naiset; jotkut saattoivat maata Jeesuksen kanssa samassa haudassa ristiinnaulitsemisen jälkeen suudelmia vaihtaen, toiset taas kokivat mystisiä kihlajaisia Jeesuksen kanssa ja kantoivat fyysistä kihlasormusta mukanaan.²³¹ Birgitan näkemys omasta itsestään Kristuksen morsiamena ei siis ollut ainutlaatuinen, vaan kytki pikemminkin Birgitan osaksi muiden eurooppalaisten pyhien naisten joukkoa.

Eroottisuus on kuitenkin mielenkiintoinen ajatus pohdittavaksi, näkevähän monet keskiaikatutkijat naismystikoiden suhtautumisen ruumiiseen ja ruumiillisuuteen olleen silti ennen kaikkea negatiivinen; ruumiillisuuden nähtiin keskiaikaisessa kirkollisessa kontekstissa tarkoittavan juuri ”lihallisuutta ja synnillistä himokkuutta”.²³² Birgitan silti tiedetään hyväksyneen aviollisen sukupuolielämän, ja nähneen leskeyden Kristukselle yhtä

²²⁶ Räsänen et al (2019, 16) näkevät, että keskiajan kontekstissa rukoilu samassa asennossa kuin missä pyhimyksen tiedettiin aikoinaan rukoilleen, helpotti ihmisen samastumista pyhimyksen osaan ja elämään, ”kopioi pyhimyksen rukoilijan kehoon”.

²²⁷ kts. mm. Dirkx 1997, 81--82.

²²⁸ Birgitta 2003, 1:20.

²²⁹ Birgitta 2003, 1:20.

²³⁰ Heinonen 2000, 131.

²³¹ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 166.

²³² Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 164.

mieluisana kuin neitsyyden.²³³ Marko Lamberg painottaa, miten Birgitan mielestä mielen laatu oli ruumiin tilaa tärkeämpi ominaisuus.²³⁴ On siis mahdollista, että meidän silmissämme naismystikoiden eroottinen lataus onkin omasta ajallisesta kontekstistamme käsin johtuvaa, ja että keskiajalla tämä Birgitan näyissään esittämä hyvin fyysinen kosketuspinta uskonnollisuuteen ja Jeesukseen on vain osoitusta uskon oikeudesta ja jumalallisesta alkuperästä. Ehkä on jopa niin, että ilman jumaluuden tuntemista fyysisesti, ilman ruumiillista eläytymistä, ei holistinen ihmisyyttä tai uskonnonharjoitus pääsyt toteutumaan. Birgitan ajatuksissa holistisuus joka tapauksessa on tärkeä elementti; uskonto ja sen harjoittaminen oli sekä ruumiin että sielun tehtävä.

5.5.2 Ruumiin kolme tehtävää

Birgitan keskiaikainen näkemys ruumiista on monitahoinen. Ruumis ei ole vain hyvä tai paha, vaan monta asiaa yhdessä. Läntistä Eurooppaa uuden ajan alusta asti hallinnut ajatus ruumiin ja sielun täydellisestä ja lopullisesta erillisyydestä ei ole vielä läsnä keskiaikaisen Birgitan ajatusmaailmassa, vaan sielu ja ruumis ovat osa yhtä, kokonaista ja holistista ihmistä; ihmistä, jolla on Jumalan lahjoittama vapaa tahto valita, palveleeko hän teoillaan Jumalaa, vai heittäytyykö lihan “nautintojen” (eli Paholaisen) vietäväksi.

Birgitalle ihmisen sielu ja ruumis olivat yhtä, osa isompaa kokonaisuutta: ihminen saattoi, ja hänen tulikin, ruumiillaan ylistää luojaansa ja tätä kautta saada myös hengellisen hyvän olon ja kokemuksen kuulumisesta Jumalan yhteyteen. Ruumis oli Jumalan ylistämisen välikappale, kontemplatiivisuuden tapahtumispaikka ja mahdollistaja, mutta samalla ihmisen ruumis: *Ruumiin tarpeiksi tulee olla kolme asiaa: ensiksi ruokaa, toiseksi työtä, kolmanneksi voimaa vastustaa lihallisia himoja ja haluja.*²³⁵ Aatelisnaiselle työ kontemplatiivisen elämän keskellä saattoi olla esimerkiksi käsitöitä: niitä Birgitta suositteli silloin, kun mieli väsyi rukoilemiseen, ja kiusaukset kasvoivat: *(nainen) voi käsillään tehdä jotain rehellistä ja hyödyllistä työtä, joko omaksi edukseen, jos sitä tarvitaan, tai toisten hyödyksi.*²³⁶

²³³ Lamberg 2007, 338.

²³⁴ Lamberg 2007, 338.

²³⁵ Birgitta 2003, B:85. *För kroppens behov bör finnas tre ting: för det första mat, för det andra arbete, för det tredje motståndskraft mot den köttliga begärelsen och åtrån.*

²³⁶ Birgitta 2003, 6:65. —*kan hon med sina händer göra något hederligt och nyttigt arbete till nytta för sig själv, om det behövs, eller till förmån för andra.*

Ihmisen tuli kuitenkin muistaa lihan vaarat: ruumiin ei tullut päästä nautintohaluineen Jumalaa ylistävän sielun ”yli”. Päinvastoin: kontemplatiivisuuteen pyrkivän elämänmuodon vaatimattomuus ja välttämättömyys korostuvat Birgitan tekstissä siten, että *jokainen, joka kaipaa Marian elämänmuodossa pidättäytymistä, saa siten olla tyytyväinen, että omistaa vain sen, mitä ruumis tarvitsee, s.o. vaatteita, jotka eivät herätä huomiota, ruokaa ja juomaa niukkuudella ja ilman yltäkylläisyyttä* — ²³⁷ Vaikka siis ihmisen tuli pitää ruumiistaan huolta, ja huomioida, että ilman asianmukaista lepoa ja ravintoa ruumis ei jaksanut työskennellä (kontemplatiivisesti tai muutenkaan) Jumalan hyväksi,²³⁸ piti olla tarkkana, ettei ruumis vajonnut ”lihan asteelle”.²³⁹ Vajoaminen lihan asteelle tapahtui nimittäin niin, että ihminen sai iloa lihasta itsestään, jolloin Paholainen sai ihmisestä vallan.²⁴⁰ Ruumiillisuus ei saa käydä järjen yli, eikä ihmisen ruveta tottelemaan vain ruumiinsa vaatimuksia. Ruumis oli oma sakramenttinsa, olennainen osa ihmisenä olemista ja uskonnollista toimintaa.²⁴¹

Birgitan ajatuksissa keskiaikainen toiseus, omasta ajastamme erilainen tapa ajatella on vahvasti esillä; nykyajan ihmiselle ei olisi kovinkaan järkevää väittää, että ruumiista ei saisi iloita. Oma länsimainen nykykulttuurimme korostaa ruumiin nautintoja ja lihan iloja mitä erilaisimmin asiayhteyksin. Kuitenkin jos asiaa kuljettaisi hieman eteenpäin, voisi kysyä, mitä voisivat tänä päivänä olla Birgitan keskiaikaisin käsittein tarkoittamat ”lihan” nautinnot? Voisivatko ne olla liikunnan, peseytymisen ja seksuaalisuuden sijaan esimerkiksi ylikulutusta, luksusta, yltäkylläisyyttä; loputonta elämysten, vaurauden ja nautintojen hakemista, elämistä ympäristön kustannuksella, (ympäristön ja sielun) tuhoon johtavaa nautiskelua? Osaako tämän päivän kaikkeen mahdolliseen maalliseen hyvään tottunut länsimainen ihminen enää astua askeleen taaksepäin, palaamaan lihan tuhoon vievistä nautinnoista takaisin ruumiin terveeseen, mutta koruttomaan huolenpitoon, sekä sitä kautta itseä suuremman kunnioittamiseen?

Alla oleva kuvio 1 esittää, miten ihmisruumiin tehtävä ei ole Birgitan mielestä olla syntinen tai rangaistava; ihmisen tulee käyttää ruumistaan ja aistejaan ennen kaikkea Jumalan palvelemiseksi. Birgitta kehottaa ihmistä ottamaan silmät ja korvat käyttöön, jotta voi nähdä

²³⁷ Birgitta 2003, 6:65. *Var och en som längtar efter att hålls sig till Marias livsform må sålunda vara nöjd med att äga bara det som kroppen behövs, dvs. Kläder som inte väcker uppmärksamhet, mat och dryck med knapphet pch utan något överflöd.*

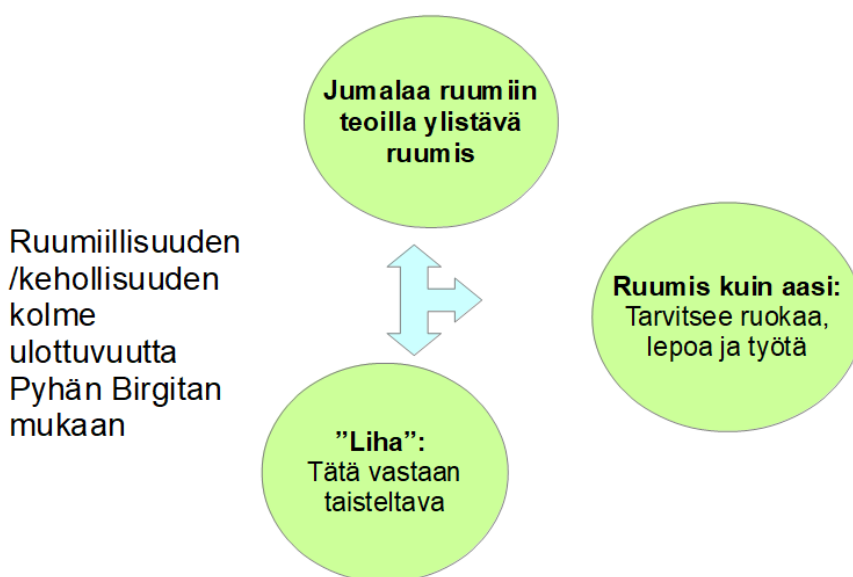
²³⁸ Birgitta 2003, B:85, 1:48; Ruumis on Birgitan puheissa ”aasi”, jolle pitää antaa, mitä se eläkkeen tarvitsee (=työtä, ruokaa ja lepoa).

²³⁹ Birgitta 2003, 6:66.

²⁴⁰ Birgitta 2003, 6:66.

²⁴¹ Birgitta 2003, E:37.

Jeesuksen, joka on (olevista asioista) *kaikkein kaunein*.²⁴² Tämä ajatus on mielenkiintoinen; onhan reformaation ajan jälkeen keskeisin viesti sekä uskonnon että muun elämän suhteen ollut oman ruumiin kieltäminen, niin hyvässä kuin pahassa. Edellisessä luvussa käsittelin eroottisuutta, joka on tiukasti läsnä niin Birgitan itsensä kuin monien muidenkin pyhien naisten teksteissä. Mielenkiintoista kyllä, vastoin yleistä luuloa yleinen seksuaalikuri tiukentui pohjoisessa Euroopassa vasta reformaation jälkeen, jolloin ajatus siitä, että naisen tuli olla miehisen ohjauksen alaisena, kykenemättä itse hallitsemaan seksuaalisuuttaan, alkoi vallata jalansijaa.²⁴³ Seksuaalisuus hyvin vahvasti ruumiin toimintana voisi implikoida myös suhtautumisen muunlaiseen ruumiillisuuteen muuttuneen uuden ajan alussa. Muuttunut käsitys ruumiin kyvyistä ja käyttökelpoisuudesta on muuttunut ehkä jopa siten, että Birgitan keskiaikainen kehoitus käyttää ruumiillisia aisteja huomaamaan Jeesuksen kauneus tai pyhän Neitsyen hyväntuoksuisuus on reformaation kontekstissa nähty irستاana, aivan kuten Birgitta-kuva 1900-luvulle asti on ollut negatiivisuuden ja halveksunnan sävyttämä.²⁴⁴

Kuvio 1. Ruumiillisuuden/kehollisuuden kolme ulottuvuutta Birgitan ajatusmaailman mukaan.

Birgitan keskiaikaisessa tekstissä eroottisuus osana ihmisen elämää ja uskonnonharjoitusta on silti läsnä. Birgitan esittämä näkemys ruumiin tarpeellisesta ja jopa välttämättömästä

²⁴² Birgitta 2003, B:82. *Se på mig, ty jag som talar till dig är -- den allra skönaste!*

²⁴³ Laitinen 2017, 335.

²⁴⁴ mm. Ahl 2003, 207; Birgitta 2003, 5:4.

roolista kävi uskonnon kentällä kuitenkin reformaation myötä kyseenalaiseksi. Laitinen esittää, että katolisen ajan selibaatti sekä neitsyyttä taivaaseen pääsyn ja Jumalalle otollisen elämän merkkeinä alettiin kritisoida 1500-luvun ensimmäisellä puoliskolla.²⁴⁵ Tässä yhteydessä myös Birgitan keskiaikaiset näkemykset sielun ja ruumiin yhteydestä ja ihmisen holistisuudesta unohdettiin vanhanaikaisina ja säädyttöminä. Keskiaikainen ruumiillisuuden korostaminen hengellisyyden ohella painui unholaan ja korvautui modernin maailman opeilla, descartesilaisilla ruumiin ja mielen tiukalla erottamisella toisistaan.

²⁴⁵ Laitinen 2017, 332.

6. Pyhä Birgitta ja kestävyyskriisiajan kasvatus

Ympäristökriisi ilmastonmuutoksineen, kuudensine sukupuuttoaaltoineen ja resurssien ehtymisineen on oman aikakautemme haasteista suurin.²⁴⁶ Ilmastonmuutos ja ekologinen kestävyyskriisi ovat jokaiselle tuttuakin tutumpia, ja tilanteen vakavuuden sekä ennenkuulumattomuuden valossa näin kuuluu ollakin. Tämän takia myös tässä pyhään Birgittaan keskittyvässä pro gradu -työssäni haluan nostaa esiin keskiajan lisäksi nykyaikaa, ja kysyä, miten on mahdollista, että jokainen toimmme ei tällä hetkellä ole toimimista ihmisten hyvän ohella myös ympäristön, luonnon, eläinten ja maapallon hyväksi?

Yhtä selvää kuin ilmastonmuutoksen todellisuus ja maapallon kestävyyskyvyn ylittyminen yhä laajemmin ja syvemmin, alkaa olla useiden tutkijoiden näkemys siitä, että ihminen todellakin on osa luontoa, kiinni luonnossa kaikin mahdollisin tavoin ja olemassaololtaan luonnosta täysin riippuvainen.²⁴⁷ Miten siis asiasta tulisi puhua ja toimia tämän päivän maailmassa, joka on juuriltaan kiinni loputtoman talouskasvun ideaalissa, dikotomisessa jaossa kehittyneisiin ja kehittyviin maihin, mutta joka haikailee toiveikkaana tulevaisuuteen, ekososiaaliseen tasa-arvoon ja ympäristön säilymiseen tuleville sukupolville? Mihin suuntaan meidän tulisi kasvaa itse ja kasvattaa seuraava sukupolvi, että tämä kasvun mukanaan tuoma muutos olisi kohti yhteistä hyvää, kohti sellaista huomista, joka ei tarkoita hirmumyrskyjä, tulvia, kuivuuskausia, ikiroudan sulamista ja jäätöntä Pohjoisnapaa?²⁴⁸ Asioista puhuminen rohkeasti ja niiden oikeilla nimillä on jokaisen tutkijan velvollisuus.²⁴⁹

Työni kannalta yksi suurimmista haasteista on se, miten Birgitan kristillinen uskonnollisuuden voisi käsittää laajemmin ja myös kristinuskon ulkopuolelta käsin ennemminkin henkisenä (engl. *spiritual*) kuin hengellisenä, saati uskonnollisena (engl. *religious*) kokemuksena. Koska uskonnollisuus Birgitan elinaikana, sydän- ja myöhäiskeskiajalla oli usein meditatiivista, etenkin naismystikkojen kohdalla²⁵⁰, tuntui luontevalta johtaa tämä sisäinen mietiskelevyys kohtaamaan tämän päivän kontemplatiivinen pedagogiikka, jossa siinäkin yksilön sisäisellä mielenmaisemalla ja henkilökohtaisella mietiskelyllä on suuri merkitys. Kontemplatiivinen pedagogiikka tarjoaa

²⁴⁶ Dufva (2020, 3, 8) esittää, että 2020-luvun megatrendeistä suurin ja keskimmäisin on ekologisen jälleenrakennuksen haaste: tähän lukeutuu ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden väheneminen, resurssien vaihteleva saatavuus ja jäteongelma.

²⁴⁷ mm. Dufva 2020, 16; Pihlström 2020, 297.

²⁴⁸ mm. Dufva 2020, 15.

²⁴⁹ Lyytimäki ja Pihkala (2021, 187) mainitsevat University of Californian vuonna 2021 julkaistun tiedotteen, jonka mukaan tutkijoiden tulee avoimesti nostaa esiin synkätkin tulevaisuudenkuvat.

²⁵⁰ Heinonen 2000, 116–117.

länsimaisen, teknologiseen kehitykseen nojaavan edistysuskokulttuurin rinnalle ikiaikaisen, henkisyteen perustuvan vaihtoehdon modernien ongelmien ja tunteiden (kuten esimerkiksi ilmastoahdistuksen) käsittelyyn.²⁵¹

Vaikka menneiden aikakausien ajallista ja kulttuurista kontekstia ei pysty tuomaan myöhempiin aikoihin, eikä minkään aikakauden ihannointi sellaisenaan ole tarpeen,²⁵² pitäisi silti uskaltaa kysyä, miksi joidenkin menneiden ajanjaksojen onnistuneiden käytäntöjen tai ajattelutapojen imitointi tietyiltä osin ei voisi olla paikallaan? Jos esimerkiksi keskiajan kokonaisvaltaisen uskonnollisuuden onnistuu “ylittämään”, ja näkemään sen paikalla hengellisyyden (kaikkea olevaa ja elävää kohtaan), yhteisöllisyyden ja holistisuuden, olisiko tällöin kontemplatiivisuutta ihannoineen keskiajan filosofinen mallintaminen väärin? Jos nykytutkimus toteaa, että keskiajalla on ajateltu eri tavalla ihmisen paikasta luonnossa, kaiken yhteydestä toisiinsa ja elämästä ylipäätään, olisiko väärin yrittää tuoda tätä ajatusmaailmaa nykymaailmaan? Voisiko pyhän Birgitan ajattelutavoista olla hyötyä meille ilmastokriisiajan keskellä eläville ihmisille? Entä voisiko keskiaikaisesta maailmassa olemisen ja luontoon suhtautumisen tavasta olla malliksi tulevien sukupolvien kasvattamisessa?

Edellisessä luvussa johdattelin lukijan näkemään Pyhän Birgitan *Uppenbareelser*-näkykokoelman kontemplatiivisen pedagogiikan valossa; tässä luvussa käytän kontemplaatiota erityisenä näkökulmana, jonka avulla sukellan keskiajan ajatuksia hyödyntäen tämän päivän, 2020-luvun kasvatushaasteisiin. Pohdin, miten keskiaikaista viisautta ja ajatusmaailmaa voisi hyödyntää edistysuskon mukanaan tuomien ongelmien ratkaisemisy yrityksissä ja esitän, miten Birgitan ajatuksia voisi tuoda avuksi ilmasto- ja kestävyyskriisiajan kasvatukseen.

6.1 Ekologinen kestävyyskriisi edessä — kasvatuksenkin kestävyys koetuksella

Ekologinen kestävyyskriisi, johon kuuluu kuudes joukkosukupuuutto, voimistuva ja arvaamaton ilmastonmuutos, luonnon resurssien ylikulutus ja jäteongelma, on yksi

²⁵¹ Suomalainen ilmasto- ja ympäristöahdistuksen tunteiden filosofiseen käsittelyyn erikoistunut tutkija on teologi Panu Pihkala (2019), joka esittää kontemplatiivisen pedagogiikan kokonaisvaltaisena ja kehollisena ilmastonmuutokseen liittyvien ahdistavien tunteiden käsittelykeinona.

²⁵² Menneisyyden ihannoimista esimerkiksi Joutsenvirta ja Salonen (2020, 104–105) eivät koe tarpeellisena.

tulevaisuuden suurista megatrendeistä, eli ennakoituista globaaleista kehityssuunnista.²⁵³ Ilmastonmuutos on ekologisen kestävyyskriisin ollessa kyseessä ehkä kaikkein eniten käytetty termi: siksi tässäkin opinnäytetutkimuksessa käytän rinnakkain termejä kestävyyskriisiaika ja ilmastokriisiaika. Molemmat tarkoittavat uutta antroposeenin aikaa, ihmisen toimillaan muokkaamaa aikakautta, jota leimaa ilmastollinen ennustamattomuus, globaali lämpeneminen, merten happamoituminen, ikiroudan ja jäätiköiden sulaminen sekä lukuisten eläinlajien kiihtynyt sukupuuttoaalto.²⁵⁴ Tärkeää on huomata, että tämän päivän mediassa runsain mitoin esillä oleva ilmastonmuutos, vaikka onkin ympäristöön kohdistuvista uhista ehkä mullistavin, on vain yksi meneillään oleva kriisi: muiden edellä mainittujen uhkien ohella esimerkiksi lajien joukkosukupuutto, eli luonnon monimuotoisuuden äärimmäisen merkittävä köyhtyminen, on yhtä lailla maapallon elämää horjuttava tekijä.²⁵⁵

Mikko Dufva käyttää meneillään olevista ympäristökriiseistä käsitettä ekologinen kestävyyskriisi, ja toteaa, että tähän kriisiin reagoiminen edellyttää kulttuurin ja toimintatapojen nopeaa muutosta.²⁵⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että nykyisten elintapojen ja tottumusten muuttaminen mahdollisimman pikaisesti on ensiarvoisen tärkeää: jokaisen pitää herätä ymmärtämään, että se kulttuuri, johon on kasvanut, ei ole enää mahdollinen kestävä tulevaisuuden kannalta. Naomi Kleinin sanoin *suurin hankaluus ei liitykään siihen, että pitää investoida paljon rahaa ja muuttaa monia käytäntöjä. Vaikeinta on se, että ihmisten pitää muuttaa radikaalisti ajattelutapaansa, jotta tarvittavat muutokset olisivat edes etäisesti mahdollisia.*²⁵⁷ Tuija Siltamäki puolestaan uskaltaa lausua ääneen sen tosiasian, jonka mukaan *ilmastonmuutoksen tehokas hillitseminen vaatii isoja muutoksia koko inhimilliseen elämäntapaan. Jos siinä halutaan onnistua, ei ole sellaista vaihtoehtoa, että kaikki ympäristön kannalta haitallinen toiminta jatkuu kuten ennenkin.*²⁵⁸

Koulujen kierrättämistä ja kertakäyttöisten käsipyyhkeiden vähentämistä painottavassa ympäristökasvatuksessa tai sähköautoilun puolesta puhuvassa mediassa laajempi näkökulma elämäntapojen muuttamisesta ei tunnu aina mahdolliselta tai edes tarpeelliselta. Totta toki

²⁵³ Dufva 2020, 13.

²⁵⁴ Ilmastonmuutoksesta eri näkökulmista mm. Kyllönen & Oksanen 2020, Sitra/Dufva 2020, THL; yleistajuisemmin mm. WWF Suomi; Tuominen 2021.

²⁵⁵ Elizabeth Kolbert (2016, 17) painottaa, että asian, joka on tapahtunut vain viisi kertaa sen jälkeen, kun ensimmäiset selkärangaiset eläimet ilmestyivät maan päälle, voisi todellakin luokitella hyvin harvinaiseksi; nyt tällä hetkellä itse todistamme kuudetta joukkosukupuutto.

²⁵⁶ Dufva 2020, 13.

²⁵⁷ Klein 2019, 41.

²⁵⁸ Tuija Siltamäki 21.10.2021.

on, että pienilläkin asioilla on väliä, ja että ekologisessa jälleenrakennuksessa teknologian uudistamisella ja muilla insinööritaidon tuloksillakin on oma paikkansa. Yhtä tärkeää, oikeastaan jopa tärkeämpääkin, on silti ihmisen sisäinen muutos.²⁵⁹ Muutokset arvoissa, maailmankatsomuksessa, käytänteissä ja tunnemaailmassa ovat ekologisen kestävyyskriisin ratkaisemiseksi aivan yhtä tärkeitä tekijöitä (oikeastaan jopa tärkeämpiä) kuin tekniset muutokset ja kehitysaskeleet; uuden, vihreän tekniikan rinnalle tarvitaan uutta, kestävänvihreää ajattelua.

Maailmankuvan ja ajatusten kaikkinaista muuttumista kohti ympäristöä paremmin huomioiviksi ja tulevien sukupolvien elämän ja luonnon arvon tunnustaviksi on kuitenkin hankala toteuttaa ja panna käytäntöön. Talous, ja etenkin talouden jatkuva kasvu nähdään edelleen ensisijaisena hyvän elämän edellytyksenä. Ihmisen kokonaisvaltaisuuteen, kehollisuuteen ja luontoyhteyteen viittaaminen nähdään ilmastonmuutoksen vastaisessa työssä jopa järjenkäytön ja (talouskasvun) edistyksen vastaisina.²⁶⁰ Miten siis siirtyä uudenaikaiseen ajatteluun, jossa talouskasvun suuruus ei määritä ihmisen onnellisuutta, ja vähemmälläkin (luontoa kuluttavalla) toiminnalla, tavaramäärällä ja ympäristöä kuormittamisella voi tulla toimeen, ja jopa olla onnellisempi kuin ennen? Miten pyrkiä muuttamaan ihmistä perustavanlaatuisesti kohti täysin uudenlaisia ja eettisempiä tapoja olla, elää ja toimia?

Ihmelääkettä ihmisen sisäisen maailman muuttamiseen ei ole, mutta kasvatuksen voima muutostekijänä on yleisesti tunnustettu.²⁶¹ Kun *oppimista luonnehtii kriittisyys ja sivistyksellisyys, joilla pyritään kaivautumaan ilmiöiden ja ongelmien juuriin* ²⁶², ollaan muutoksen ytimessä. Silloin ollaan niiden muutoshaasteiden äärellä, joita uusi kasvatustapa uudessa maailmanajassa, ekologisen kestävyyskriisin ajalla ja ilmastokriisiajalla, vaatii.

6.2 Kestävyyskriisiajan kasvatushaasteet

Kasvatuksen tulisi pohjimmiltaan olla olemassa olevaan yhteiskuntaan soisalistamista, yhteisön tapojen välittämistä eteenpäin, ja hyvän elämän sanoman välittämistä uusille

²⁵⁹ Nojaan tässä Huttusen, Kakkorin ja Värin (2020) ajatuksiin siitä, miten maailman muuttamiseksi tarvitaan muutoksia sekä ajattelussa että teknologiassa; kts. Myös Ives, Freeth & Fischer, 2020.

²⁶⁰ Joutsenvirta & Salonen 2020, 103.

²⁶¹ Suoranta (2005, 208--209) lähestyy kasvatusta hegemoniakäsitteen avulla, todeten, että se, jolla on hegemoninen valta (kasvatuksen suhteen), saa päättää yleisesti sen, mitkä asiat ovat realistisia ja toteuttamisen arvoisia; kts. myös Wamsler 2019, 113

²⁶² Suoranta 2005, 27.

sukupolville. Tämän päivän kasvatusta leimaa kuitenkin olennaisesti globaali kilpailu sekä kasvatuksen rooli uusliberalismin pelinappulana ja paine tuottaa uusia (tuottavia) yhteiskunnan jäseniä talouden osatekijöiksi.²⁶³ Arto O. Salonen ja Marjatta Bardy näkevät koulutusjärjestelmän perinteisen sivistystehtävän muuttuneen lähinnä talouskasvun imitoijaksi ja kasvatuksen itsessään yhdeksi talouden välineistä.²⁶⁴ Näin on tapahtunut siitäkin huolimatta, että Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan useassa kohdin ja monenlaisin sanavalinnoin, miten Suomen kouluissa annettavan opetuksen tulisi olla ihmisyyttä kunnioittavaa, ekososiaaliseen sivistykseen pyrkivää, kestävästä kehitystä edistävää ja ylisukupolvisen vastuun huomioivaa.²⁶⁵ Kouluissa annettavan kasvatuksen ja koulutuksen todellisuus on kansallisesta opetussuunnitelmasta poikkeava: on yritysluokkia, oman toiminnan ja oppimisen arviointia sekä pisteyttämistä jo aivan alakoulun ensimmäisiltä luokilta lähtien.²⁶⁶ Sivistys jää tällaisessa pintapuoliseksi jäävässä itsearviomisessa ja oppilaita yrityselämän tarpeisiin muokkaavassa työssä ehkä helposti vähemmälle huomiolle.

Kasvatuksen suunta kohti ekologisesti sivistynyttä ja kaikin puolin kestävästä kansalaisuudesta tulisi kuitenkin olla jokaisen kasvattajan ohjenuora ja perustason velvollisuus. Tätä painottavat myös Huttunen, Kakkori ja Värri, joiden näkemyksen mukaan jokaisen tämän päivän opettajan ja kasvatustieteilijän rooliin itsestään selvästi tulisi kuulua paitsi ihmisen hyvän, myös luonnon hyvän huomiointi automaattisesti, osana kaikkea toimintaa ja uutta “syväekologista pedagogista imperatiivia”.²⁶⁷ Jo pidemmän aikaa radikaalin kasvatuksen kentälle ovat kuuluneet näkökulmat kasvatuksesta yhteiskunnallisen hyvän lisääjänä, elinikäisen oppimisen ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuuden kannattajana, sekä kasvatuksen taloudellisten tarkoituksellisten tarkoituksellista pitämistä sosiaalista ja kulttuurista monimuotoisuutta vähempiarvoisena tekijänä.²⁶⁸ Nyt tilanne on kuitenkin muuttunut niin paljon, että ennen radikaaliin kasvatukseen liitetyt kasvatuksen lähtökohdat ja pääperiaatteet sisältyvät tänä päivänä valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan, jossa

²⁶³ mm. Huttunen, Kakkori & Värri 2021, 486.

²⁶⁴ Salonen & Bardy 2015, 5.

²⁶⁵ OPS 2014, 15--16, 19.

²⁶⁶ Esimerkiksi oman ekaluokkalaisten lapseni äidinkielen harjoituskirjassa on usealla aukeamalla kohta, jossa seitsenvuotiaa kehoitetaan arvioimaan omaa työskentelyään, ja pyytämään luokkatoveriaan arvioimaan sitä myös. Myös oppilaan vanhemmille on oppilaan työstä oma arviointikohtansa.

²⁶⁷ Huttunen, Kakkori & Värri 2021, 485.

²⁶⁸ Radikaalista kasvatuksesta Suomessa on kirjoittanut erityisesti Juha Suoranta (2005).

todetaan kasvatuksen yhtenä tehtävän olevan etsiä ”elämäntapaamme korjaavia ratkaisuja” ja avata näkökulmia ”sukupolvien yli ulottuvaan globaaliin vastuuseen”.²⁶⁹

Kasvatuksen roolia “moraaliresurssien ja eettisen toimintakyvyn kehittämisen” saralla painottaa myös Veli-Matti Värrä, todeten että kasvatusta ei saa jättää kaupallisten toimijoiden, kapitalismin ja kulutuskulttuurin ideologian vaalijoiden kontolle.²⁷⁰ Ympäristölle ja luonnolle (sekä ihmisille) kestäväns tulevaisuussuhteen rakentaminen vaatii yhteiskunnan rakenteiden perusteellista ja kriittistä arviointia, kasvatuksen ollessa osa näitä järjestelmiä.²⁷¹ Värrä lisää, että kasvatuksessa tarvitaan orastavan ilmastokriisin ajalla kipeästi ekologista sivistystä, ympäröivää luontoa kunnioittavaa, uudenlaista *merkityshorisonttia ja moraaliresursseja elämän ehtojen pelastamiseksi*; kasvatuksen tulisi pyrkiä kohti kokonaisvaltaista ekososiaalista sivistystä.²⁷²

Orastavan ympäristökriisin ja voimistuvan ilmastonmuutoksen suhteen suurena haasteena on lisäksi se, että ihmispsykeen toimintatavoista johtuen ilmastonmuutoksen ja lajikadon kaltaiset kaukaiset ongelmat, joita yksilö ei voi omin silmin nähdä, ovat hankalia, ellei jopa mahdottomia käsittää.²⁷³ Moni ei siis myönnä ilmastokriisin olemassaoloa siitä syystä, ettei sitä voi omassa (arki)elämässä nähdä tai havaita.²⁷⁴ Arkipäivän pienet ongelmat, ja niihin tarjotut helpot ratkaisut, tuntuvat tärkeämmiltä kuin maailmanlaajuinen ympäristökatastrofi.²⁷⁵ Kun sisäistä muutosta ei pääse tapahtumaan, eikä ihminen koe tälle edes tarvetta, ei muutoksia teknologiassa, politiikassa tai kasvatuksen kentällä osata vaatia. Tässä yhteydessä kasvatustieteilijän tulee myös huomata, että kaikille ihmisille kasvaminen tai muuttuminen ei ole elämässä tärkeän tuntuista, haluttavaa tai voimavarojen puuttuessa edes mahdollista. Ilmastokriisiajan (entisestä poikkeava) kasvatusta voi tuntua turhuudelta, jos muutoksen tarvetta ei huomata tai haluta edes myöntää.

²⁶⁹ OPS 2014, 15–16.

²⁷⁰ Värrä 2018, 112, 114–115, 123; myös OPS (2014, 16).

²⁷¹ Värrä 2018, 21–22.

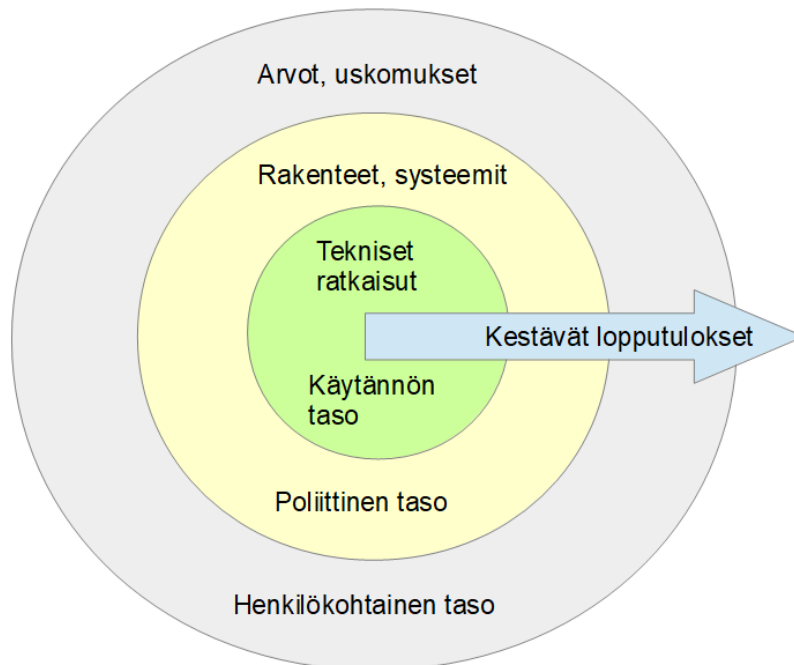
²⁷² Värrä 2018, 22, 142–143.

²⁷³ Puumala 2020, 284; Stoknes 2015; Leichenko & O’Brien 2019, 67.

²⁷⁴ Tuominen (2021, 169) kertoo yleistajuisessa teoksessaan, miten ihmisen aivot ovat vuosituhansien aikojen oppineet reagoimaan voimakkaasti vain kaikkein ilmeisimpiin, ja itse koettuihin asioihin. Moniin tutkijoihin vedoten Tuominen (2021, 169–171) toteaa lisäksi, että ilmastonmuutos tuntuu tapahtuvan liian kasvottomasti, liian kaukana ja liian kaukana henkilökohtaisesta elämänpäästä, ja tämä tekee siitä hankalasti taklattavan vihollisen.

²⁷⁵ Leichenko & O’Brien 2019, 67; Suoranta (2005, 234) korostaa, että kriittinen ajattelu alkaa siitä, kun ihminen nimenomaan kieltäytyy ”helppoon ajatteluun houkuttelevista tarjouksista — sekä alkaa ihmetellä maailman asioita”.

Uusien sukupolvien kasvatus on silti yksi kaikkein voimakkaimmista ja tärkeimmistä keinoista vaikuttaa tulevaisuuteen.²⁷⁶ Kasvatuksen keinoin muutoksen istuttaminen uuteen sukupolveen, antiikin ajalta periytyviin ihmiselämän hyveisiin nojaten, on myös yksi tärkeimmistä ja olennaisimmista keinoista tehdä ilmastonmuutoksen vastaista työtä. Samaa asiaa perää myös Juha Suoranta: kasvatuksen tuleekin olla herätystä globaaliin maailmaan ja sen ongelmiin.²⁷⁷ Näin pitäisi olla myös arvojen kohdalla, ei vain teknisten ratkaisujen, kuten esimerkiksi sähköautoihin siirtymisen, tuulivoimaloiden rakentamisen ja muovin kierrättämisen suhteen. Halutun muutoksen todellinen onnistuminen riippuu siis niin arvoista, kuin arvoja heijastavista teknisistä muutoksistakin.²⁷⁸

Kuvio 2. Muutoksen eli transformaation kolme tasoa, Leichenko & O'Brienin (2019, 80) mallia mukaillen.

Muutoksen tasoja esittää kuvio 2, joka Leichenko ja O'Brienin ajatusten pohjalta kuvaa sitä, miten muutoksen kohti kestävää tulevaisuutta tulisi läpäistä kolme tasoa: tekninen, poliittinen sekä henkilökohtainen.²⁷⁹ Vaikka ilmastonmuutoksen torjumiseksi tehtäisiin siis

²⁷⁶ mm. Wamsler 2019, 113.

²⁷⁷ Suoranta 2005, 179.

²⁷⁸ mm. Huttunen, Kakkori & Värri 2021.

²⁷⁹ Leichenko & O'Brien 2019, 80.

kaikki mahdollinen teknisellä tasolla, ei todellinen muutos pääse tapahtumaan, jos poliittinen taso ja henkilökohtainen arvojen ja uskomusten kehä ei muutu. Ympäristökriisiä ehkäistessä kaikkien tasojen toimet ovat yhtä tärkeitä: teknisten asioiden muuttuminen ei hyödytä, jos ihmisen sisäinen arvomaailma jää kyseenalaistamattomalle ylikulutusasteelle. Filosofisemmin asian voisi ilmaista, että ihminen ei ole vain tekniseen kehitykseen nojaava maallinen ruumis, vaan myös henkinen olento.²⁸⁰ Jos siis halutaan saavuttaa iso, kokonaisvaltainen muutos, suurimman panostuksen tulee osua ympyrän sisimpään osaan, eli ihmisen arvomaailmaan, uskomuksiin ja tunteisiin.

6.2.1 Sivistystä, ekososiaalista sivistystä vai indoktrinaatiota?

Sivistyksen ja kasvatuksen yhteinen historia on vahva. Sivistys on kauan nähty yhdeksi kasvatuksen peruspilariksi, yhdeksi sen päätavoitteista. Jyri Manninen ja Riina Nokelainen näkevät sivistyksen ennen kaikkea ihmisen sisäisenä kehityksenä, johon liittyy niin tietojen, taitojen ja esteettisen ajattelun kasvamista kuin ihmisen oppia historiasta, kulttuureista, ympäristöstä sekä omasta paikasta maailmassa.²⁸¹ Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen puolestaan muotoilevat sivistyksen niin, että se on ”todellisuuden tulkintojen tarkistamiseen ja oman maailmassa olemisen tavan avartamiseen” tähtäävää toimintaa.²⁸² Sivistynyt ihminen ei pelkää tuoda osaksi päätöksentekoa myös arvoja ja tunteita.²⁸³

Yhteisestä historiastaan huolimatta, ovat kasvatusta ja sivistystä tänä päivänä kuitenkin enenevässä määrin astelemassa eteenpäin eri polkuja pitkin; kasvatuksen sivistystehtävän paikan ovat ottaneet kilpailu ja ylikorostunut individualismi.²⁸⁴ Veli-Matti Värriin mukaan kasvatusta on vaarassa muuttua pelkäksi vallitsevaan yhteiskuntaan sosialisoivaksi toiminnaksi, ilman että se enää kannustaa kriittisen ajattelutavan omaksumiseen tai vallalla olevan elämäntavan kyseenalaistamiseen.²⁸⁵ Juha Suoranta puolestaan esittää, että kapitalistiseen malliin perustuva koulutus on pikkuhiljaa ajanut itsensä siihen tilanteeseen, jossa kouluissa tapahtuvan kasvatuksen lähtökohtana on tuottaa liioja kyselemättömiä ja

²⁸⁰ Peltonen 2019.

²⁸¹ Manninen & Nokelainen 2021, 142.

²⁸² Joutsenvirta & Salonen 2020, 105.

²⁸³ Joutsenvirta & Salonen 2020, 159.

²⁸⁴ Joutsenvirta ja Salonen (2020, 278) näkevät tähän liittyen, että jatkuvasti ylläpidetty käsitys niukkuudesta luo mielikuvaa rajallisista resursseista, jotka entisestään korostava kilpailuviettä, vahvistaen ihmisen luontaista ahneutta ja itsekkyyttä.

²⁸⁵ Värri 2018, 17.

nöyriä työntekijöitä talouden rattaiden osapuiksi.²⁸⁶ Kasvatuksen tulisi näistä kehityslinjoista huolimatta silti olla tulevaisuuden hämäryyden edessäkin ihmisen moraalisten ominaisuuksien ja eettisen toimintakyvyn kehittämistä, kohti kasvatettavan vastuunottoa omasta kasvamisestaan, empatiakyvyn ja kauneuden näkemisen kehittämistä.²⁸⁷

Voikin kysyä, onko teknologista osaamista ja individualismia korostavan kasvatuksen parissa enää sijaa sivistykselle, joka peräänkuuluttaa ekologisesti kestäväää ja kaikille yhteiskuntaluokkien edustajille reilua tulevaisuutta?²⁸⁸ Ajatus kasvatuksen sivistystehtävän muistamisesta kun ei ole vain yksittäisten tutkijoiden: myös Opetushallituksen opetussuunnitelman perusteissa (OPS) vuodelta 2014 kasvatukselta edellytetään ekososiaalisen sivistyksen arvon tunnistamista sekä elämän arvokkuuden pohtimista eettisyyden ja esteettisten näkökulmien kautta.²⁸⁹ OPS painottaa selkein sanoin yhtenä kasvatuksen osatekijänä ekososiaalista sivistystä, joka ilmenee oikein toimimisena niin itseä, toisia ihmisiä kuin luontoakin arvostaen.²⁹⁰

Tässä kohtaa voi tietysti kysyä, mitkä ovat ne uudet, ihmeelliset keinot, joilla tämä ekososiaalinen sivistys saadaan aikaiseksi? Ratkaisuvaihtoehtoja riittää, mutta ensinnäkin, jotta ihminen olisi avoin OPS:in vaatimalle sivistyksen arvopohjalle, tulee tämän päivän ihmisen elämän merkitys ymmärtää edistysuskon taloudellisesta hyötynäkökulmasta poikkeavalla tavalla. Veli-Matti Värri toteaa tähän liittyen, että “elämänmuodon muuttaminen, purkaminen ja ylittäminen vaativat kasvatuksen sivistys- ja identiteettitehtävien ymmärtämistä”²⁹¹, uudelleenmäärittelyäkin. Toinen asia, joka pitäisi palauttaa yleiseen muistiin, on muistutus siitä, että teknologinen käsitys elämästä ei ole riittävä; myös filosofiset näkökulmat ovat tärkeitä tarkoituksellisen ja hyvän elämän kannalta.²⁹² Tähän asiaan ovat tarttuneet myös Huttunen, Kakkori ja Värri, jotka näkevät, että tulevasta ekokatastrofista selvitäksemme on tarpeen tervetuloivotus sekä uudelle, vihreälle tekniikalle, että sisäistä muutosta syleilevälle kontemplatiiviselle ajattelulle.²⁹³

²⁸⁶ Suoranta 2005, 81.

²⁸⁷ Värri 2019, 123, 133.

²⁸⁸ Kasvatuksen sivistystehtävästä mm. Joutsenvirta & Salonen 2020, 110—111.

²⁸⁹ OPS 2014, 16.

²⁹⁰ OPS 2014, 16.

²⁹¹ Värri 2019, 17.

²⁹² Marouli 2021, 5.

²⁹³ Huttunen, Kakkori & Värri 2021, 492.

Sivistyksen ja uudenlaisen, OPS:issakin esitetyn ekososiaalisen sivistyksen välinen raja ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, tai humanistiselta kannalta helposti hyväksyttävissä. Jotkut tämän päivän puheenvuoroista ottavatkin melko posthumanistisen asenteen, omaksuen näkemyksen, jossa ihmisen rooli maailmassa ei ole ylivertainen toisiin lajeihin ja luontoon nähden. Kysymys ehkä kuuluu, onko posthumanismilla paikkansa, tai oikeutusta ympäristön pelastamisessa yli ihmisen oman päätäntävällän? Missä menee kasvatukseen kiinteästi kuuluvan sivistyksen ja ekososiaaliseen sivistykseen kuuluvan ajatuksen luonnon asettamisesta ihmistä korkeammalle välinen hyväksyttävä raja? Missä vaiheessa sivistykseen kiinteästi kuuluvaa omaa tahtoa, itsenäistä päätäntävaltaa ja itsemääräämisoikeutta ollaan valmiita yhteisen hyvän ja kestäväns tulevaisuuden nimissä rajaamaan, jos ilmastoturvallisen tulevaisuuden ja OPS:in esittämä ekososiaalinen sivistys todellakin vaativat sitä, että kasvatusta kohti ympäristön täysin huomioonottavaa kansalaisuutta olisi osittain paluuta indoktrinoivaan kasvatukseen?²⁹⁴ Toisaalta on syytä miettiä, että eikö kasvatusta uusliberalistisessa maailmassa ole sekin melko indoktrinoivaa kasvatusta, oppia kohti markkinatalouden vetämää maailmaa, jossa kasvatettava on lähinnä talouden yksi osatekijä? Kuten voi huomata, kasvatusta kohti ekosivistynyttä kansalaista ei ole yksiselitteinen asia.²⁹⁵

Hyvän elämän ja ihmisenä olemisena ominaisuuksia on mietitty onneksi jo kauan ennen omaa aikaamme, ja näitä puheenvuoroja on syytä kuunnella. Birgitan neuvo oman aikamme kasvatustehtävän kohdalla voisi olla juuri kontemplatiivisen ajatusmallin korostaminen. Birgitta sanoo, että taivaaseen pääsee vain sielun ja ruumiin nöyrytyksen kautta.²⁹⁶ Jos ekososiaalisen sivistyksen lopputulos, eli maailma, jossa on hyvä ja turvattu olo niin ihmisillä, eläimillä kuin luonnollakin, olisi metaforisesti oman aikamme taivas, silloin jokaisen tulisi olla valmis tinkimään mukavuuksistaan, haluistaan ja mieliteoistaan. Sekä taivaaseen pääsy keskiajan kontekstissa, että ekokatastrofista pois selviäminen 2000-luvun ensimmäisinä vuosisatoina vaativat molemmat sitä, että ihmisellä on halu muuttua, halu alentaa itsensä länsimaisesta, kaiken saaneesta yli-individualisoituneesta asemasta kohti tasavertaisempaa asemaa köyhempien maiden ihmisten kanssa, muiden maapallon eläinlajien kanssa ja elottoman luonnon kanssa. Olisiko siis nöyrästi omasta yltäkylläisestä elintasosta, talouskasvusta ja kuluttamisesta tinkiminen se tärkein osa ekososiaalista

²⁹⁴ Marouli (2021, 98) esittää Wolffin (2011) ajatuksiin nojaten, miten jokaisen opettajan velvollisuus on omassa työssään tehdä valinta oppilaan itsemääräämisoikeuden ja puhtaan indoktrinaation välillä.

²⁹⁵ Christina Marouli (99, 2021)

²⁹⁶ Birgitta 2003, 4:58. — *ty genom själens och kroppens ödmjukhet går man in i himmelen* —

sivistystä, etenkin jos tämän vastalahjana saadaan takaisin elämänilo, maailmaan kuulumisen tunne ja elämän merkityksellisyyden palaaminen?²⁹⁷

Birgitan sanoma tulevaisuuden suhteen painottaa ihmisen omaa pelastusta, oman sielun pääsyä taivaaseen kuoleman jälkeen. Eräässä näyssä Birgitta kuitenkin mainitsee joidenkin toimien voivan olla sellaisia, joista palkka ei ole välitön ja selvä: *Jotta Jumalan vihollisia olisi vähemmän, ei Jumalan ystävien tulisi väsyä, sillä se palkka, jonka he saavat, ei ole jotain, joka kuuluu tähän aikaan, vaan siihen, joka ei tunne loppua.*²⁹⁸ Voisiko samalla tavalla ekososiaalisen sivistyksen ja kasvatuksenkin tähtäävän sellaiseen lopputulokseen, jonka ”palkka” ja lopputulos ei ole mitattavissa oman aikamme mittarein tai kokein? Eikö kasvatuksenkin lopputulos, uuden Opetussuunnitelman mukainen (eko)sosiaalinen sivistys, ole jotain, tai sen pitäisi olla, materiaalisen yläpuolella, kiinni jossain sellaisessa, jonka jälkeemme tulevat (sukupolvet/luonto) saavat ja voivat todistaa? Pohdittavaksi jää, onko tällaiseen tulevaisuuskuvaan kasvattaminen indoktrinaatiota, sivistystyötä tai jopa ihmislajin selviämisen elinehto.

6.2.2 Ilmastotunteet ja Birgitta

Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen esittävät paradoksin: keskellä länsimaista materiaalista yltäkylläisyyttä ihmisten kokema epävarmuus, mitättömyyden tunne ja merkityskato ovat jatkuvassa kasvussa ja itse elämän tarkoitus aina vain useammalta hukassa.²⁹⁹ Vaikka asiat siis olisivat materiaalisella tasolla erinomaisesti,³⁰⁰ omissa nahoissa on paha olla. Tästä kertoo sekin, että vaikka länsimaissa talouskasvu ja BKT ovat pienistä notkahduksista huolimatta jatkuvasti kasvaneet, ihmisten kokema stressi, tyytymättömyys omaan elämään, irrallisuuden tunne maailmasta ja levottomuus ovat tutkimusten mukaan kasvaneet nekin.³⁰¹ Sisäinen paha olo ajaa huomaamatta ja varkain kohti tunteiden puuduttamista esimerkiksi ylenpalttisen shoppailun muodossa.³⁰² Materiaaliseen vaurauteen

²⁹⁷ Arto O. Salonen ja Erkki Laininen (25.3.2022) viittaavat podcastissaan siihen, että kestävä tulevaisuus ei ole vain luopumista, vaan myös saamista.

²⁹⁸ Birgitta 2003, 4:65. *För att alltså Guds fiender skall bli färre bör Guds vänner inte förtrötta, ty den lön de skall få kommer inte att vara något som hör denna tiden till, utan en som inte vet av något slut.*

²⁹⁹ Joutsenvirta & Salonen 2020, 12–13.

³⁰⁰ Johannes Blom (18.3.2022) kirjoittaa, että Suomi valittiin maailman onnellisimmaksi kansaksi jo viidennen kerran peräkkäin vuonna 2022.

³⁰¹ Salonen & Bardy 2015, 5; Laininen 2018, 21; Värrö 2018; Joutsenvirta & Salonen 2020.

³⁰² Erityisen osuvasti tällaista tilannetta kuvaa Pulkki (2014, 12): ”Elämän epätydyttävyyden pohjavirettä, joka ajaa ihmistä konsumerismiin, ei usein edes tunnusteta sen enempää kuin kala tunnistaa veden, jossa se elää, vedeksi.”

perustuvan globaalin talousmallimme perusolemus houkuttelee jatkuvasti ihmisiä haluamaan ja kuluttamaan enemmän, ihmisten ollen täten tuomittuja olemaan jatkuvassa tyytymättömyyden noidankehässä.³⁰³

Ihminen ja ihmisen keho tarvitsisivat kuitenkin shoppailun sijaan stressitöntä luontoympäristöä ja kulutusmahdollisuuksien sijaan holistista maailmaan kuulumista. Onkin niin, että jos ihminen halutaan huomioida kokonaisvaltaisesti, ja ihmisen aikaansaamiin ongelmiin puuttua toden teolla, olisi tärkeää havahtua huomaamaan tunteiden merkitys.³⁰⁴ Tämä pätee myös ilmastonmuutoksen, ympäristön saastumisen ja joukkosukupuuton torjunnassa. Länsimaisessa kulttuurissamme pitkään harrastettu tunteiden vähättely, kätkeminen ja erilaisilla tavoilla puuduttaminen on aiheuttanut sen, että tunteet mielletään naisellisiksi, ja niistä puhumista vähätellään.³⁰⁵ Ihmisen tunteet eivät kuitenkaan ole ihmisruumiista irrallaan olevia asioita, aivan kuten ne eivät ole maailmankaan tilasta irrallaan olevia asioita. Tunteet ovat osa ruumiillista ihmisyyttä, ja ne ilmenevät usein vahvasti kehollisina.³⁰⁶ Oman aikamme ”joukkotunne” etenkin nuorten kohdalla on ilmastoahdistus, jota käytetään kuvaamaan omaa pahaa oloa ja eksistentiaalista huolta maailman, ilmaston ja ympäristön tilasta.³⁰⁷ Lienee tuskin tyystin sattumaa, että samaan aikaan ilmastoahdistuksen kanssa myös muut ahdistusolot, masennus ja mielenterveyden horjumiset ovat lisääntyneet, ja tutkitusti näin erityisesti nuorilla.³⁰⁸

Katolilainen naispyhimys ei ehkä tunnu itsestään selvältä 2020-luvun tunteiden puolestapuhujalta, mutta Birgitan kohdalla näin silti on. Birgitalle tunteet ovat hyvin tärkeä portti ruumiin ja sielun välillä; portti, josta oli tarkoitus kulkea molempiin suuntiin. Birgitta korostaa kontemplatiivista tyyneyttä ja onnellisuuden hakemista asioiden hyväksymisen kautta.³⁰⁹ Tästä huolimatta Birgitalle negatiiviset tunteet, kuten viha, suru, himo ja ylpeys olivat kuin vieraita, joiden piti antaa tulla, joskaan niistä ei tarvinnut iloita.³¹⁰ Vaikuttaa siltä,

³⁰³ Joutsenvirta & Salonen 2020, 15.

³⁰⁴ mm. Joutsenvirta & Salonen 2020, 12–15.

³⁰⁵ Pihkala 2019, 21.

³⁰⁶ Pihkala (2019, 17) toteaa, että lähes jokaiselle on tuttua jännittävän tilanteen poskille nostava puna, kämmeniin kihoava hiki ja rinnassa villinä pamppaileva sydän; Sielun ja ruumiin dialogista tarkemmin luvussa 5.3.

³⁰⁷ Kyllönen & Oksanen 2020, 9; Pihkala (2019, 69–70) selittää, että ilmastoahdistus ei ole sairaus, vaan ympäristöahdistuksen tavoin syvä huolen olotila ja ahdistus maailman tilasta. Pihkala (2019, 73) jatkaa, että ympäristöahdistus voi kummuta käsittelemättömästä tai suuresta ympäristösurusta, pelosta tai avuttomuuden, syllisyyden ja kykenemättömyyden tunteista.

³⁰⁸ Esim. Ranta, Kaltiala, Karvonen, Koskinen & Kronström 2020.

³⁰⁹ Birgitta (2003, 6:106) näkeekin, että Jumalan tahtoon antautuminen ja kaiken maallisen unohtaminen on tärkeää: vain tällöin taivaallinen ihanuus on auki.

³¹⁰ Birgitta 2003, 6:45.

että Birgitalle elämän tunteiden kirjo ei ollut vieras asia, ja jokainen tunne oli lopulta muutettavissa kontemplatiiviseksi harjoitteeksi ja Jumalaa kohti kulkemiseksi.

Birgitan ajatuksia vasten on mielenkiintoista, miten tämän päivän kontekstissa Douglas E. Christie on myös sitä mieltä, että juuri negatiiviset tunteet ovat ihmisen elämässä tärkeitä.³¹¹ Christie korostaa, että suremisen tai menetyksen tunteet voivat olla luonnon kannalta elintärkeitä, ja voivat auttaa meitä näkemään maailman syvemmin ja rehellisemmin.³¹² Tunteiden merkitykseen viittaa suomalaisessa kontekstissa myös Pekka Juntti: “Kun luonnonmullistus tuntuu meissä syvällä, kun annamme itsellemme vihdoinkin luvan tuntea, asiat voivat muuttua paremmaksi”.³¹³ Mietinkin, että ehkä keskiajan kontekstissa juuri negatiivisten tunteiden takia ”neitsyen rintojen tarjoama”³¹⁴ jumalallinen lohdutus saattoi Birgitaasta tuntua niin hyvältä. Kenties erityisesti negatiivisten tunteiden avulla ihminen saattoi päästä osalliseksi siitä tuskasta, jota Jeesus ristillä ollessaan tunsi, fyysisen kivun lisäksi myös henkisesti. Birgitta korostaa, että jos saattoi kuvitella Jeesuksen kärsimykset ristillä, oli helpompi kääntyä kohti Jumalaa.³¹⁵

Voisiko omassa ajassamme ajatella Christien ja Juntin esimerkkien mukaisesti siis niin, että jos näkee luonnon tuskan ja kärsimykset, on helpompi kääntyä kohti luonnon suojelemista? Onko omien negatiivisten tunteiden kohtaaminen välttämätöntä, jos haluaa muuttaa omaa elämäänsä ja elintapojaan kestävimmiten? Voisiko nykykielelle käännettynä Birgitan ajatus kuulua jotenkin niin, että jos ihminen tosissaan paneutuu (kontemplatiivisesti) luonnolle aiheutettuun vahinkoon, antaa luonnon monimuotoisuuden vähenemisestä, eläinlajien häviämisestä ja vanhojen metsien kaatamisesta kumpuavan surun tulla ja tuntua, vasta siinä vaiheessa ihminen voi toden teolla herätä toimimaan ympäristön puolesta, ja vasta silloin tie toisenlaiseen tulevaisuuteen on auki?³¹⁶

Kenties aavistus tästä kahden tunteen välillä liikkumisesta näkyy myös Birgitan näkemyksessä *vita activan* ja *vita contemplativan* tärkeydestä ja järjestyksestä; voidakseen pystyä kontemplatiiviseen mietiskelyyn, omien tunteiden tunnistamiseen ja vihdoinkin oman ajattelun ja käyttäytymisen muuttamiseen, tulee ensin voida nähdä myös aktiivinen ja

³¹¹ Christie 2012, 72.

³¹² Christie 2012, 72.

³¹³ Juntti, MT Kantri 11/2021.

³¹⁴ Birgitta 2003, 6:20.

³¹⁵ Birgitta (2003, 6:20) kertoo (oheen liitetyn selityksen mukaan) näyssä tuttavastaan, jota varten kyseinen näky Jeesuksen kärsimyksistä ristillä Birgitalle ilmestyi, ja jonka avulla tuttava vasta kääntyi sisimmässään Jumalaa kohti.

³¹⁶ Näin Birgitan (2003, 6:9) mielestä Jumala toimii: antaa anteeksi, vaikka ihminen olisi hairahtunut, kunhan ihminen vain tätä itse pyytää.

maailmallinen elämänvaihe. Olisiko länsimainen yhteiskuntamme jo oman aktiivisen vaiheensa elänyt? Olisiko jo syytä palata rauhallisempaan, kestävämpään ja kontemplatiivisempaan elämäntahtiin?

Ongelmallista silti on, että vaikka ihminen kaipaisi muutosta, omia tunteita, etenkin ympäristöön linkittyviä tunnetiloja, ei usein tunnisteta, ja kun niitä ei tunnisteta, ei pystytä näkemään tunnetilojen laukaisijoita tunteiden takana.³¹⁷ Niin nykyajan kuin keskiajankin kontekstissa, jos mieli on jatkuvasti liikkeessä kohti uusia hankintoja ja rientoja tai viihteen koukuttavaa maailmaa, ei aikaa jää oman itsen ja omien tunteiden kohtaamiseen, kontemplatiiviseen mietiskelyyn ja rauhalliseen ajatteluun. Kontemplaation ja kontemplatiivisen pedagogiikan keinot olisivat silti nykyään, samoin kuin keskiajalla, tärkeä keino omien tunteiden tunnistamiseen, vaikeidenkin tunteiden kohtaamiseen ja tätä kautta lopulta kohti parempaa itsensä tuntemista ja jopa itseä suuremman saavuttamista.³¹⁸ Erilaisten ympäristöön liittyvien tunteiden käsittelemisen kohdalla voikin huomata transsendentaalisen yhteyden keskiajan Jumalan ja nykyajan luonnon välillä. Keinot itseä suuremman tavoittelemiseksi ovat kuta kuinkin samat, vaikka kohde onkin muuttunut. Kontemplatiivisuuteen liittyvän tunneketän avulla voi tavoittaa niin Jumalan kuin luonnonkin: sen, mikä ihmiselle kulloinkin on tärkeä ja tavoiteltavissa oleva asia.

Vaikka keskiaikainen kehoitus omien syntien tarkasteluun ja katumukseen on länsimaiselle nykyihmiselle vieraan tuntuista retoriikkaa, katumus on silti asia ja tunne, joka nostaa Birgitan ajatukset käyttökelpoisiksi kestävyyskriisiajan kasvatustyössä.³¹⁹ Keskiaikainen kehoitus omien tekojen ja virheiden tarkasteluun sekä tehtyjen asioiden katumiseen pätee nimittäin edelleen, ja maallisemmassakin kontekstissa. Ehkä ilmasto- ja kestävyyskriisin ajalla olisi syytä katsoa rehellisin silmin, mitä oma mukavuudenhalumme, kehitysuskomme ja talouskasvumme on saanut planeetalle aikaan? Muutos alkaa tosiasioiden huomaamisesta ja tunnustamisesta; Birgitan käyttämä käsite *Jumalan sydän*³²⁰ voisi rinnastua tässä yhteydessä oman aikamme kontekstissa kestävään tulevaisuuteen, eli tulevaisuuteen, jossa ihmisen ja hänen jälkeläistensä on mahdollista selvitä, pelastua tänä päivänä langetetuista infernaalisista globaaleista ongelmista. Aivan kuten Birgitta toteaa, että Jumalan sydämeen

³¹⁷ Christie 2012, 71; Pihkala (2019, 16) lohduttaa nykyihmistä sillä, että omien tunteiden tunnistaminen ei ole helppoa, koska tähän ei ole länsimaisessa nykyluultuurissamme juurikaan kannustettu; tästä huolimatta olisi tärkeää huomata ja tunnustaa, että ihmisillä on olemassa monenlaisia tunteita, vaiettujakin.

³¹⁸ Kts. kontemplatiivisuuden eduista lisää mm. Pihkala 2019b.

³¹⁹ Esimerkiksi Panu Pihkala (2019a, 253) huomauttaa, miten katumuksen tunne voi saada aikaan hyvittämisen tunnetta; Pihkala (2019a, 254) viittaa toisaalta myös siihen, miten nimenomaan katumus ja parannusteon tarpeet ovat usein linkejä uskonnollisten yhteisöjen ja erilaisten ympäristöjärjestöjen välillä.

³²⁰ Birgitta 2003, 4:101.

on kaksi tietä, todellinen nöyrä katumus ja Jeesuksen kärsimysten tarkastelu,³²¹ samoin kohti kestävästä tulevaisuudesta mennään tunteiden kautta: katumuksen ja rehellisen asioiden myöntämisen kautta. Tunteet ovat polku ulkoisesta sisäiseen, eikä niiden merkitystä kannata kestävyyskriisiajan kasvatustyössä unohtaa.

6.3 Kontemplaation merkitys tänään — kristillisestä Jumalasta kohti luontoa?

Niin pyhän Birgitan kuin kristillisen kontemplaatioperinteen parissa laajemminkin haasteena on kristillisyyden transsendentaalinen “ylittäminen”. Harva kokee tämän päivän multikulttuurisessa ilmapiirissä kovin soveliaana korostaa kristinuskoa yhtenä ainoana oikeana eurooppalaisena uskontona. Mutta vaikka henkilö ei tunnustaisikaan mitään tiettyä uskontoa, hän voi silti kokea olevansa henkinen ihminen, ja kokea uskovansa johonkin itseä suurempaan. Tällaiseksi itseä suuremmaksi asiaksi voi ajatella luonnon elinvoimaisuuden, kokemuksen rajattomasta kauneudesta tai jonkun muun itseä ympäröivän voiman tunnustamisen.³²² Itseä suurempi, mystinen tai ääretön asia voi siis henkilöityneen Jumalan sijaan yhtä hyvin olla luonto tai kauneuden kokemus.³²³

Vaikka kontemplatiivisuus onkin mielen avartamista järjen ja rationaalisuuden yli, ei se silti tarkoita yletöntä mielen liikkeiden mystifointia tai magiaa,³²⁴ kontemplatiivinen pedagogiikka onkin käytännön asioiden voimin tapahtuvaa mielen “aktivointia”, paradoksaalista käytännön kontemplatiivisuutta. Dirkx esittää kontemplatiiviseen pedagogiikkaan liittyen, että jos ihmisen oma ego korostaa pinnallista, teknistä ja käytännönläheistä oppimista, kontemplaatio puolestaan pyrkii suurempaan muutokseen, sielun vaalimiseen, hellimiseen ja opettamiseen.³²⁵ Tästä tullaan siihen, että aivan samoin kuin Birgitta koki ruumiillaan ja sielullaan olevansa osa Jumalan suurta maailmaa ja valtakuntaa, samoin kontemplatiivinen pedagogiikka tänään perustuu siihen ajatukseen, että ihminen tuntisi olevansa maailmassa kokonaisuutena, osa holistista maailmaa. Kun ihminen on tietoinen siitä, että luonto ei ole ihmisruumiista toinen, vaan osa samaa kokonaisuutta, herää

³²¹ Birgitta 2003, 4:101.

³²² mm. Christie 2012, 6.

³²³ Pulkki 2014, 7; myös mm. Albert Einstein toteaa kuuluisissa sitaateissaan, miten hänen mielestään uskonnollisuutta on henkilöityneeseen Jumalaan uskomisen sijaan upean luonnon(järjestyksen) ihailu ja tarkkailu.

³²⁴ Pulkki 2014, 7—8.

³²⁵ Dirkx 1997, 85.

terveessä ihmisessä halu suojella luontoa samoin kuin ruumistaan.³²⁶ Kontemplatiivisuuden merkitys tänään on ennen kaikkea tässä: saada ihminen näkemään mielen, ruumiin ja luonnon, uskomusten ja olotilojen, henkisten ajatusten ja fyysisen hyvinvoinnin välinen holistinen yhteys. Kontemplatiivisuutta painottava kasvatukseenkin tähtää arvopohjaltaan ja perusteiltaan kestävään kehitykseen.

Uusliberalistinen kasvatusteorio ja monet arkipäivän kasvatuskäytännöt ovat kuitenkin kestäväen kasvatuksen ihanteiden kanssa suurella ristiriidassa. Asiat tuntuvat jatkuvan yhteiskunnassa entisen, kulutukseen pohjaavan kestäättömän mallin mukaan: luonnon hyödyntäminen ei ole kestäväällä pohjalla, ja ihmisten välinen eriarvoistuminen on kasvussa.³²⁷ Ja vaikka ympäristöasioista puhutaan, voi käydä niin, että vakavakaan varoitus luonnon huonontuneesta tilasta ei tarjoa tarpeeksi syytä yhteiskunnan perusrakenteiden kyseenalaistamiseen, tai riitä omien elämäntapojen muuttamiseen.³²⁸ Mark Muldoon esittää, miten nykyihmisen ainoa keino saavuttaa tasapaino luonnon hyödyntämisen suhteen, on tuoda henkisyys ja hengellisyys uudestaan ihmisten elämään, ja nimenomaan vanhojen viisauksien uudelleentarkastelun ja kontemplatiivisen lähestymistavan avulla.³²⁹ Muldoon näkee, että vaikka kristillinen traditio tarjoaa vain vähän keinoja tämän päivän ilmasto- ja ympäristöongelmien ratkaisuun, uskonnon ja sen ylläpitämisen kontemplaatiion perinteen tarkoituksena on silti ollut tavoittaa luonto, joka on sekä kristillisen Jumalan ja pakanallisten henkien koti.³³⁰ Muldoonin perusajatus maailman pelastamiseksi on siis se, että ymmärtämällä henkisyys ja hengellisyys sekä kristillisen tradition että luonnon vaalimisen kautta, voisi ihmisten elintapojen muuttamisen välttämättömyys avautua entistä useammalle.

Koki Jumalan tai hengellisyyden löytyvän sitten luonnosta, kristillisestä Jumalasta, ihmisen sisimmästä tai näiden yhdistelmästä, hiljaisuuteen keskittyminen ja kontemplatiivinen syventyminen tuntuvat olevan avainkeinoja henkisyyden, ja tätä kautta kenties myös kestäväen luontosuhteen löytymisessä. Onhan yksi oman aikamme nousevista trendeistäkin uskonnon ja ekologisuuden yhdistyminen, niin sanotun uskonnon vihertyminen ja henkinen ekologia.³³¹ Esimerkiksi Douglas Christie ajattelee, että oma aikamme vaatisi monien sellaisten ideoiden ja käytänteiden elvyttämistä, jotka ovat joskus olleet osa traditiota, mutta

³²⁶ Toisiin tutkijoihin vedoten Pulkki 2014, 7.

³²⁷ mm. Joutsenvirta & Salonen 2020, 256.

³²⁸ Muldoon 2003, 76.

³²⁹ Muldoon 2003, 76.

³³⁰ Muldoon 2003, 76, 81–82, 86.

³³¹ Ajatusta luonnon ja Jumalan yhteydestä ja yhdistymisestä kontemplaatiion kautta suomalaisessa kontekstissa on ylläpitänyt esimerkiksi pappi Pauliina Kainulainen (Wirtavuori 25.5.2019); Christie 2012, 4.

sittemmin unohtuneet.³³² Christie toteaa, että syvimät tunteemme luontoa kohtaan (joita usein käsitellään biologisesta tai teknisestä näkökulmasta), ovat oikeastaan henkisyiden kaipuutamme: ihmisen luontosuhteella on vahva hengellinen ulottuvuus, ja ihmisen kokemus maailmasta vieraantumisen näin ollen lähinnä kontemplatiivisuuden puutetta.³³³

On mielenkiintoista, että Birgitan maailmaan suhtautuminen on hyvin lähellä Christien näkemyksiä kontemplatiivisuudesta. Birgitan näkemyksen mukaan maailma tulisi unohtaa, antaa olla,³³⁴ Christien näkemys korostaa sitä, miten vain hiljaisuus ja maailman melusta poissiirtyminen voi olla Jumalan Sanassa olemista, ja aivan perimmäinen kristillinen harjoitus.³³⁵ Christie nostaa esiin myös sen, miten hiljaisuuden, eli lopulta kontemplatiivisuuden kautta tapahtuva maailmaan uudelleen kiinnittyminen tarkoittaa paitsi maailman kauneuden ja voiman näkemistä, myös uskonnon kielen sekoittumista ekologiseen maailmankatsomukseen.³³⁶ Vain henkisyiden ja vihreän, kestävän maailmankatsomuksen yhdistäminen voi johtaa niin kristilliseen ”*free from care*” -ajatteluun (”Jumalan kämmenellä” -ajattelutapa), idän uskontojen kauniiseen tarkoituksettomuuteen (*beautiful purposelessness*) ja kestävän huomiseen vaatimaan omaan perimmäiseen, sielun syvimpään olotilaan ja tätä kautta ihmisen ja luonnon holistisuuteen havahtuminen.³³⁷

Christie toteaa, että kristillisen kontemplaation perinne vahvistui antiikin loppuvaiheessa, kun Rooman valtakunnan vahva kontrolli yli lähes koko keskisen ja eteläisen Euroopan hävisi, ja ihmisten maailmankuva pirstaloitui ja hajosi.³³⁸ Mietin, voisiko olla niin, että kristillinen kirkko saavutti siksi niin vahvan aseman keskiajan Euroopassa, että se onnistui tarjoamaan ihmisille (fyysisen yhteisöllisyyden ja yhtenäisyyden tunteen ohella) myös sielun tyydytyksen, osittain kontemplaation korostamisen kautta? Pystyikö keskiajan kristillisuus tarjoamaan ihmisille maailmaan kuulumisen tunteen aikana, jolloin iso, olemassaolon turvan taannut maallinen laitos oli hajonnut, eikä ihmisillä ollut vahvaa maallista turvaa? Pystyisikö transsendentaalinen, uskontorajojen yli nähty kontemplatiivisuus tuomaan samanlaista maailmaan kuulumisen tunnetta tänä päivänä, kun yhteiskunnan polarisoituminen ja mielenterveydellisten sairauksien kasvu heikentävät ihmisten mahdollisuutta kokea onnellisuutta, osallisuutta ja halua toimia yhteisen maapallon

³³² Christie 2012, 4.

³³³ Christie 2012, 3, 37, 314.

³³⁴ Birgitta (2003, 6:65) näkee, että maailman houkutusten edessä ihmisen kannattaa ensin harkita ja pyytää voimaa Jumalalta kestää nämä houkutukset.

³³⁵ Christie 2012, 187, 197.

³³⁶ Christie 2012, 315–317.

³³⁷ Christie 2012, 27, 34, 318.

³³⁸ Christie 2012, 35.

hyväksi? Olisiko Birgitankin hellimästä kontemplatiivisuudesta todellakin lääkkeeksi oman aikamme ongelmiin?

6.4 Birgitan ruumiillisuusnäkökulmien tulkintaa kestävyyskriisiajan kontekstissa

Kestävyyskriisin aikakaudella Birgitan ajatuksista yksi käyttökelpoisimmista ja ajankohtaisimmista on näkemys ruumiin olemuksesta ja sen ulottuvuuksista. Oma käsityksemme ruumiillisuudesta ja kehollisuudesta on tällä hetkellä melko pinnallinen, keskittyen lähinnä siihen, miltä ruumiin kuuluisi näyttää (nuorekkaalta ja treenatulta?), sekä ruumiin tehtävään toimia pään kannattelijana, aivojen kotina. Ehkä pienemmälle huomiolle on jäänyt ihmisen ruumiin, eläinten kehojen ja kasvien fyysisen olemuksen kunnioittaminen *per se*, eli sellaisena kuin ne ovat, sellaisinaan täydellisinä, itseään suuremman kokonaisuuden ylistäjänä ja myös sen ilmentäjänä.³³⁹ Uuden ajan alusta alkaen voimistunut käsitys ihmisestä luonnon hallitsijana on tarkoittanut kaiken (ihmisen, eläinten, luonnon) ruumiillisuuden valjastamista lähinnä osaksi talouskasvua ja maallisten hallitsijoiden menestystä.³⁴⁰

Ruumiillisuudesta Birgitta toteaa, että sielun pitää olla taivaallinen, Jumalan kuva, joka ei saa saada iloa lihasta: *Huolehtikoon sielu sen takia huolellisesti siitä, ettei se koskaan anna itseään ohjailtavan lihan toimesta, koska se ajaisi kaiken epäjärjestykseen.*³⁴¹ Sielun (ja tätä kautta koko ihmisen) pelastumisesta Birgitta puolestaan sanoo: *Jumalan sydämeen on kaksi tietä. Ensimmäinen on nöyryys täydessä katumuksessa, ja se johtaa henkiseen keskusteluun hänen kanssaan. Toinen tie on minun Poikani kärsimysten tarkastelu, joka vie kovuuden pois ihmisen sydäimestä ja saa ihmisen ilolla kiiruhtamaan Jumalan sydämen luo.*³⁴² Birgitta korostaa siis sitä, miten ihmisen pelastus nojaa kahteen asiaan: sielun ja ruumiin

³³⁹ Tästä jonkin asian itsessään kunnioittamisesta kasvatustieteen klassikko Immanuel Kant käyttää nimitystä *das Ding an sich*.

³⁴⁰ Toki kautta aikojen kristillinen perinne on hyväksynyt Mooseksen ensimmäisessä kirjassa (1. Moos. 2:15) mainitun kehotuksen viljellä ja varjella (Eedenin puutarhaa).

³⁴¹ Birgitta 2003, 6:66. *Må själen därför noggrant se till att hon aldrig låter sig styras av köttet, ty då råkar allt i oordning.*

³⁴² Birgitta 2003, 4:101; Birgitta 2003, 6:9. *Det finns två vägar att nå fram till Guds hjärta. Den första är ödmjukheten i den sanna ångern, och den leder till det andliga samtalet med honom. Den andra vägen är betraktelsen av min Sons lidande, som tar bort hårdheten ur människans hjärta och får människan att med glädje skynda till Guds hjärta.*

yhteistyöhön, ei toisen dominoivaan vaikutukseen. Ihminen on sielun ja ruumiin muodostama holistinen kokonaisuus ja dialogi, ei toisen yksinpuhelu.³⁴³

Birgitan kontemplatiivisuuden innoittamana olisikin hyvä antaa tänä päivänä ruumiillisuudelle uusi mahdollisuus. Voi kysyä, onko omana aikanamme sielusta tullut uusi ruumis; jos metsien hakkaaminen (ja tätä kautta eläinten ja luonnon monimuotoisuuden puuttuminen, ja surun sekä ahdistuksen³⁴⁴ aiheuttaminen ihmisille) oikeutetaan järjellä käsitettäväksi vetoamalla talouskasvuun ja unohtuuko tällöin luonnon, eläinten ja ihmisten ruumiillisuuden arvo sinänsä? Onko surusta ja muista tunteista ympäristöä kohtaan tullut ruumiin mukavuudelle alisteisia? Unohtuuko länsimaisessa elämäntyyliä hyvän ruumiillisuuden ja ruumiin merkitys Jumalan asuinsijana, jumaluuden mahdollistajana? Unohtuuko se, minkä Birgittakin mainitsee: *Se, joka asuu tässä talossa – ruumiissa – on sielu. Jos sielu ei ole ruumiissa läsnä, tulee ruumiista muotopuoli, pahanhajuinen ja kauhistuttava katsoa.*³⁴⁵ Vaikka ruumista tarvitaan, sielun merkitys ruumista tasapainottavana voimana on ehdoton. Ruumiin mukavuus ei saa olla ensisijainen ihmisen elämää määrittävä tekijä.³⁴⁶

Pitää muistaa, että Birgitan ruumiillisuuskäsitys oli moninainen, eikä nykyaikaisen ihmisen ole aina helppo ymmärtää, mitä Birgitta tarkoittaa. Esimerkiksi eräässä näyssään Birgitta rinnastaa sukulaiset maalliseen ruumiillisuuteen, eli siihen, jota ihmisen pitäisi välttää, ja kehottaa hylkäämään nämä.³⁴⁷ On tietysti mahdollista, että Birgitan käsitys oli tässä kohtaa hyvin subjektiivinen ja kuvaa lähinnä sitä ihmisen ristiriitaista oloa monien eri tahojen mielenkiinnon ja tarpeen kohteena, mutta mietin, voisiko Birgitta sukulaismetaforan avulla sittenkin painottaa kontemplatiivisuutta maailman vaatimusten edessä? Keskiajan kontekstin ”sukulaiset“, eli maallista toimintaa vaativat tahot voisi 2000-luvun kontekstissa rinnastaa nykyihmisen monenlaisiin vaatimuksiin, jotka repivät ihmistä samaan aikaan usealle taholle. Hyvinvointivaltio vaatii yhtä, globaali oikeudenmukaisuus toista, oma mukavuudenhalu kolmatta; Birgitan vastaus tähän ihmisenä olemisen repivyyteen on antautuminen kontemplaatiolle, antautuminen Jumalalle. Jos keskiajalla hylätyiksi joutivat

³⁴³ Tämän ajatuksen puolesta Birgitta nojaa voimakkaasti antiikista periytyvään aristoteeliseen näkemykseen siitä, miten sielu on ruumiin osa; asia, joka tekee ruumiin eläväksi ja mahdollistaa ihmisenä olemisen.

³⁴⁴ Kts. tarkemmin luku 6.2.2. ilmastotunteista.

³⁴⁵ Birgitta 2003, 6:66. *Den som bor i detta hus — kroppen — är alltså själen. — — Om själen inte är närvarande blir kroppen vanställd, illaluktande och avskyvärd att skåda.*

³⁴⁶ Mukavuuden hakemisesta Birgitta (2003, 7:27) toteaa, miten mukavuutta hakeva ihminen on kuin nainen, joka yrtein ja muiden keskiaikaisten keinojen avulla yrittää abortoida kantamansa lapsen, jotta hänen ei tarvitsisi kärsiä maallisten mukavuuksien vähenemisestä.

³⁴⁷ Birgitta 2003, 4:123.

vaativat sukulaiset, nykyajan kontekstissa taakse saa jäädä kiireinen, moderni länsimainen elämäntyyl. Pelastusta tällainen joka suuntaan riuhtominen ei Birgitan mielestä tarjoa.³⁴⁸

Ruumiillisuudenkin ytimessä Birgitan tekstissä on silti — taas kerran — kontemplatiivisuus. Mielen pitää antaa ruumiille lupa ja mahdollisuus rauhoittumiseen ja ajattelemiseen, eli kontemplaatioon; ruumiin tulee osata pysähtyä ja huomioida kontemplatiivisuus osana hyvää elämää ja ihmisenä olemista. Kontemplatiivisuus kytkee yhteen ruumiin ja sielun, pakottaa ne lempeästi vuoropuheluun toistensa kanssa, on väylä näiden kahden hyvin erilaisen asian välillä. Herää kysymys, onko oma kohtuutta karttava, osin siitä jo täysin piittaamaton aikamme huonon, lihallisen ruumiillisuuden kyllästävä? Vai olisiko oma ruumiillisuutemme osana luontoa ja ihmisen paikka osana suurempaa järjestystä löydettävissä uudelleen? Ja olisiko tämä merkityksellisyys ja uudenlainen ruumiillisuus mahdollista saavuttaa ilman uskonnollisten, taloudellisten ja kulttuuristen dogmien rajoittavia ja poissulkevia käytänteitä?

Tänä päivänä pätee myös Birgitan ajatus siitä, miten ihmisen tulisi huomata, ettei oma tahto ole läheskään aina oikea tie kohti hyvää tai suurempaa; Jumalan tahto voi olla hyvinkin erilainen kuin oma tahto.³⁴⁹ Kenties kontemplaation avulla ihminen voi huomata oman ruumiinsa halut, mukaan lukien ne, jotka eivät ole ruumiille välttämättömiä, ja täten onnistuu erottamaan haluista sen ruumiillisuuden, jonka avulla voi olla kunniaksi itseään suuremmalle? Ehkä kehollisuuden huomioidessaan ihminen huomaa myös sen ”jumalallisen” kehollisuuden, jonka avulla ruumis on sielun asuinsija, paikka, josta sielu voi kurottaa itseään kauemmas? Kun ihminen kontemplaation avulla saavuttaa tällaisia ajatuksia, hän voi kenties yhtyä Birgitan transsendentaalishenkiseen ajatukseen siitä, että *mikä voi ajattelevalle ihmiselle olla ihanampaa kuin tarkkailla Jumalan rakkautta luoduissa (asioissa).*³⁵⁰ Maria Joutsenvirran ja Arto O. Salosen 2020-lukulainen näkemys siitä, miten *kehollisuuden kautta on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi yhteys sekä itseen että ympäröivään todellisuuteen,*³⁵¹ muistuttaa oman aikamme kontekstissa samasta holistisuuden ja kehollisuuden huomioimisesta, jonka puolesta Birgittakin aikanaan argumentoi.

³⁴⁸ Birgitan (2003, 4:123) näyn loppuosa alkaa näin: *Om din fader, dvs. den köttliga lusten, fordrar dig tillbaka, tillkommer det mig att uppfylla dig med min kärlek. Om din moder, dvs. världsliga omsorger, fordrar dig tillbaka, tillkommer det mig att nära dig med trösten av min mjölk. — .*

³⁴⁹ Birgitta 2003, 1:48.

³⁵⁰ Birgitta 2003, 4:101, — *ty vad kand vara ljuvligare för en tänkande människa än att betrakta hans kärlek i skapelsen —*

³⁵¹ Joutsenvirta & Salonen 2020, 261.

6.5 Ajatusmallien ammentamista keskiajalta

Birgitalle uskonto oli ennen kaikkea ihmisen oma sisäinen tila, ei ulkokultaisuutta. Birgitta korostaa, että sisäisen uskonnon ja nöyryyden tulee näkyä myös ulkoisesti: ihminen ei saa hävetä elää nöyrästi ylpeiden ja pinnallisten ihmisten keskellä, ja näyttää tämä myös omassa ulkoisessa esiintymisessään.³⁵² Ajatus kohtuudesta, vaatimattomuudesta ja tyytyväisestä tyytymisestä ovat hyvin olennaisia myös tämän päivän kontemplatiivisessa ajattelussa ja tietoisuustaidoissa. Esimerkiksi Pulkki korostaa kaiken väliaikaisuuden ja minuuden muuttumista, tämän hyväksymistä sekä sen ymmärtämistä, että mielentilat ovat ohimeneviä, eikä onnellisuus ole sidottu materialististen halujen toteutumiseen.³⁵³ Birgitalle syvä olemus Jumalan rauhassa mahdollistui samoin ehdoin, eli kontemplaation kautta ja kohtuuden toteuttamisen ohella.

Kontemplatiivisuuden ja ruumiillisuuden ohella esteettisyys on myös yksi Birgitan esiin nostama asia, johon liittyvät näkemykset voisivat auttaa nykyajankin ajattelijaa. Birgitalle kauneus on selvästi tärkeä osa elämää, hyvyyden ja totuuden ohella. Myöhäisen sydänkeskiajan Birgitta eli aikana kauan ennen 1700-luvun modernia valistusta, jolloin hyvyys, totuus ja kauneus kytkeytyivät toisistaan irti, ja jolloin alkoi järjen korostamisen aika.³⁵⁴ Birgitalle esteettisyys on Jumalan kauneuden näkemistä, omien aistien käyttämistä itseä suuremman ylistämiseen. Kauneus on osa uskonnollista hyvyyttä esimerkiksi neitsyt Maria kauneuden ylistämisen kautta, ja osa niin ihmisenä olemista kuin jumaluutta.³⁵⁵ Birgitan tekstiin tutustussa nykyajan lukija huomaakin hieman jopa häpeävänsä: oman aikamme kauneus tuntuu kiteytyvän lähinnä naiskauneuteen, tai maisemien kauneuteen. Mietin, olisiko länsimaisen tehokkuudenkin aika antaa taas kauneudelle ja esteettisyydelle näiden ansaitsema arvo, arvostaa kaiken kauneutta? Pitäisikö luonnon kauneuden huomaaminen olla jopa osa oman aikamme sivistystä?

Birgitan ajatuksia leimaa kaiken muun lisäksi myös sen keskiaikaisen näkemyksen kyseenalaistaminen, jonka mukaan naisen ruumis on läpikotaisin negatiivisuuden kyllästävä. Birgitta korostaa neitsyt Marian roolia nimenomaan naisena olemisen biologisten ominaisuuksien kautta. Birgitalle tärkeää on naisen kyky olla nainen ja synnyttää lapsia; eräessä varhaisessa näyssään Birgitta näkee itsensä jopa saamassa Jeesukselle

³⁵² Birgitta 2003, 4:72, 4:97.

³⁵³ Pulkki 2014, 12.

³⁵⁴ Joutsenvirta & Salonen 2020, 159.

³⁵⁵ Birgitta (2003, 4:86) toteaa Marian olevan kuin kukka täynnä hunajaa, kuin kullattu ja kaunis rakennus, Salomon temppele; Birgitta 2003, 3:29.

henkisiä lapsia.³⁵⁶ Birgitan tekstien lukemisen pohjalta jäin kuitenkin miettimään, voisiko Birgitan tapa korostaa näyissään Marian roolia,³⁵⁷ sekä Marian ja Jeesuksen yhteyttä, olla tulkittavissa patriarkaalisen keskiaikaisen maailman kritiikiksi? Tai jos ei suoranaisesti kritiikiksi, ainakin naisten aseman puolustukseksi, kaipuiksi johonkin feminiiniseen hahmoon, jonka puoleen rukouksissa kääntyä. Neitsyt Marian roolinhan nähdään keskiajalla olleen erittäin tärkeä, ja puhutaan jopa neitsyt Marian kultista,³⁵⁸ tämä asia näkyy myös Birgitan tekstissä, jossa Marialle annetaan pyhä asema jumaluuden äitinä, pyhän morsiamena ja taivaan kuningattarena.³⁵⁹

Birgitan liittää omaan aikaamme myös erilaisten viestien kuuleminen. Birgitalle jumalallisten näkyjen vastaanottaminen merkitsi väistämättä suurta elämänmuutosta. Jumalan sanan ja omien teologisten tulkintojen vieminen Pyhälle Maalle saakka oli Birgitan mielestä välttämätöntä taistelussa Paholaista vastaan. Kontemplaatiolle ja suuremmalle (jumalalliselle) hyvälle antautumisen kautta Birgitan elämä muuttui ruotsalaisesta aatelisleskestä pyhäksi näkijäksi ja oman luostarilaitoksen perustajaksi. Voi kysyä, onko samalla tavalla omalla ajallamme välttämätöntä puhkaista elämän tottumusten ja rutiinien piiri, ja rohkaistua Birgitan esimerkin tavoin kurottamaan kohti itseä suurempaa, kohti isompaa hyvää, oman mukavuudenhalun kustannuksellakin. Birgitta vastaanotti kontemplatiivisen hiljaisuuden ja mietiskelyn kautta viestejä Jumalalta siitä, miten ihmisten olisi mahdollistua pelastua helvetin kauhuilta; ehkä meidän pitäisi kontemplaation avulla aivan samalla tavoin antautua itseä suuremmalle, luonnolle, ja kuunnella sen hiljaisia viestejä lähestyvistä ihmisten tuhosta. Isoista asioista pitää uskaltaa puhua isoilla nimillä.³⁶⁰

On vähintäänkin mielenkiintoista, miten 1300-luvulla kirjoitettu uskonnollinen teksti voi osallistua tämän päivän ilmastokeskusteluun; sen se klassikkona silti tekee. Eräässä näyssä Birgitta kuulee Jeesuksen keskustelevan miehen kanssa, joka haluaa elämän olevan ennen kaikkea mahdollisimman mukavaa. Mies toteaa, että kuolema ei voi olla niin kova, eikä tuomio niin karvas kuin mitä väitetään. Mies haluaa elää mistään tinkimätöntä elämää, oman tahtonsa mukaan, eikä näe, miten ruumiin hyvä voisi olla ristiriidassa sielun hyvän kanssa. Näyssä Jeesus vastaa miehelle: *Näin ajattelee tuo mies: tämä on mitä hän haluaa. Sen tähden*

³⁵⁶ Birgitta 2003, 1:20.

³⁵⁷ Birgitta 2003, 4:72.

³⁵⁸ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 160.

³⁵⁹ Birgitta (2003, 3:29) käyttää Mariasta usessa ilmestyksessä ylistäviä sanoja, tässä näyssä Marian ollen mm. "jumaluuden temppele", "kaikkein armollisin ja voimakkain valtiatar" sekä "ylipapin ja kuninkaan äiti, jolla ei ole alkua tai loppua".

³⁶⁰ Lainaan tässä L.M. Montgomeryn kuuluisaa sitaattia: *If you have big ideas, you have to use big words to express them, haven't you?*

*kuulostavat hänen sanansa minun korvissani kuin kahta kiveä lyötäisiin vastakkain — Ystäväni, sinun tiesi ei johda taivasten valtakuntaan ja ajatus minun kärsimyksestäni ei maistu hyvältä sinun kielelläsi. Sen tähden helvetin ovi on sinulle auki, sillä sinun elämäsi rakastaa kaikista alhaisinta ja sinun tiesi johtaa syvyyksiin.*³⁶¹

Birgitan näyn mies sopii hyvin tämän päivän ihmiseksi. Tämän päivän ihminen haluaa samalla tavalla elää mistään tinkimättä, mukavasti syöden, pukeutuen ja kuluttaen. Sielun ja tunne-elämän tarpeet maailmaan kuulumisesta ja sopusoinnusta luontoon kiinnittyvän perusolemuksen suhteen on alistettu jo kauan sitten länsimaiselle talouskasvulle ja toisaalta yksilön omia valintoja painottavalle yli-individualismille.³⁶² Ruumiin mukavuuksia painottavan elämän satoa korjataan nyt, kun yleisesti ihmetellään syrjäytyneiden, masentuneiden ja ihmisten henkisen pahan olon määrää.

Voi olla, että vastaus yksittäisten ihmisten pahaan oloon löytyykin siitä, että oma länsimainen kulttuurimme ei ole tarpeeksi, jos ollenkaan, kannustanut kontemplatiiviseen itsetutkiskeluun, rauhoittumiseen, syventymiseen ja hiljentymiseen; itsensä brändäämisellä, ketteryydellä ja ulkoisten mittareiden mukaan täydellisellä elämällä on ollut tätä suurempi arvo. Ilmastokriisin ajallakin tekniset uudistukset nähdään ensisijaisina yritettäessä hillitä päästöjä ja pelastaa maailma ylikuumenemiselta; ehkä kaiken ydin olisikin, ja olisi aina ollut, muokata kulttuuriamme, koko olemassaolomme perustaa, kasvatuksen ja ihmisen luonnollisen muutoksen kautta. Se ei vaadi teknisiä resursseja tai uusia keksintöjä: se vaatii vain koko olemassa olevan länsimaisen elämämme kyseenalaistamisen ja järjestyttämisen perustaa myöten. Se vaatii ajatuksen asteella palaamisen aiempaan, aikaan ennen uuden ajan alkua. Se vaatii perehtymistä Birgitan ja hänen aikalaistensa ajatuksiin, toiseuden ymmärtämistä, ihmisenä olemisen uudelleen arviointia ja arvojen järjestämistä uuteen muotoon.

³⁶¹ Birgitta 2003, 6:19a. *Så tänker denne man; detta är vad han vill. Därför låter hans ord i mina öron som när man slår ihop två stenar. — Min vän, din väg går inte till himmelriket och tanken på mitt lidande smakar inte gott på din tunga. Därför ligger helvetet öppet för dig, ty ditt liv älskar det allra lägsta och din väg leder mot djupet*

³⁶² Panu Pihkala (2019, 21) toteaa, että tunteiden näyttäminen on kauan nähty feministisenä ominaisuutena; tunteiden näyttämiseen liittyy haavoittuvuuden osoittaminen, jonka vuoksi tunteiden piilottaminen on nähty aikuisena asiana.

7. Lopuksi: Birgitan kontemplatiivinen perintö ekososiaalisen sivistyksen pohjustajana

Under cloud, beneath the stars

Over snow one winter's morn

*I turn at last to paths that lead home.*³⁶³

Paine elintapojemme ja oikeastaan koko kulttuurin muuttamiseen on alkanut kasvaa, niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. Yhä useampi uskaltaa kritisoida nykyistä *talous ensin* –ajattelutapaa, jossa luonnon rooli on olla resurssien tuottaja ja loputtomasti hyödynnettävä tavara. Talouskasvun kaikkivoipaisuuteen kasvaneet länsimaalaiset ovat kuitenkin ehkä huomaamassa, ettei raha ja taloudellinen menestys tuokaan onnellisuutta ja autuutta, kuten yleinen illuusio kuuluu. Yhä useammin kuulee ihmisten puhuvan elämänsuunnan vaihtamisesta, hidastamisesta, arvojen uudelleen pohdiskelusta ja kotiin palaamisesta. Moderni dikotomia ruumiillisen ja hengellisen, järjen ja tunteiden, rahan ja kaiken vähemmän tärkeän välillä on ollut niin kauan länsimaisen ajattelumme valtavirtaa, että tie kotiin on voinut jo unohtua.

Tämän gradun tärkein tavoite on ollut rehellisesti puntaroida, voisiko tuon sammaloituneen polun yhteisöllisyyttä, ihmistä korkeampaa ja syvempää olemusta painottavaan kotiin löytää uudelleen, ja minkälaiset mahdollisuudet oma yhteiskuntamme tänä päivänä siihen tarjoaa? Voiko keskiajan opeista ammennettava kontemplaatio toimia tienviittana tuohon sivistystä, luontoa ja kaiken yhteyttä arvostavaan kotiin, johon tulevien sukupolvien toivotaan esimerkiksi vuoden 2014 Opetussuunnitelman perusteella olevan matkalla? Voiko keskiaikainen ajattelu kantaa tänä päivänä kohti parempaa huomista; onko keskiaikaisen viisauden esiin houkuttelu nykyajan käsittein järkevää tai hyödyllistä? Voiko itämaisena pidetyn kontemplaation ja kontemplatiivisen pedagogiikan eurooppalaisuuden menneisyyden ja perinteen tuoda esiin, monen “järjen vuosisadan” jälkeen?

Markku Hyrkkänen toteaa, että aina kun joku nykyajan ongelma ylittää nykyajan ratkaisukyvyyn ja –yritykset, huudetaan apuun historiaa ja historiallisia metodeja.³⁶⁴ Tässä suhteessa pyhää Birgittaa koskeva pro gradu –tutkimukseni on hyvin tyypillinen: se etsii nykyaikaiseen, globaaliin ja laajaan ongelmaan ratkaisua katsomalla taaksepäin. Tästä

³⁶³ Boyd, 2014.

³⁶⁴ Toisiin tutkijoihin vedoten Hyrkkänen 2017, 56.

huolimatta on lohdullista ajatella, että tällainen toimintatapa on ihmiselle luontainen.³⁶⁵ Kun oma näkökykymme ei juurikaan liiku tulevaisuuteen, on helpompi yrittää palata menneeseen, menneisiin ajatuksiin ja näkemyksiin; onhan oma aikamme niiden ajatusten tulevaisuus, muinaisten ajatusmaailmojen kaukainen tuote ja seuraus. Tulevaisuuteen tähyäminen ja siellä vaanivien riskien arviointi on sinänsä toki jokaisen tutkijan tehtävä; tulevaisuuden realistinen arviointi, vaikka ilmastonmuutoksen mukanaan tuomien riskien suhteen ei ole pelottelua, vaan jokaisen tutkijan velvollisuus.³⁶⁶

Omassa ajassamme, ja ekologisen kestävyyskriisin kynnyksellä pelottavinta kuitenkin on se, että vaikka emme näe tulevaisuuteen, vaikutuksemme siihen on hyvin iso. Tämän päivän ratkaisuilla vaikutetaan suuresti siihen, minkälainen tulevaisuus seuraavilla sukupolvilla on. Kyllönen ja Oksanen puhuvat tällaisesta maailman tilasta suurena sukupolvien välisenä myrskynä, joka *koskee elävien ylivaltaa tuleviin nähden*.³⁶⁷ Vaikka tilanne on aina ollut paljon pienemmässä mittakaavassa samanlainen, eli edellisten sukupolvien rakentama maailma on se, jossa tämän päivän ihmiset joutuvat elämään, on nykypäiviin asti aina seuraavan sukupolven elintaso ollut edellistä parempi.³⁶⁸ Keskiäikaista ajatteluakin on ympäröinyt ajatus kaiken yhteydestä ja yhteisöllisyydestä, Jumalan maailmassa elämistä, johon on ehkä meitä automaattisemmin kuulunut seuraavankin sukupolven huomiointi, toisten huomioon ottaminen. Ekologisen kestävyyskriisin aika ei kuitenkaan omaa vastuutaan huomisesta tunnista, tai tunnusta. Piiloudumme talouskasvun hokemisen taakse, haluttomina luopumaan mistään saavutetusta materiaalisesta edusta. Sisäisen muutoksen sijaan tavoittelemme ulkoisia, teknisiä muutoksia, ettei meidän vain tarvitsisi muuttaa omaa elämäämme ja arvostuksiamme.

Tässä pro gradu –tutkimuksessani yksi saamistani lopputuloksista on se, että Birgitan ajattelussa selkeä ja suora dikotominen ajattelu puuttuu silloin, kun kyseessä on ihminen ja hänen olemuksensa. Hyvä ja paha, Jumala ja Paholainen, Jumalan valtakunta taivaassa ja maallinen yhteiskunta: näissä dikotominen ajattelu tätä vastoin toteutuu. Ihmisen ruumis, jonka merkitys tänä päivänä on melko yksioikoinen, on puolestaan ollut merkitykseltään laajempi Birgitan keskiaikaisessa ajattelussa. Birgitan ajatuksissa ruumis on luonnollinen, osa luontoa, jopa eläimen kaltainen; ruumiille pitää antaa ruokaa, lepoa, suojaa ja työtä kuten mille tahansa taakkoja kantavalle eläimelle. Ruumis ei silti ole pelkästään kuormajuhta; siitä

³⁶⁵ Hyrkkänen 2017, 56.

³⁶⁶ Lyytimäki & Pihkala 2021, 187.

³⁶⁷ Kyllönen & Oksanen 2020, 10.

³⁶⁸ mm. Pohjola 2017, 268.

tulee pitää huolta ennen kaikkea siksi, että ruumis on Jumalan kontemplatiivisen ja ruumiillisen ylistämisen temppele, Jumalan asuinsija maan päällä. Ruumis ei kuitenkaan ole pelkkä temppele; jos ihminen noudattaa omaa tahtoaan Jumalan tahdon sijaan, ruumiin temppele voi saastua ja houkutella luksuksen- ja nautiskelunhalullaan luokseen Paholaisen, eli tuhon ja turmion.

Birgitan ajatuksissa ruumiin monipuolisuus on se nimenomainen tekijä, joka liittää Birgitan keskiaikaiset ajatukset osaksi tämän päivän (kasvatustieteellistä) keskustelua. Ruumiillisuutta ja ruumiillisuuden olemusta on käsitelty lähivuosina myös suomalaisessa kasvatustieteessä.³⁶⁹ Ilmastokriisin partaalla on herätty huomaamaan se, että ihminen ei ole vain ajatteleva, vaan toiselta perusolemuksestaan hyvin fyysinen, ja maallisin sitein maailmassa oleva olento. Tästä syystä on tärkeää nähdä myös se, millaisena ihmisen ruumis ja kehollisuus on nähty ennen modernin ajan kehitystä; osana isompaa kokonaisuutta, kontemplatiivisuuden avulla asioita käsittelevänä. Uudenlaisen vaurauskäsityksen vallatessa tilaa vanhalta, rahaan perustuvalta vaurausajatukselta, ihmisen ja luonnon, tai sielun ja ruumiin yhteenkietoutuneisuus on tulevaisuudessa ehkä helpompi huomata, ja tätä yhteyttä myös arvostaa. Birgitan ajatuksista voi tässä muutoksessa olla hyötyä.

Birgitan suhteen olen tulkinnut tutkimuskysymyksiini saamiani vastauksia niin, että keskiaikaisen, holistisen ja entistä vahvemman ruumiillisen suhtautumisen maailmaan, jumalaan/jumaliin, luontoon sekä ympäröivään maailmaan voisi saavuttaa palaamalla järjen voitosta kokonaisvaltaisuuden voittoon. Järjen ääni on toki hyvä, mutta sielun ja ruumiin dualistinen jako ei välttämättä enää nykyisen kaltaisessa ilmasto- ja ympäristökriisin tilassa ole järkevä tapa nähdä maailma tai oma ihmisyyys. Birgitan ajatukset ihmisen ruumiista monitahoisena henkisen ja ruumiillisen risteyskohtana vastaavat hyvin 2000-luvun kasvatustieteiden näkemyksiä ihmisyyden olemuksesta. Tämä luo toivoa siitä, että keskiaikainen viisaus ja holistinen maailmankatsomus eivät ole psykokaapitalismin³⁷⁰ ajallakaan unohdettuja asioita.

Birgitan ajatuksista näkyy se, miten ruumis, vaikka voikin houkutella ihmistä turmeluksen tielle, on kuitenkin asia, josta on syytä pitää huolta ja jonka ruumiillisista ominaisuuksista saa nauttia, mutta kohtuudella. Jos Birgitan aikana ruumiin liiallinen nautinto oli runsas ruoka, tiheä peseytyminen tai ylelliset vaatteet, voisi tämän päivän ihminen nähdä

³⁶⁹ Yhtenä tärkeimpänä Veli-Matti Värri (2018) Merleau-Pontyn ajatuksiin nojaava filosofia, jossa ihmisruumis nähdään aistivan ja aistitun välisenä risteyskohtana.

³⁷⁰ Värri 2002.

statusasemaa pönkittävän kerskakuluttamisen tai ylenpalttisen lihansyönnin sellaisena liiallisuutena, joka ruumiin turmelukseen houkutellen johtaa lopulta kaiken kadotukseen. Ruumiin mukavuuden ohella sielun mukavuus, sielun hyvä olo, on asia, josta ehkä liian vähän puhutaan. Tunteiden hyvinvointi on ruumiin hyvinvoinnin dominoidessa keskustelua jäänyt vähemmälle; tämän voi alati kasvavista mielenterveysongelmia huomata. Birgitan näkemyksiä seuraamalla myös tunteiden rooli saa tunnustusta, ja paikkansa osana ihmisyyttä.

Birgitan mukaan elämä on loppujen lopuksi tasapainottelua kahden, *vita activan* ja *vita contemplativan*, käytännön ja ihanteen välillä. Samalla tavalla koko Birgitan käsittämä kristinusko oli ainaista tasapainottelua, niin Jeesuksen ihmisyyden ja jumalallisuuden, kuin neitsyt Mariankin neitsyyden ja äitiyden välillä.³⁷¹ Ehkä tällainen loppumaton tasapainottelu ei olekaan yritys löytää vastausta, lopullista ratkaisua, vaan osoittaa ihmiselle hänen ikuinen roolinsa kahden yhdistämättömän välillä. Ehkä omana aikanamme tämä sama tasapainottelu, vailla varmaa vastausta ja lopputulosta, näkyy erityisen selkeästi Huttusen, Kakkorin ja Värin³⁷² edustamassa ajattelutavassa, jossa vastaus oman kestävyyskriisin aikamme suurimpiin ongelmiin ei löydy yksiselitteisesti yhdestä pelastussuunnasta, vaan vaatii kahden omalaatuisen, itsenäisen tekijän yhdistämisen. Niin Birgitan kuin oman aikamme ongelmat vaativat avointa mieltä, kontemplatiivista mietiskelyä, sisäisen rauhan saamista ratkaisemattomien, tai ainakin hyvin hankalasti ratkaistavien uhkien edessä. Huttusen, Kakkorin ja Värin esimerkin mukaisesti kaksi aiemmin yhdistämätöntä on nyt välttämätöntä yhdistää paremman tulevaisuuden saamiseksi; yhtä lailla Birgitan mielestä on välttämätöntä yhdistää niin *vita activa* kuin *vita contemplativa*, niin Jeesuksen ihmisyyden kuin jumalallisuuden ja niin Marian neitsyyden kuin äitiyden.

Jos jonkun rinnastuksen keskiaikaisen maailman ja nykyajan välillä työni pohjalta uskaltaisi tehdä, olisi se Jumalan ja luonnon rinnastaminen, ja keskiaikaisen uskonnollisen kadotuksen vertaaminen sellaiseen tilanteeseen, jossa ihminen olisi omilla toimillaan ajanut itsensä ilmaston hallitsemattomaan lämpenemiseen ja kaikkiin sen mukanaan tuomiin peruuttamattomiin ympäristökatastrofeihin. Tänä päivänä harva uskoo helvettiin; luonnon lopulliseen pilaantumiseen, saastumiseen ja lajien köyhtymiseen uskoo tätä vastoin hyvin moni.

³⁷¹ Birgitta 2003, 3:8.

³⁷² Huttunen, Kakkori & Värri 2022.

Birgitta neuvoo, että jos ihmisestä *tuntuu hankalalta ajatella, mistä kaikesta pitäisi Jeesuksen tähden luopua, pitää ihmisen muistaa ajatella, mitä kaikkea Jeesus on ihmisen eteen tehnyt.*³⁷³ Ajatuksen metafora voisi tämän päivän kielelle käännettynä kuulua siten, että jos ihmisen on hankala ajatella, mistä kaikesta hänen pitäisi luonnon tähden luopua, kannattaa muistaa, mitä kaikkea luonto on ihmiselle antanut. Luonto on omalla olemassaolollaan ja uhrauksillaan mahdollistanut tämän päivän ihmisen olemuksen, yhteiskunnan ja kaiken materiaalisen hyvän. Birgitta jatkaa, että *jos käännytte rakkaudella takaisin minun puoleeni — kiiruhdan teitä vastaan kuin armollinen isä kaiken valtani voimalla.*³⁷⁴ Jos ilmastotutkijoiden lupauksiin on luottaminen, yhtä jalosti ja anteeksiantavasti toimisi luontokin, jos ihminen lopettaa sitä vastaan rikkomisen ja saastuttamisen. Luonnolla on korjaamisen voima. Jos tämä mahdollisuus luonnolle annetaan, ihminen saa tekonsa anteeksi.

Kyllönen ja Oksanen lainaavat teoksensa *Ilmastonmuutos ja filosofia* johdantokappaleen lopussa G.W.F. Hegeliä, joka kuuluisassa sitaatissaan toteaa, miten viisauden jumalatar Minervan pöllö lähtee lentoon vasta hämärän tullen.³⁷⁵ Kyllönen ja Oksanen tulkitsevat tätä perinteisen näkökulman (historian anakronistisen ymmärtämisen) sijaan siten, että Minervan pöllö edustaakin merkkiä siitä, että vanhasta maailmasta on syntymässä filosofien tulkintojen voimin jotain uutta.³⁷⁶ Tämän työn pohdinta päättyy samaan Hegelin sitaattiin, mutta hieman omanlaisella tulkinnalla. Minervan pöllö tosiaan on muutoksen symboli, mutta erityisesti hämärän tärkeyteen nojaten; ilman päivän siirtymistä hämärän peittoon ei pöllö koskaan olisi voinut nousta siivilleen. Hämärä voi opettaa paljon, olla välttämätön. Ehkä kuten pyhän Birgitan mielestä ihminen tarvitsee elämäänsä ensin *vita activan* vaiheen, voidakseen olla kelpoinen ja halukas siirtymään kohti *vita contemplativaa*, ihmiskuntakin on tarvinnut oman *vita activansa*, voidakseen siirtyä nyt siitä kohti uudenlaista elämää, erilaisia asioita arvostaa ja painottavaa *vita contemplativaa*. Tällä hetkellä, hämärän laskeutuessa, pitää Minervan pöllö päästää lentoon ja uskaltaa hämärän turvin siirtyä kohti uutta taivaanranta. Pimeys ei ole vielä koittanut.

³⁷³ Birgitta 2003, 2:12. *Om ni anser det vara tungt att lida något litet för mig, så tänk på vad jag har gjort för er!*

³⁷⁴ Birgitta 2003, 2:12. *Om ni vänder tillbaka till mig med kärlek — jag skall som en barmhärtig fader skynda er till mötes med hela min härskara.*

³⁷⁵ Kyllönen & Oksanen 2020, 23. *The owl of Minerva spreads its wings only with the falling of dusk.* (Hegel, *Elements of the Philosophy of Right* 1820/1821)

³⁷⁶ Kyllönen & Oksanen 2020, 23.

7.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Käytin pyhän Birgitan näykokoelman analysoimisessa metodeinani gadamerilaisen perinteen mukaista hermeneuttista metodia, ja historiallista kontekstointia. Olisin voinut käyttää varsinaisena metodinani myös tekstianalyysia; tiukasti tekstiin sidottu analyysi olisi sopinut sekin Birgitan tekstien tarkasteluun. Halusin kuitenkin ulottaa analyysini koskemaan Birgitan elämää ja keskiaikaiseen kontekstiin sidottua näkemystä elämästä laajemmin ja hermeneuttisemmin; tekstianalyysin käyttäminen metodina olisi eittämättä häivyttänyt Birgitan ajatusten ympäröivän keskiaikaisen maailman. Historiallinen kontekstointi tutkimuksen tärkeänä metodina tuo keskiaikaisen maailman mahdollisimman lähelle, ja hermeneuttinen tarkastelu puolestaan paljastaa pyhän Birgitan ajatuksista sellaisia kohtia, jotka klassikon ajatuksina puhuvat tämänkin päivän ihmisille.

Huomasin, että tutkimukseni luotettavuus olisi parantunut, ja historiallinen kontekstointi laajentunut, jos olisin tuonut Birgitan näkyjen rinnalle systemaattiseen analyysiin myös jonkin toisen keskiaikaisen tekstikokoelman, esimerkiksi joltain mainitsemaani keskiaikaiselta naismystikolta tai miesteologilta. Tämän tutkimuksen tarkoituksen ja laajuuden huomioon ottaen jätin vertailevan aineiston työstä kuitenkin pois. Tältä osin työni ei siis edusta laajempaa keskiaikaista ajatusmaailmaa, vaan ainoastaan Birgitan (ja häntä avustaneiden kirjurien) näkemyksiä, perustuen 1300-luvun ruotsalaiseen kontekstiin. Tutkimukseni laadullinen luonne tulee ilmi siis myös tässä: saatuja tuloksia ei voi yleistää koskemaan jokaista keskiaikaista tilannetta ja ihmistä, vaan ainoastaan Birgitan 1300-lukulaisia näkemyksiä ja tuntemuksia.

Tutkimuksen eettisyyden olen huomionut siten, että olen tutkimusta tehdessäni pyrkinyt huomioimaan useiden eri tutkijoiden näkökulmia, viitannut heidän ajatuksiinsa asianmukaisesti ja runsaasti, sekä esittänyt omat huomioni selkeästi muiden asiantuntijoiden ajatusten viittauksista erottuvasti.³⁷⁷ Keskiaikaisen pyhimyksen kirjallisia tuotoksia tulkitessa olen myös huomionut eettisesti sen, että tämän päivän katolilaisille pyhä Birgitta on edelleen pyhä, ja hänen tekonsa Raamatun tekstien tavoin oikeasti tapahtuneita. Tutkimukseni ei kiistä Birgitan arvoa pyhimyksenä, vaan tarkastelee häntä ja hänen ajatuksiaan ennen kaikkea filosofisista lähtökohdista.

³⁷⁷ Olen noudattanut tässä pro gradussani Turun yliopiston ohjeistuksia saavutettavuus- ja helppokäyttöisyyšnäkökulmien suhteen.

Edellä esitetyn lisäksi olen pyrkinyt tekemään laadullisesta tutkimuksestani luotettavan ja validin hyödyntäen Heikkisen, Huttusen, Syrjälän ja Pesosen kuutta laadullisen tutkimuksen periaatetta.³⁷⁸ Näitä periaatteita, eli prinssiipejä laadullisessa tutkimuksessa ovat historiallisen jatkuvuuden periaate, reflektiivisyys, dialektisuus, toimivuus, havahduttavuus ja adekvaattisuus.³⁷⁹ Nämä toteutuvat omassa tutkimuksessa siten, että olen lukenut tutkimukseni aihepiiristä monipuolisesti ja viitannut lähteisiin tarkasti, huomioin aihepiirini monitahoisuuden ja -äänisyyden sekä tuottanut suomalaisessa kasvatustieteellisessä kontekstissa tietoa, joka on sovellettavissa tämän päivän kasvatuskäytänteisiin. Olen lisäksi pyrkinyt maltilliseen hankalien käsitteiden käyttämiseen, ja kirjoittamaan tekstiä siten, että se on selkeää ja yksiselitteisesti ymmärrettävissä. Tutkimukseni reflektiivisyys näkyy puolestaan siinä, että oma tutkijapositioni näkyy ja ääneni kuuluu tekstissä muiden tutkijoiden joukosta selkeästi. Tämän lisäksi olen täyttänyt tutkimusta varten vaaditun tietosuojailmoituksen.³⁸⁰

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Pyhän Birgitan näkykokoelma tarjoaa mahdollisuuden monipuoliseen historialliseen tutkimukseen. Tekstejä voisi tutkia myös keskiaikaisen Ruotsin valtion syntymekanismeista tai luokkayhteiskunnan muodostumisesta käsin, tai keskittymällä enemmän Birgitan naissukupuoliseen tekijyyteen keskiajan maailmassa. Esimerkiksi Thomas Lindkvist³⁸¹ esittää, miten 1200-luvun aikana Ruotsissa kirkko, kuninkaanvalta ja maallinen eliitti vakiintuivat kolmeksi johtavaksi yhteiskuntaluokaksi tai -ryhmittymäksi: Birgitan yhteyttä näihin kaikkiin kolmeen ryhmittymään voisi olla hedelmällistä pohtia uuden tutkimuksellisen näkökulman muodossa. Oliko Birgitta ja hänen asemansa neuvonantajana aivan poikkeuksellinen ruotsalaisessa yhteiskunnassa? Oliko vahvasta ja arvostetusta suvusta tuleminen riittävä syy sille, että nainen saattoi vakiinnuttaa asemansa myös poliittisesti, vai perustuiko Birgitan arvovalta ensisijaisesti kirkolliselle ja uskonnolliselle taholle? Tässä tutkimuksessani Birgitan mahdolliset poliittiset tarkoitusperät omalla ajallaan jäävät käsittelemättä, onhan tutkimukseni aatehistoriallisella ja kasvatustieteellisellä otteellaan ennemminkin Birgitan ajatusten reflektointia 2000-luvun ilmapiiristä käsin, eikä niinkään 1300-luvun ruotsalaisen poliittisen maaston kartoittamista. Lisäksi Birgitan

³⁷⁸ Heikkinen, Huttunen, Syrjälä & Pesonen 2012, 8.

³⁷⁹ Heikkinen, Huttunen, Syrjälä & Pesonen 2012, 8.

³⁸⁰ Liite 1.

³⁸¹ Lindkvist 1999, 13.

tekstien tarkastelu edellä mainituista näkökulmista ei olisi kovin kasvatustieteellistä muuten kuin luku- ja kirjoitustaidon levinneisyyden ja tavallisuuden muodossa.

Hedelmällisempi jatkotutkimuskohde voisi olla Birgitan kontemplatiivisten (sekä feminististen) ajatusten rinnastaminen tunnettuihin keskiaikaisiin mieskirjoittajiin ja – ajattelijoihin, esimerkiksi Tuomas Akvinolaiseen, Anselm Canterburlaiseen tai Petrus Abelardukseen.³⁸² Jos oletetaan Birgitan teoksessa naisnäkökulman kuuluvan selkeästi (miesteologien vaikutuksen minimoiden), voidaanko Birgitan tekstistä löytää keskiajan miesajatteliijoista selkeästi poikkeava, omalaatuinen näkökulma? Birgitan teoksen ollessa täynnä erilaisia metaforia, olisi tutkimuksen voinut rakentaa myös enemmän niiden varaan? Ovatko Birgitan metaforat auenneet paremmin keskiaikaiselle ihmiselle, jolle uskonnolliset metaforat ovat eittämättä olleet tutumpia ja arkisempia asioita kuin transmodernin ajan hyvin profaanille, eli maallistuneelle länsimaalaiselle ihmiselle? Onko keskiaikaisten miesten näkemys kasvatustieteellisistä ajatuksista, ja sanoma omalle ajallemme Birgitasta poikkeava?

Ilmastokriisiajan näkökulmasta puolestaan olisi kiinnostavaa tarkastella jonkin muunkin aikakauden kuin keskiajan ajattelijoina. Miten antiikin ajalla koettiin kontemplatiivisuus? Entä uudella ajalla, tai vaikka lapsuuden vuosisadaksi sanotulla 1800-luvulla? Miten kontemplatiivisuutta, hiljaisuutta, syventymistä ja mietiskelyä käsitteli “lapsuuden keksijä”, 1700-luvun suuri klassikko Jean-Jacques Rousseau? Voisiko esimerkiksi juuri Rousseau ja keskiaikaisen Birgitan ajatusten vertailu ja jopa mahdollinen yhdistäminen tuottaa jotain uutta ja käyttökelpoista omille ilmastokriisiajan kasvatuksellisille tarpeillemme? Voiko kasvatustiede ylipäättään pystyä tutkimaan (kasvatuksen ja kasvamisen aatteellista) historiaa siitä näkökulmasta, että siitä voisi hyötyä filosofisesti tämän päivän käytännönläheisessä kasvatustyössä? Onko kasvatustieteen ja kasvatuksen historian tutkiminen aina hyvin teorian tasolle jäävää? Vai onko klassikoilla ja kasvatustieteen laadullisella puolella ja filosofiaan nojaavilla metodeilla tämän päivän kasvatustieteessä sittenkin jotain olennaista annettavaa, ehkä enemmänkin kuin on totuttu ajattelemaan? Tällaisiin kysymyksiin jatkotutkimusaiheeni voisivat lähteä etsimään vastausta.

³⁸² Keskiajantutkija Samu Niskanen (2004, 208–212) mainitsee nämä kolme keskiaikaista ajattelijaa hyvänä esimerkkinä keskiajan oppineista ja oppineisuudesta.

LÄHTEET

Alkuperäislähde

Pyhä Birgitta. *Heliga Birgitta. Uppenbarelser.* I urval och översättning av Alf Härdelin, med kommentater av Stephan Borgehammar och med inledning av Birgitta Trotzig. Toinen painos. Atlantis, Tukholma. 2003.

Tutkimuskirjallisuus

Ahl, Eva. Pyhä Birgitta — profeetta vai poliitikko? Teoksessa (toim. Setälä, Päivi & Ahl, Eva) *Pyhä Birgitta, Euroopan suojeluspyhimys.* Otava, Helsinki 2003.

Auranen, Johanna. 2004. Tervanjuontia ja ruusuilla tanssimista – metaforatutkimus kasvatustyöstä kunnallisorganisaation osana. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 97.

Bergh, Birger. *Heliga Birgitta. Åttabarnsmor och profet.* Historiska Media. 2002.

Bergh, Birger. Den heliga Birgittas dialog med sitt överjag. Språk- och litteraturcentrum, 18.8.2011. Lunds universitet (Lundin yliopiston kieli- ja kirjallisuuskeskus). <https://www.sol.lu.se/latin/litteraturtips/den-heliga-birgittas-dialog-med-sitt-overjag/>, [haettu 2.1.2022].

Blom, Johannes. Suomi valittiin viidettä vuotta putkeen maailman onnellisimmaksi maaksi. Yle 18.3.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12363449>, [haettu 19.3.2022].

Borgehammar, Stephan & Svenska Akademien. Kommentarer. Teoksessa *Heliga Birgitta: Uppenbarelser.* Atlantis, Stockholm 2003.

Dirkx, John M. Nurturing Soul in Adult Learning. NEW DIRECTIONS FOR ADULT AND CONTINUING EDUCATION, no. 74, Summer 1997 © Jossey-Bass Publishers. <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi/doi/pdfdirect/10.1002/ace.7409>, [haettu 23.2.2022].

Boyd, Billy. The last goodbye. 2014. <https://genius.com/Billy-boyd-the-last-goodbye-lyrics>, [haettu 14.2.2022].

Bynum, Carolyn Walker. *Holy feast and Holy fast: the religious significance of food to medieval women.* 1987.

Christie, Douglas E. *The Blue Sapphire of the Mind: Notes for a Contemplative Ecology.* 2013.

Dufva, Mikko. Sitran selvityksiä 162. Megatrendit 2020. <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf>, [haettu 3.1.2022].

Einstein, Albert. ThinkExist. http://thinkexist.com/quotes/albert_einstein/, [haettu 26.3.2022].

Ekosivistys. Transformatiivinen eli uudistava oppiminen.

<https://ekosivistys.fi/transformatiivinen-eli-uudistava-oppiminen/>, [haettu 10.9.2021].

Ensimmäinen Mooseksen kirja. Raamattu. 1992.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Vastapaino. 1998.

Gandolfo, Elizabeth. Mary Kept These Things, Pondering Them in Her Heart: Breastfeeding as Contemplative Practice and Source for Theology. *Spiritus* 13 (2013): 163–186. 2013. The Johns Hopkins University Press.

Hanska, Jussi & Lahtinen, Anu. Keskiajalta 1500-luvun lopulle. Teoksessa Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle.* SKS, Helsinki 2010.

Hegel, G.W.F. Elements of the Philosophy of Right (1820/1821). <https://quotepark.com/quotes/889384-georg-wilhelm-friedrich-hegel-the-owl-of-minerva-takes-its-flight-only-when-the/>, [haettu 19.3.2022].

Heikkinen, Hannu L. T.; Huttunen, Rauno; Syrjälä, Leena & Pesonen, Jyri. Action research and narrative inquiry: five principles for validation revisited, *Educational Action Research*, 20:1, 5-21, 2012. DOI: 10.1080/09650792.2012.647635

Heinonen, Meri. Naismystikot ja sukupuolen ongelma. Teoksessa (toim.) Meri Heinonen. *Ikuisuuden odotus. Uskonto keskiajan kulttuurissa.* Gaudeamus, Helsinki 2000.

Huttunen, Rauno, Kakkori, Leena & Värri, Veli-Matti. Ekokatastrofi ja kasvatuksen uusi imperatiivi. *Kasvatus* 52 (5), 2022.

Huttunen, Rauno. Gadamerilainen ja habermasilainen asenne kasvatusthistoriallisessa tutkimuksessa *Kasvatus & Aika* 1 (1) 2007, 35—48.

Hyrkkänen, Markku. Historiallinen metodi. Johdanto. Teoksessa (toim.) Hokkanen, Markku; Laine—Frigren, Tuomas & Särkkä, Timo. *Matkoja aatehistoriaan. Esseitä Anssi Halmesvirralle*. Kampus kustannus. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja (101) 2017.

Ives, C.D., Freeth, R. & Fischer, J. Inside-out sustainability: The neglect of inner worlds. *Ambio* 49, 2020, 208–217. <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01187-w>, [haettu 4.3.2022].

Joutsenvirta, Maria & Salonen, Arto O. *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa*. Basam Books, 2020.

Juntti, Pekka. Suru voi tehdä luonnolle hyvää. Kolumni. *Maaseudun tulevaisuus*, Kantri 11/2021.

Katajala-Peltomaa, Sari & Vuolanto, Ville. *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla*. Gaudeamus, Helsinki 2013.

Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria. *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*. Atena, Jyväskylä 2009.

Knuutila, Jyrki. Suomen keskiaikaiset konventit ja luostarit. Teoksessa Lamberg, Marko; Lahtinen, Anu & Niiranen, Susanna (toim.) *Keskiajan avain*. SKS, Helsinki 2020.

Koivisto, Hanne. Yksilö ja valta — oikeustapahtumaa kuvaavien lähteiden ristiinlukeminen. Teoksessa. (toim.) Nivala, Asko & Mähkä, Rami. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural history — Kulttuurihistoria 10. Turku, 2013. 244—270.

Kovala, Urpo. Theories of Context, Theorizing Context. 2014. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54476/kovalatheoriesofcontext.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [haettu 18.11.2021].

Laininen, Erkki. Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* Vol. 20, Nro. 5 (2018).

Laitinen, Riitta. Hyveelliset ja kunnialliset. Turkulainen arki ja luterilaiset ihanteet. Teoksessa (toim.) Heinonen, Meri & Räsänen, Marika. *Pohjoinen reformaatio*. Turku

Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 2017.

Lakoff, Georg & Johnson, Mark. *The Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. 1980.

Laverty, Susann M. Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/160940690300200303>, [haettu 2.11.2021].

Lamberg, Marko. *Jöns Budde. Birgittalaisveli ja hänen teoksensa*. Gummerus, Jyväskylä 2007.

Lehmijoki-Gardner, Maiju. Maallikkonaisten kilvoittelu uskonnollisessa arjessa. Teoksessa (toim. Heinonen, Meri) *Ikuisuuden odotus. Uskonto keskiajan kulttuurissa*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Lehtonen, Anna & Cantell, Hannele. Ilmastokasvatus osaamisen ja vastuullisen kansalaisuuden perustana. 2015. <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/Ilmastokasvatuksen-raportti-9.6.2015.pdf> [haettu 22.1.2022].

Leichenko RM, O'Brien KL. *Climate and Society: Transforming the Future*. Polity; 2019. <https://search-ebscohost-com.ezproxy.utu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=2164157&site=ehost-live> [haettu 15.10.2021].

Leskelä-Kärki, Maarit. Samastumisia ja etäännyksiä. Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa. (toim.) Nivala, Asko & Mähkä, Rami. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural history — Kulttuurihistoria 10. Turku, 2013. 244—270.

Lindkvist, Thomas. *Plundring, skatter och den feodala statens framväxt. Organisatoriska tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid*. 1993. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:612967/FULLTEXT01.pdf>, haettu [10.4.2022].

Lyytimäki, Jari & Pihkala, Panu. Pitääkö vaieta, saako syyllistää? Tutkijan asemoituminen kestävyysviestinnässä. *Alue ja ympäristö* 50:2, 2021. 186—192.

Kainulainen, Pauliina. Teologia menee metsään — suomalaista ekoteologiaa. <https://teologia.fi/2009/09/teologia-menee-metsaan-suomalaista-ekoteologiaa/>, haettu [10.4.2022].

Kolbert, Elizabeth. *Kuudes sukupuutto. Luonnoton historia.* Atena, Helsinki 2016.

Kosonen, Laura. 22.1.2022. Valamon luostarin uusi johtaja on kolmoismaisteri, joka puhuu 11 eri kieltä – ajatus munkkiudesta kävi mielessä jo 8-vuotiaana. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-12280893>, [haettu 12.2.2022].

Kyllönen, Simo & Oksanen, Markku. Johdanto. Teoksessa (toim.) Simo Kyllönen & Markku Oksanen. *Ilmastonmuutos ja filosofia.* Gaudeamus, Helsinki 2020.

Manninen, Jyri & Nokelainen, Riina. Ekososiaalinen sivistys haastaa vapaan sivistystyön. *Aikuiskasvatus* 2/2021. 140—147.

Mezirow, Jack. Transformative Learning Theory. Teoksessa (toim. Mezirow, Jack & Taylor, Edward, W.) *Transformative Learning in Practice : Insights From Community, Workplace, and Higher Education.* San Francisco, CA : Jossey-Bass. 2009.

Muldoon, Mark. Environmental Decline and Christian Contemplation. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, Summer 2003, Vol. 10, No. 2 (Summer 2003), pp. 75-96 Published by: Oxford University Press.

Myrdal, Janken. Den Heliga Birgittas uppenbarelser som skildring av 1300- talets vardag. Teoksessa *Folkets historia.* Årgang 30—31. 2002—2003. 2013. http://www.agrarhistoria.se/pdf/Den%20Heliga%20Birgittas_uppenbarelser_som_s_kildring_av_1300-talets_vardag.pdf, [haettu 19.1.2022].

Mäkinen, Virpi & Palmén, Ritva. Spiritualiteetin teologia. Teoksessa (toim.) Virpi Mäkinen. *Johdatus keskiajan teologiaan.* Kirjapaja, Helsinki 2017.

Niskanen, Samu. Keskiajan oppineet. Teoksessa (toim.) Tuomas Heikkilä & Samu Niskanen. *Euroopan synty. Keskiajan historia.* Edita, Helsinki 2004.

Onnismaa, Jussi. Hiljainen tieto kulttuurien rakenteissa: kollektiivinen muistaminen ja muistamattomuus. Teoksessa A. Toom, J. Onnismaa & A. Kajanto (toim.). *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta.* Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. 2008. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Opetushallitus. Opetussuunnitelman perusteet. 2014.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf, [haettu 19.11.2021].

O’Sullivan, E., Morrell, M., & O’Connor, M. A. *Expanding the Boundaries of Transformative Learning. Essays on Theory and Practice.* Palgrave, New York. 2002.

Peltonen, T. Transcendence, Consciousness and Order: Towards a Philosophical Spirituality of Organization in the Footsteps of Plato and Eric Voegelin. *Philosophy of Management* **18**, 231–247. 2019.

Petrivici, Iasmina. Philosophy as Hermeneutics. The world of the text concept in Paul Ricoeurs hermeneutics.

https://www.researchgate.net/publication/257718024_Philosophy_as_Hermeneutics_The_World_of_the_Text_Concept_in_Paul_Ricoeur's_hermeneutics, [haettu 12.11.2021].

Pihkala, Panu. *Mieli maassa? Ympäristötunteet.* Kirjapaja, Helsinki 2019a.

Pihkala, Panu. Kontemplatiivinen pedagogiikka. Toivoa ja toimintaa -sivusto.
https://toivoajatoimintaa.fi/ilmastokasvatus-ja-tunteet/#97_Kontemplatiivinen_pedagogiikka, [haettu 19.4.2022]. 2019b.

Pihkala, Panu. *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo.* Kirjapaja, Helsinki 2017.

Pihlström, Sami. Ilmastonmuutos eksistentiaalisena uhkana. Teoksessa (toim.) Kyllönen, Simo & Oksanen, Markku. *Ilmastonmuutos ja filosofia.* Gaudeamus, Helsinki 2020.

Pohjola, Matti. Suomen talouskasvu ja sen lähteet 1860—2015. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2017. 266—292.

Posti, Mikko. Oppi Jumalasta. Teoksessa (toim. Virpi Mäkinen) *Johdatus keskiajan teologiaan.* Kirjapaja, Helsinki 2017.

Pulkki, Jani. Voiko kontemplatiivinen pedagogiikka haastaa konsumerismin? *Aikuiskasvatus* 34(1), 2014. 4—16.

Pulkki, Jani & Saari, Antti. Voiko hiljaisuudesta oppia? Kriittisiä näkökulmia kontemplatiiviseen pedagogiikkaan. Teoksessa (toim.) Kortelainen, Ilmari; Saari, Antti & Väänänen, Mikko. *Mindfulness ja tieteet : tietoisuustaidot ja kehotietoisuus monitieteisen*

tutkimuksen kohteena. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101365>. Tampere University Press, 2014. 141—157.

Puumala, Mikko M. Viekö ihmisen perusolemus kohti ilmastokatastrofia? Teoksessa Kyllönen, Simo & Oksanen, Markku (toim.) *Ilmastomuutos ja filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2020.

Ranta, Klaus; Kaltiala, Riittakerttu; Karvonen, Juha T.; Koskinen, Tarja & Kronström, Kim. Nuorten varhaisia psykososiaalisia hoitoja tulee ottaa laajemmin käyttöön. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*. 2020;136(18):2044—6. <https://www.duodecimlehti.fi/duo15792>, [haettu 11.4.2022].

Rantala, Jukka. Kasvatuksen historian asema uhattuna. *Kasvatus* 37 (5), 2006. 442—452.

Ricouer, Paul. *Tulkinnan teoria — diskurssi ja merkityksen lisä*. Suom. Kari Tuominen. 2000.

Rosenthal, David. Rene’ Descartes’s Meditations on First Philosophy. *Topoi*, Vol 34, issue 2, 2015. <https://link-springer-com.ezproxy.utu.fi/content/pdf/10.1007/s11245-014-9270-7.pdf>, [haettu 19.3.2022]. 541—548.

Räsänen, Marika; Vuori, Hilikka-Liisa; Korhonen, Johanna & Heikkinen, Seppo. Keskiaikainen liturgia elettyinä ja koettuna. Artikkelit Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirjaan 2019. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/137510>, [haettu 22.4.2022].

Räsänen, Marika. Kirjaesittely. *Glossa ry*. Zoom. 12.4.2022.

Saarelainen, Juhana. Konteksti ja kontekstualisoiminen. Teoksessa. (toim.) Nivala, Asko & Mähkä, Rami. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural history — Kulttuurihistoria 10. Turku, 2013. 244—270.

Salmesvuori, Päivi. Hildegard Bingeniläinen miesten maailmassa. Teoksessa (toim.) Meri Heinonen. *Ikuisuuden odotus. Uskonto keskiajan kulttuurissa*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Salmesvuori, Päivi. Birgitta — aatelisneidosta kosmopoliitiksi. Teoksessa (toim. Päivi Setälä ja Eva Ahl). *Pyhä Birgitta. Euroopan suojeleuspyhimys*. Otava, Helsinki 2003.

Salmi, Hannu. Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste (Finland, cultural history and the challenge of culturality). *Historiallinen aikakauskirja*. 2017. 417-425.

Salonen, Arto O. & Bardy, Marjatta. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta

tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* Vol. 35, nro. 1 (2015).

<https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/94118/52796>, [haettu 30.3.2022].

Salonen, Arto O. & Laininen, Erkka. Kestävä elämä ei ole tinkimistä ja luopumista. Podcast. OKKA-säätiö. <https://www.youtube.com/watch?v=QxE2UUVnTGE>, [haettu 23.4.2022].

Salonen, Kirsi. Katolisen ajan koulutus Suomessa. Teoksessa Heinonen, Meri & Räsänen, Marika (toim.) *Pohjoinen reformaatio*. Otava, Helsinki 2017.

Setälä, Päivi. Birgitta ja Suomi. Teoksessa (toim.) Päivi Setälä ja Eva Ahl. *Pyhä Birgitta. Euroopan suojeluspyhimys*. Otava, Helsinki 2003.

Siltamäki, Tuija. Ilmastotoimien täytyy tuntua jokaisen arjessa – muun väittäminen on poliitikolta turhaa jeesustelua. Yle. 21.10.2021. <https://arenan.yle.fi/audio/1-50922620>, [haettu 19.3.2022].

Skinner, Quentin. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory* Vol. 8, No. 1 (1969). Published By: Wiley. 3—53.

Stoknes, Per. What We Think About When We Try Not To Think About Global Warming. 2015.

https://www.researchgate.net/publication/280683963_What_We_Think_About_When_We_Try_Not_To_Think_About_Global_Warming, [haettu 23.4.2022].

Suoranta, Juha. *Radikaali kasvatus*. Gaudeamus, Helsinki 2005.

Taira, Teemu. Konteksti on kiva mutta kinkkinen käsite. Kirja-arvio. <https://agricolaverkko.fi/review/konteksti-on-kiva-mutta-kinkkinen-kasite/>, [haettu 18.11.2021].

Temple, Liam Peter. Returning the English “Mystics” to their Medieval Milieu: Julian of Norwich, Margery Kempe and Bridget of Sweden, *Women's Writing*, 23:2, 2016. 141—158.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki 2018.

Tuominen, Saku. *Kuinka puut kasvavat ja miksi antilooppi ravistaa*. Otava, Helsinki 2021.

Van Dyke, Christina. What Has History to do with Philosophy? Insights from the Medieval Contemplative Pedagogy. *Proceedings of the British Academy*, 214, 155–170, © The British Academy 2018.

Värri, Veli-Matti. KASVATUS JA ”AJAN HENKI” -Tulkintoja psykokaapitalismin armottomuudesta. 2002. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93405/52083>, [haettu 6.3.2022].

Värri, Veli-Matti. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino, Tampere 2018.

Walta, Ville. Naantalin luostari. Teoksessa (toim.) Tuomas Häkkinen: Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa. SKS, Helsinki 2010.

Wamsler C. Education for sustainability: Fostering a more conscious society and transformation towards sustainability. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 2020;21(1). 112—130. <https://www-proquest-com.ezproxy.utu.fi/scholarly-journals/education-sustainability/docview/2334609136/se-2?accountid=14774>, [haettu 2.11.2021].

Wirtavuori, Sanna. Ekopappi Pauliina Kainulainen: ”Ihmiset kokevat kohtaavansa saman Jumalan metsässä ja kirkon suojissa”. Lehtiartikkeli, Anna. <https://anna.fi/ihmiset/ekopappi-pauliina-kainulainen-ihmiset-kokevat-kohtaavansa-saman-jumalan-metsassa-ja-kirkon-suojissa>, [haettu 15.4.2022].

Kuvalähteet

Kansikuva: Bernt Fransson. Kråksmåla kyrka. Heliga Birgitta. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ac/Kr%C3%A5ksm%C3%A5la_H_Birgitta_0022.JPG/1024px-Kr%C3%A5ksm%C3%A5la_H_Birgitta_0022.JPG, [haettu 25.1.2022].

Kuva 1. Pyhä Birgitta. Håkan Svensson. Heliga Birgitta i Vadstena klosterkyrka - en av de äldsta bevarade avbildningarna av heliga Birgitta, troligen skapad i Italien i slutet av 1300-talet. https://sv.wikipedia.org/wiki/Heliga_Birgitta#/media/Fil:Heliga_Birgitta-den_portrattlika.jpg, [haettu 12.2.2022].

Kuva 2. Edelfelt, Albert. Blanka och sonen [Håkan](#). 1877. Suomen kansallisgalleria. <https://www.kansallisgalleria.fi/fi/object/409717>, [haettu 12.2.2022].

Kuva 3. Pyhä Birgitta, Salemin kirkon alttarikaappi, 1400-luvun loppu. Wikimedia Commons.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heliga_Birgitta_p%C3%A5_ett_altarsk%C3%A5p_i_Salems_kyrka_retouched.png, [haettu 16.2.2022].

LIITE 1: TIETOSUOJAILMOITUS

1. Rekisterin nimi	1300-luvun <i>Den Heliga Birgittas Uppenbarelsen</i> kontemplatiivisen pedagogiikan ja kestävyyskriisiajan kasvatushaasteiden näkökulmasta
2. Rekisterin pitäjä	Elise Pihlajaniemi
3. Vastuuhenkilön yhteystiedot	Elise Pihlajaniemi Turun yliopisto, kasvatustieteiden laitos, Assistentinkatu 5, 20500 Turku
4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot	ekpihl@utu.fi
5. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja käsittelyn oikeusperuste	Tutkimuksessa ei kerätä henkilötietoja.
6. Käsiteltävät henkilötietoryhmät	Ei ole.
7. Henkilötietojen vastaanottajat ja vastaanottajaryhmät	Ei ole.
8. Tiedot tietojen siirrosta kolmansiin maihin	Ei tiedonsiirtoja.
9. Henkilötietojen säilyttämisaika tai sen määrittämisen kriteerit	Ei ole säilytettäviä henkilötietoja.